

OPEN ACCESS-BÖCKER SOM VETENSKAPLIGT KOMMUNIKATIONSMEDEL I EN SVENSK KONTEXT

**forskares attityder till den fritt tillgängliga digitala
boken**

**Lars-Johan Lyttkens Lindén
Frida Rosengren**

Examensarbete (30 högskolepoäng) i biblioteks- och informationsvetenskap för
masterexamen inom ABM-masterprogrammet vid Lunds universitet.

Handledare: Charlie Järpvall

År: 2017

© Lars-Johan Lyttkens Lindén & Frida Rosengren

Title

Open access books as a means of scholarly communication in a Swedish context: Researchers' attitudes to the openly accessible digital book

Abstract

Scholarly books still play an important role in some scientific disciplines, mainly the humanities and some social sciences. Publication in open access format is still not a requirement when it comes to scholarly books in Sweden, but will likely be in the near future. Academic libraries often play an important role when it comes to supporting researchers in scholarly communication and it is likely that this role will become even more prominent. Because of this, it is important from a library and information studies perspective that the libraries have a clear idea of the problems that face researchers in the context of open access book publishing. The aim of this master's thesis is to study researcher's perceptions of the ongoing technology shift within scholarly communication from printed books to openly accessible digital books, and also to investigate to what extent open access is established as the solution for the problems that researchers face in the context of scholarly communication through books. To study these questions, we have used the social construction of technology (SCOT) framework in combination with the unified theory of acceptance and use of technology (UTAUT). The SCOT-framework allows us to examine how open access is constructed as the solution to certain problems experienced by the relevant social group researchers. UTAUT has functioned as a tool to measure acceptance and identify central problems experienced by the researchers. We conducted a survey among researchers at a Swedish university about experience of and attitudes towards open access book publishing. In addition, we interviewed five researchers about attitudes and strategies towards publishing, the future of the academic book and open access. The study revealed four main problem areas associated with open access scholarly communication: 1) accessibility and dissemination, 2) quality control, 3) merit and prestige, 4) skepticism towards technology. In addition, we identified two more factors that are highly relevant in the context of open access book publishing: how digitization affects the book format, and other relevant social groups. Open access can only really be seen as a solution to the first problem, that of accessibility and dissemination, but is still generally accepted among researchers as the only way forward.

Master's thesis in library and information studies.

Keywords

scholarly communication, open access, monograph, book, electronic books, digital books, academic libraries, attitudes, social construction of technology (SCOT), unified theory of acceptance and use of technology (UTAUT), technology acceptance model (TAM), ALM, library and information studies

vetenskaplig kommunikation, bok, elektroniska böcker, digitala böcker, högskolebibliotek, attityder, ABM, biblioteks- och informationsvetenskap

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1 Inledning.....	5
Bakgrund och forskningsproblem.....	7
Bokens roll och funktion i akademien.....	7
Open access	8
Lunds universitet: open access och bibliometri.....	10
Forskningsproblem	11
Syfte och frågeställning	12
Syfte.....	12
Forskningsfrågor.....	12
Avgränsningar.....	13
Definitioner av centrala begrepp	14
2 Tidigare forskning.....	16
Förändrade förutsättningar för vetenskaplig bokpublicering.....	17
Den vetenskapliga boken och digitaliseringen	18
Den fritt tillgängliga digitala boken som vetenskapligt kommunikationsmedel	20
Forskarens attityder till den fritt tillgängliga digitala boken	24
Sammanfattning	27
3 Teoretiska perspektiv.....	28
Social construction of technology (SCOT).....	29
Unified Theory of Acceptance and Use of Technology (UTAUT)	30
4 Metodbeskrivning.....	33
Val av metod/materialinsamling	33
Enkät	34
Utformning av enkät.....	34
Urval enkättagare.....	34
Konstruktion och utskick av enkät	35
Databehandling enkät	36
Intervjuer.....	37
Intervjustruktur	37
Urval intervjudeltagare	37
Genomförande av intervjuer.....	37
Databehandling intervjuer	38
5 Resultat.....	39
Representativitet och generaliserbarhet	39
Praktisk erfarenhet och drivkrafter i fråga om bokpublicering.....	40
Erfarenhet av bokpublicering	41
Erfarenhet av kommersiell e-bokpublicering.....	41
Finansiering med tryckbidrag.....	41
Utgivare	42
Upphovsrätt	42
Drivkrafter i fråga om bokpublicering.....	42
Användning av digitala böcker	43
Erfarenhet av att använda digitala böcker	43
Erfarenhet av och vilja att publicera fritt tillgängliga digitala böcker	44
Erfarenhet av att publicera fritt tillgängliga digitala böcker.....	45
Vilja att publicera nästa bok i fritt tillgängligt digitalt format.....	45
Skillnad mellan fakulteter.....	45
Uppfattningar om den fritt tillgängliga digitala boken som vetenskapligt kommunikationsmedel	45
Jämförelse mellan tryckta böcker, kommersiella e-böcker och fritt tillgängliga digitala böcker	45

Praktiska hinder för publicering i fritt tillgängligt digitalt format	47
Extra arbete	48
Värt det extra arbetet	48
Hjälp med publicering	48
Stöd av utgivare	48
Generella attityder gentemot teknologin	48
Risk för oönskad användning	49
Piratkopiering	49
Digitaliseringstrenden	49
Socialt inflytande och känslomässiga hinder	49
Social förväntan	50
Vilken utgivare väger tyngst	50
Vilket format väger tyngst	50
Upplevelse av den egna förmågan	50
Känsla	51
Sammanfattning av fritextsvaren från enkäten	51
Sammanfattning av intervjustudie	52
Intervjuperson A	52
Intervjuperson B	53
Intervjuperson C	53
Intervjuperson D	54
Intervjuperson E	55
6 Analys, diskussioner och slutsatser	56
Den sociala konstruktionen av OA	56
Faktorer som avgör om forskare väljer fritt tillgängligt digitalt format	57
Forskares problem när det gäller vetenskaplig kommunikation och huruvida open access är en lösning på dessa	59
Tillgänglighet och spridning	59
Kvalitetsgranskning och kvalitetsbedömning	60
Meritering och prestige	61
Teknikskepticism	63
Andra relevanta sociala grupper med inflytande	64
Digitaliseringens konsekvenser för bokformatet	65
Etableringen av open access inom vetenskaplig kommunikation i bokform	67
Studiens begränsningar och framtida forskning	68
Resultatens generaliserbarhet	68
Utvärdering av metod och genomförande	69
Framtida forskning	70
Studiens relevans för högskolebiblioteken	71
Avslutning	72
7 Litteraturförteckning	74
Bilaga 1: Enkät (svensk version)	83
Bilaga 2: Följebrev till enkät	88
Bilaga 3: Intervjuguide (svensk version)	90
Bilaga 4: Sammanfattning statistiska analyser	91
Bilaga 5: Uppsatsens arbetsfördelning	93

1 Inledning

Vi befinner oss i en övergångsfas. De senaste decenniernas utveckling har beskrivits som en revolution i hur vi människor kommunicerar. Detta kan tyckas något överdrivet men det är ingen tvekan om att den så kallade IT-revolutionen har gjort det möjligt att reproducera och kommunicera exempelvis text på ett mycket effektivare sätt än med fysiska artiklar, tidskrifter och böcker. Detta gäller inte minst när det kommer till vetenskaplig kommunikation. Men internet för även med sig vissa andra potentiella fördelar. Möjligheten till digital spridning och reproduktion väcker drömmar om en vetenskaplig kommunikation befriad från produktions- och fraktkostnader. Detta har i sin tur fött open access (OA), en rörelse och ett fenomen som lovar fri tillgång till vetenskapliga resultat digitalt.

Sedan OA lanserades i Budapest 2002 (Budapest Open Access Initiative 2002) har mycket hänt. I en svensk kontext kan det till exempel nämnas att Vetenskapsrådet (VR) sedan 2010 kräver att all forskning de finansierar som publiceras i artikelform ska göras fritt tillgängliga i digitalt format (Vetenskapsrådet 2017) och Lunds universitet, som är i fokus i denna uppsats, har en policy som tar ställning för OA (Lunds universitet 2013). Vidare skriver VR på sin hemsida att de inom en snar framtid kommer att utvidga sitt OA-krav till att även omfatta böcker (Vetenskapsrådet 2017).

OA är emellertid bara en möjlig lösning på hur denna fria tillgång skulle kunna realiseras. I själva verket är teknikskiftet till fritt tillgängligt digitalt format en process som påbörjades innan OA gjorde entré även om det nu kan vara svårt att tänka på fri tillgång till vetenskapliga resultat utan att göra det i termer av OA, något som har blivit väldigt tydligt för oss i arbetet med den här uppsatsen. Vi hade själva svårt att hålla isär en bredare förståelse av fri tillgänglighet och OA till en början och vi märkte att de forskare vi pratade med under uppsatsarbetets gång hade samma problem. Denna otydlighet tyder på att OA har lyckats etablera sin tolkning av fri tillgänglighet som den enda möjliga. Teknikskiftet handlar således inte bara om teknik utan i minst lika hög grad om tolkningar, värderingar och meningsskapande. Teknik existerar alltid i en social kontext och i detta fallet är den djupt inbäddad i en mängd olika sociala faktorer som meriteringssystem, rutiner för kvalitetsgranskning och publiceringstraditioner. Dessutom är den på kollisionskurs med skeptiker som alltid kommer att föredra den tryckta boken. I vår studie fungerar teknikskiftet från tryckta till fritt tillgängliga digitala böcker inom fältet vetenskaplig kommunikation som en lins genom vilken vi inte bara kan undersöka vad OA är i den kontexten utan även kasta ett visst ljus över vad vetenskaplig kommunikation är utöver förmedling av forskningresultat. Frågan om OA-boken aktualiserar en mängd olika frågor om OA rörande exempelvis spridning, meritering och kvalitetsbedömning och dessa är samtliga en del i dess sociala konstruktion.

Vidare kompliceras teknikskiftet från tryckta vetenskapliga böcker till fritt tillgängliga digitala vetenskapliga böcker av att det även hänger ihop med den bredare digitaliseringstrenden. Detta är visserligen två olika fenomen men de blandas lätt samman då de är sammanflätade på många punkter. Delvis skulle det teknikskifte som vi undersöker kunna underordnas den vidare digitaliseringstrenden men samtidigt finns det ett antal punkter där det inte är självklart att så är fallet. Vissa vetenskapliga böcker är exempelvis redan digitala utan att vara fritt tillgängliga och det finns forskare som föredrar att skriva ut texter och läsa dem på papper framför att läsa dem på skärm även om de har fått texterna i digitalt format (Shrimplin et al. 2011).

Den här masteruppsatsen i biblioteks- och informationsvetenskap undersöker OA i kontexten av detta teknikskifte och de alternativa utvecklingsvägar som OA utesluter. Vi undersöker forskares attityder till den fritt tillgängliga digitala boken som en form av vetenskaplig kommunikation för att få en djupare förståelse för den förändring som pågår och de utmaningar som står inför dörren. Ur ett biblioteksperspektiv skulle en sådan förståelse underlätta det arbete med stöd till forskare i publikationsärenden som forskningsbibliotekarier redan idag utför. Fallet vi undersöker i vår studie är Lunds universitet.

Frågan om vetenskapliga böcker i OA-format kommer visserligen sannolikt inte att vara avgörande för OA:s framgång i stort men den kommer att ha stor inverkan på bokens framtid som vetenskapligt kommunikationsmedel. I takt med att den vetenskapliga kommunikationen i allt högre utsträckning sker digitalt exempelvis via e-tidskrifter och högre krav ställs på att vetenskapliga resultat ska vara fritt tillgängliga blir frågan om hur boken klarar övergången till ett fritt tillgängligt digitalt format högst aktuell.

Som nämnts tidigare kommer krav på OA-publicering i Sverige inom en snar framtid sannolikt att utökas till att gälla även böcker (Vetenskapsrådet 2017). För att högskolebiblioteken i framtiden ska kunna erbjuda ett relevant forskarstöd när det gäller vetenskaplig publicering är det nödvändigt att ha en tydlig bild av vilka möjligheter och begränsningar forskare uppfattar i samband med OA-formatet. Mycket tyder alltså på att vi är mitt uppe i ett teknikskifte när det kommer till hur vetenskapliga böcker sprids. Vi undersöker detta teknikskifte ur ett forskarperspektiv och frågar forskarna själva hur de förstår denna utveckling och hur de ställer sig till den. För att ta oss an dessa frågor har vi hämtat inspiration från två olika teoribildningar rörande teknikutveckling som anlägger ett sociotekniskt perspektiv, *social construction of technology* (SCOT) och *unified theory of acceptance and use of technology* (UTAUT).

I detta inledande kapitel skissar vi upp studiens bakgrund och forskningsproblem, beskriver syftet, forskningsfrågorna samt redogör för avgränsningar och centrala begrepp. I kapitel 2 *Tidigare forskning* redogör vi för relevanta vetenskapliga samtalspartners och det material vi kommer att förhålla oss till i analyskapitlet. I kapitel 3 *Teoretiska perspektiv* redogör vi för de två teorier vi använder oss av i studien, UTAUT och SCOT, samt hur dessa två relaterar till varandra. I kapitel 4 *Metodbeskrivning* beskriver vi materialinsamlingen och hur data analyseras. I kapitel

5 *Resultat* redogör vi för och sammanfattar insamlad data. I kapitel 6 *Analys, diskussioner och slutsatser* presenterar vi tolkningen av data samt besvarar forskningsfrågorna. Vidare diskuterar vi studiens begränsningar, framtida forskning samt studiens relevans för högskolebiblioteken. Avslutningsvis sammanfattar vi studiens viktigaste slutsatser och bidrag till fältet biblioteks- och informationsvetenskap samt bibliotekarieprofessionen.

Bakgrund och forskningsproblem

Vår studie fokuserar på mötet mellan två skilda företeelser. Den första är den vetenskapliga boken och framförallt den funktion den fyller för de forskare som fortfarande använder den för att kommunicera sina forskningsresultat. Den andra är fri tillgänglighet till digitaliserat material och elektroniska resurser via internet såsom den realiserats i form av OA. Dessa båda företeelser kommer att få varsin kort introduktion i detta avsnitt. Introduktionerna följs av en presentation av vårt forskningsproblem.

Bokens roll och funktion i akademien

Inom flera forskningsdiscipliner är monografin fortfarande det främsta mediet för vetenskaplig kommunikation (Spezi 2016). Den har en central plats som forskningspublikation inom humaniora och är viktig inom de flesta samhällsvetenskaperna (Crossick 2015, s. 15). Bokformatet möjliggör enligt Geoffrey Crossick det utrymme och tempo som behövs för att till fullo utforska ett ämne, för att presentera komplexa idéer och en utvecklad argumentation med stöd av analys och bevis, sammanvävt i ett reflexivt narrativ, vilket inte i lika hög grad är möjligt i en tidskriftsartikel (ibid.). Även den längre skrivandeprocessen är viktig i själva forskningsprocessen och monografier är därmed centrala inte bara för hur kunskap kommuniceras (artikuleras och sprids) utan också för hur kunskap formas och utvecklas (ibid.).

Den vetenskapliga boken fungerar dock inte bara som ett särskilt medium eller teknologiskt format för att kommunicera forskning, utan även som ett värdeobjekt, en symbol för meritering inom det akademiska systemet (Adema 2015a, s. 117). Forskare bedöms utifrån sin produktion i form av artiklar och böcker, och mindre utifrån till exempel kvaliteten på sin undervisning (ibid. s. 76). Bedömningen av en forskares produktion är viktig när det gäller exempelvis anställning, befordran, fördelning av forskningsmedel samt interna och externa kvalitetsutvärderingar. Medievetaren Janneke Adema menar att detta upphöjande av författarskapet är kopplat till en gammal humanistisk syn på författaren som ett individuellt geni (ibid.). Hon argumenterar för att även om denna syn har kritiserats, är det fortfarande detta som ligger i botten för hur forskning idag produceras och utvärderas (ibid.).

Vidare menar Adema att en kvalitet som ofta tillskrivs tryckta böcker är oföränderlighet, tanken på en stabil, standardiserad och tillförlitlig text som uthärdar tidens gång (Adema 2015a, s. 180). Inbundna och stabila texter har varit mycket viktiga för vår föreställning om vetenskap och forskning, att försök kan upprepas under samma villkor som de ursprungligen genomförts, som mekanism för bevarande för att forskare ska ha tillgång till relevant forskningsmaterial men också som ett sätt

för författare att ta ansvar för en relativt oföränderlig text, vilket garanterat ett verks integritet (ibid. s. 181). Boken har kommit att symbolisera hållbarhet, auktoritet och ansvar, till skillnad från den mer flytande synen på informationsöverföring vanligen associerad med muntliga kulturer och på senare tid även med digitala former av kommunikation (ibid. s. 181).

För att kunna ta sig an problemet med OA-publicering av vetenskapliga böcker är det nödvändigt att först se över förutsättningarna för traditionell vetenskaplig publicering. Traditionella vetenskapliga böcker publiceras huvudsakligen via tre kanaler: via den egna högskolan (exempelvis i en av den egna högskolans skriftserier), via någon extern institution (exempelvis ett museum, en stiftelse eller liknande) eller på ett traditionellt kommersiellt förlag. Utöver detta finns det även möjlighet för forskare att publicera sina resultat på egen hand genom så kallad självpublicering. Finansieringen av bokpubliceringen sker generellt på ett av två sätt: antingen säljer forskaren in sin bok till ett förlag eller så bekostar forskaren själv det hela genom att söka tryckbidrag i samband med sina övriga forskningsmedel. Eftersom forskarna i många fall finansierar tryckningen av boken själva på detta sätt (även när publicering sker genom ett förlag), har de potentiellt stora möjligheter att påverka ifall boken ska parallellpubliceras i en digital version. Särskilt gäller detta vetenskapliga böcker skrivna för den svenska akademiska marknaden där man generellt sett inte räknar med en stor försäljning.

Open access

I den deklaration som Budapest Open Access Initiative (BOAI) gjorde 14 februari 2002 beskrivs OA som fri, obegränsad tillgång online. Argumentet som fördes fram där är enkelt: den kunskap som forskare producerat och som de sedan länge offentliggjort utan att förvänta sig betalning bör även vara gratis att ta del av (Budapest Open Access Initiative 2002). Genom denna deklaration namngav Budapest Open Access Initiative en allmän företeelse och gav den en definition; en allmän idé om fri information blev därmed OA.

2003 preciserades denna definition i *Berlin Declaration on Open Access to Knowledge in the Sciences and Humanities*. Den ställer upp två krav för att något ska betraktas som OA:

1. Open access contributions must satisfy two conditions: The author(s) and right holder(s) of such contributions grant(s) to all users a free, irrevocable, worldwide, right of access to, and a license to copy, use, distribute, transmit and display the work publicly and to make and distribute derivative works, in any digital medium for any responsible purpose, subject to proper attribution of authorship (community standards, will continue to provide the mechanism for enforcement of proper attribution and responsible use of the published work, as they do now), as well as the right to make small numbers of printed copies for their personal use.
2. A complete version of the work and all supplemental materials, including a copy of the permission as stated above, in an appropriate standard electronic format is deposited (and thus published) in at least one online repository using suitable technical standards (such as the Open Archive definitions) that is supported and maintained by an academic institution, scholarly society, government agency, or other well-established organization that seeks to enable open access, unrestricted distribution, inter operability, and long-term archiving.

Berlin Declaration on Open Access to Knowledge in the Sciences and Humanities 2003

I båda dokumenten beskrivs OA i direkt relation till internet i en vag och bred bemärkelse som beskrivs som en ny omvälvande teknologi med potentialen att revolutionera den vetenskapliga kommunikationen. OA handlar alltså om en radikal förändring av hur vi sprider och kommunicerar vetenskaplig kunskap som är grundad i våra föreställningar om kommunikationsteknologi. Rörelsen drar upp ett program för ett stort teknikskifte till ett fritt tillgängligt digitalt. Centralt här är att det inte bara handlar om en övergång från tryckt till digitalt. Som vi kan se i de vetenskapliga tidskrifternas värld går detta skifte nämligen utmärkt utan demokratisering av tillgången till kunskap. Den radikala potential som OA-rörelsen ser i internet och det digitala formatet är istället en distribution av vetenskapliga resultat som varken tyngs ner av tryck- och fraktkostnader eller begränsas av förlag.

Samtidigt kan vi redan här se hur idén om OA är mer begränsad än den om en fritt tillgänglig digital vetenskaplig text. Berlindeklarationens andra krav utesluter många av de strukturer som forskare tidigare byggt upp för att kunna sprida sina forskningsresultat utanför förlagens kanaler, till exempel arXiv (se till exempel Bohlin 2004 för en diskussion av hur arXiv och andra självarkiveringssystem utmanar förlagen betraktat ur ett SCOT-perspektiv). I många definitioner av OA ställs även krav på peer-review av materialet (se till exempel Budapest Open Access Initiative 2002). Då dessa emellertid explicit riktar sig mot vetenskapliga artiklar och tidskrifter och svenska vetenskapliga böcker sällan genomgår den specifika granskningsprocessen har vi valt att grunda vår förståelse av OA i Berlindeklarationen som inte inkluderar det kravet (Berlin Declaration on Open Access to Knowledge in the Sciences and Humanities 2003). Vi återkommer till definitionen av OA och begreppets utmaningar under rubriken Definitioner av centrala begrepp.

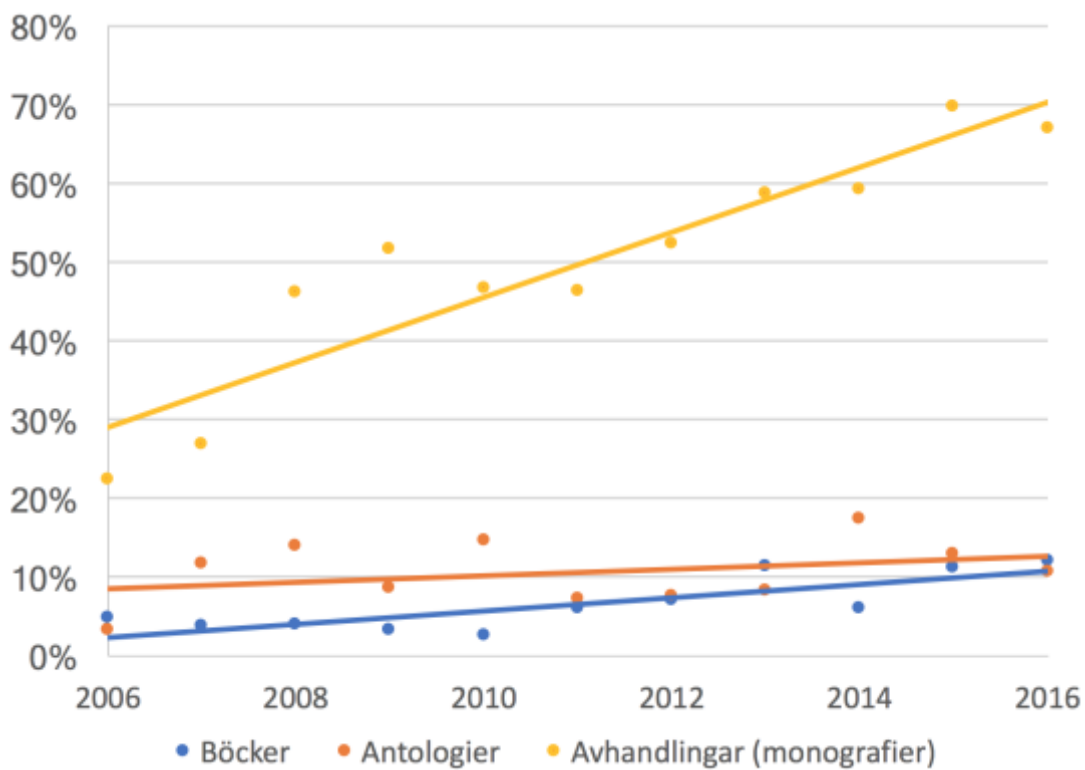
De huvudsakliga formerna för OA-publicering brukar benämnas "gold" respektive "green" (Kungliga biblioteket 2016). Gold-versionen innebär att boken eller artikeln är utgiven av ett OA-förlag. Det finns alltså ingen version av verket som sprids i någon mer begränsad kanal. Green-versionen däremot innebär att boken eller artikeln är utgiven av ett traditionellt förlag och sedan, efter förlagets godkännande, parallellpubliceras av författaren själv genom att denne lägger upp verket i ett repositorium eller publikationsdatabas kopplat till universitetet så att det blir fritt tillgängligt via internet. Ibland innebär detta att författaren måste vänta en avtalad tid innan hen gör verket fritt tillgängligt och ibland innebär det att författaren måste betala en dyr avgift till förlaget för rätten att tillgängliggöra verket.

När det kommer till att publicera vetenskapliga böcker i OA finns det bland annat ett projekt som heter Open Access Publishing in European Networks (OAPEN) som driver en databas där författare kan deponera böcker som de vill göra tillgängliga. I Sverige har nyligen (2014) Kriterium startats som är ett samarbetsprojekt mellan Göteborgs universitet, Lunds universitet, Uppsala universitet, Vetenskapsrådet, Riksbankens Jubileumsfond, Kungliga biblioteket samt Nordic Academic Press och Makadam förlag (Kriterium u.å.). Kriterium är dels en plattform för spridning av OA-böcker och dels ett försök att etablera en kvalitetsgranskning motsvarande peer-reviewprocessen för OA-böcker för att höja deras ställning inom akademien. Konceptet är att böcker utgivna på universitet eller förlag för en subventionerad avgift

kan få sitt verk kvalitetsgranskat (genom peer-review) och certifierat av Kriterium. Utöver plattformar som dessa kan forskare publicera sina verk i OA via ett repositorium i de fall då det finns ett repositorium på lärosätet.

Lunds universitet: open access och bibliometri

Som tidigare nämnts har Lunds universitet en OA-policy; denna anger något försiktigt att “det är värdefullt att forskarna vid Lunds universitet publicerar sina forskningsresultat vid förlag som använder Open Access” (Lunds universitet 2013). Att ha en rekommendation om OA-publicering snarare än ett krav är typiskt för många svenska lärosäten (Francke 2013, s. 57). I Sverige är det i dagsläget endast Blekinge tekniska högskola, Högskolan i Borås, Chalmers tekniska högskola och Malmö högskola som har mer långtgående krav på OA-publicering (ibid.). Mellan år 2006 och 2016 publicerades 1198 vetenskapliga monografier, 1124 avhandlingar (endast monografier), 950 vetenskapliga antologier samt 28 specialnummer av tidskrifter med någon forskare från Lunds universitet som huvudförfattare eller redaktör¹. Andelen titlar som är tillgängliga som OA eller har fulltextlänk har tydligt ökat när det gäller avhandlingar (monografier), även i viss mån när det gäller böcker och antologier men inte lika tydligt (Figur 1).

Figur 1. Andel titlar i fritt tillgängligt digitalt format från Lunds universitet med utgivningsår 2006–2016, registrerade i Lunds universitets publikationsdatabas LUCRIS 2017-04-04.

¹ Från Lunds universitets forskningsdatabas LUCRIS. I begreppet böcker är undantaget populärvetenskapliga titlar (definierat av författaren själv vid registrering), översättningar (då detta är specificerat i författarfältet) samt fest/vänskrifter (då detta är specificerat i titeln).

På Lunds universitet baseras fördelningen av forskningsmedel mellan institutioner på publikations- och/eller citeringsanalyser inom Samhällsvetenskapliga och Naturvetenskapliga fakulteterna (och i viss mån på Ekonomihögskolan). Övriga fakulteter på Lunds universitet hanterar fördelningen av forskningsmedel på annat sätt. Värderingen av publikationskanaler i dessa analyser sker enligt en norsk modell². Den norska modellen innebär att olika publikationskanaler poängsätts utifrån ett antal kriterier (Norsk senter for forskningsdata 2017). I den så kallade "norska listan" viktas eller uppmärksammas OA-publikationer inte på något sätt³, istället värderas publiceringskanaler utifrån huruvida de innehåller en vetenskaplig granskningsprocess samt om de har en nationell eller internationell spridning (Stockholms universitetsbibliotek 2017).

Forskningsproblem

För att förstå den nuvarande situationen i Sverige och hur den kan komma att utvecklas undersöker vi hur forskare vid ett svenskt universitet som skriver böcker inom sin yrkesroll förhåller sig till att publicera sina verk i OA-format. Vidare undersöker vi vilka problem eller möjligheter dessa forskare ser med OA-utgivning och hur de ser på den fritt tillgängliga digitala boken som vetenskaplig kommunikationsform. Vi vill också med hjälp av denna data försöka skapa en djupare förståelse för den process av etablering och slutning som utgör själva teknikskiftet från tryckta böcker till OA och uteslutandet av alternativa sätt att förverkliga idén om den fritt tillgängliga vetenskapliga boken.

Frågan om skiftet till OA-böcker är komplicerad. Dels är det en fråga om ny teknik som fortfarande har många frågetecken kring sig och många utmaningar framför sig. Dels är det ett teknikskifte som redan har börjat även om det är högst oklart hur långt det har kommit. Vi vill försöka närma oss båda aspekterna genom att fråga forskarna hur de upplever situationen.

För att få en djupare förståelse för detta skeende använder vi oss av teorin *social construction of technology* (SCOT) och dess modell för hur teknologisk innovation och etablering går till. Enligt denna teori är teknologi något som utvecklas under en social förhandling om teknologins betydelse, vilka problem den ska lösa och vilka problem som kan ignoreras. Vilken teknologi som faktiskt utvecklas är därmed produkten av en social process där en teknologi etableras som den givna lösningen snarare än resultatet av en linjär deterministisk utveckling. SCOT fungerar som ett övergripande teoretiskt ramverk för den här studien och har präglat vårt syfte, våra frågeställningar och inte minst vår analys.

För att ta oss an våra forskningsfrågor har vi kompletterat SCOT med *unified theory of acceptance and use of technology* (UTAUT) för att, mer konkret, ta oss an hur forskarna förhåller sig till OA. UTAUT är en teori som beskriver vilka faktorer som påverkar individens benägenhet att acceptera en viss teknologi. Vi har använt den som ett redskap för att mäta hur etablerat OA är bland forskare som använder böcker för

---

² Fredrik Åström, bibliometiker på Lunds universitetsbibliotek, personlig korrespondens 2017-05-12.

³ Ibid.

att kommunicera sina vetenskapliga resultat och vilka faktorer som är centrala för deras acceptans av den teknologin.

Genom att undersöka forskares attityder till den fritt tillgängliga digitala boken som en form av vetenskaplig kommunikation samt vilka möjligheter och begränsningar de uppfattar i samband med detta (när det gäller publicering och spridning såväl som den digitala texten som uppbärare av information) hoppas vi få en djupare förståelse för de utmaningar som står inför dörren.

Detta är en fråga som är mycket relevant för högskolebiblioteken i deras arbete med stöd till forskare i samband med publicering. Kunskaper om vilka problem forskare upplever i relation till vetenskaplig kommunikation i fritt tillgängligt format kommer att vara nyckeln till att biblioteken ska kunna fortsätta spela en värdefull roll för forskarna när de står inför att välja hur och var de ska publicera sig. Utvecklingen av OA innebär också att högskolebiblioteken i framtiden sannolikt kommer att spela en allt större roll för den vetenskapliga kommunikationen som administratörer av institutionella repositorer och i denna roll kommer vikten av en förståelse av forskarnas perspektiv bara att öka. Högskolebibliotekarien Peter Linde sammanfattade denna potentiella utveckling i en debattartikel i branschtidningen Biblioteksbladet i slutet av förra året:

Lokala repositorer börjar publicera originalartiklar inklusive granskning, redigering, design, altmetrics etc. Bibliotek och lärosäten kan tillsammans skapa publiceringsplattformar och återta kontrollen över sitt intellektuella kapital.

Linde, 2016

Syfte och frågeställning

Syfte

Syftet med denna uppsats är att undersöka hur forskare förhåller sig till det pågående teknikskiftet inom vetenskaplig kommunikation från tryckta böcker till fritt tillgängliga digitala böcker, samt att undersöka i vilken utsträckning open access är etablerat som lösningen på de problem som forskare upplever i samband med vetenskaplig kommunikation i bokform.

Forskningsfrågor

1. Vilka faktorer är det som avgör om forskare publicerar sina böcker i fritt tillgängligt digitalt format eller skulle vilja göra det?
2. Vilka problem har forskare när det gäller vetenskaplig kommunikation som open access är (eller inte är) en lösning på?
3. Hur etablerat är open access bland forskare som lösning på de problem som upplevs i samband med vetenskaplig kommunikation i bokform?

Avgränsningar

Då gruppen som står i fokus för vår studie är forskare kommer vi inte i lika hög grad undersöka eller diskutera förlagens eller bibliotekens perspektiv gentemot OA-böcker, förutom i de fall det är direkt relevant för vår frågeställning. Vi kommer heller inte i lika hög grad att diskutera läsarnas perspektiv till OA-böcker i fråga om exempelvis kunskapsinhämtning via skärm; dock är det oundvikligt att vi i viss mån kommer att diskutera användare av fritt tillgängliga digitala böcker då forskare också är en del av denna grupp. Teknologin som är i fokus för vår studie är fritt tillgängliga digitala böcker. Det finns också en annan typ av digitala böcker, kommersiella e-böcker. Detta format kommer vi att beröra ytligt då vi bland annat tar upp det i enkäten och i mindre grad i intervjuerna, dock kommer vi inte att diskutera det mer djupgående. Med stöd av Katarina Bernardsson gör vi bedömningen att eftersom OA-publicering av böcker sannolikt inom kort blir ett krav från finansierare och universitet finns det inga övertygande skäl till att marknaden för vetenskapliga kommersiella e-böcker skulle öka (Bernardsson 2012, s. 45). Vi kommer inte heller att i särskilt hög grad diskutera publicering i OA-tidskrifter, förutom i enstaka fall där jämförelser kan vara särskilt intressanta.

När det gäller studiens ämne är det centrerat kring forskares attityder i fråga om fritt tillgängliga digitala böcker. I viss mån behandlar vi även de generella förutsättningarna för akademisk bokpublicering. När det gäller OA-diskussionen är en stor fråga hur denna modell ska finansieras. Då detta är en komplicerad fråga som i hög grad förhandlas av andra intressenter (främst finansierare, universitet och förlag) och i mångt och mycket ligger utanför den enskilda forskarens inflytande, kommer vi inte att redovisa olika alternativ gällande affärsmodeller. Dock är det oundvikligt att denna fråga berörs i relevanta avsnitt, exempelvis när det gäller särskilda förutsättningar i en svensk kontext. Vi kommer inte heller att undersöka eller diskutera närliggande områden som exempelvis bokhistoria eller forskningens infrastruktur.

Vi har valt att studera ett universitet, Lunds universitet. Begränsningen av studien till ett universitet förenklar datainsamlingen då det innebär en bättre kontroll och översikt över urvalet. Det faktum att vi utgick från en enda publikationsdatabas möjliggjorde att vi med en rimlig tidsinsats kunde få ihop ett stort underlag när det gäller personer att skicka enkäten till, en förutsättning för att få ihop tillräckligt med data då svarsfrekvensen för den här typen av enkätstudier generellt är låg. Av samma anledning valde vi att skicka ut enkäten på både engelska och svenska, vi ville få in så mycket data av så bred karaktär som möjligt.

Vi har ingen anledning att tro att anställda vid Lunds universitet skulle skilja sig märkbart från anställda vid andra universitet i Sverige. Det är ett stort universitet med många discipliner utan särskild spetsinriktning, här finns inte heller några särskilda satsningar på OA-publicering som skiljer dem från andra svenska universitet. Samtidigt kommer generaliserbarheten av slutsatserna ofrånkomligen att vara begränsade av att vi endast undersöker ett universitet. Vår bedömning är trots detta att en bredare undersökning med fler högskolor skulle ha minskat möjligheterna att samla in tillräckligt med data inom den givna tidsramen. Vi har inte begränsat studien till några utvalda discipliner utan valt att fokusera på forskare som använder boken som vetenskapligt kommunikationsmedel inom alla discipliner. Anledningen till detta

är att vi vill fånga in en så stor bredd av attityder som möjligt; vidare vill vi inte utesluta att det finns forskare även utanför samhällsvetenskap och humaniora som använder boken som vetenskapligt kommunikationsmedel. Dock är vi medvetna om att förutsättningarna för bokpublicering i viss grad kan skilja sig åt mellan discipliner.

Definitioner av centrala begrepp

Den grundläggande enheten för vår studie, den vetenskapliga boken, kan vid en första anblick tyckas självklar och rättfram men ska för tydlighetens skull definieras här. Vi använder oss av en kombination av två forskares definitioner av den vetenskapliga boken, dels Geoffrey Crossick i HEFCE-rapporten (2016, s. 14), dels John B Thompson i boken *Books in the digital age* (2005, s. 84–85). **Den vetenskapliga boken** är ett längre akademiskt verk skriven av en eller flera forskare som presenterar forskningsresultat inom ett särskilt ämne eller tema, avsedd att primärt användas av andra forskare. Här ingår även samlingar av texter skrivna av olika författare (antologier) på samma ämne eller tema. Vidare definierar vi **vetenskaplig kommunikation**, som kommunikation av egna eller andras forskningsresultat, företrädesvis inom en akademisk kontext, dvs mellan forskarkollegor inom samma eller närliggande fält.

Innebörden av begreppet vetenskaplig kommunikation är mer komplicerad än vad vår definition ovan antyder och kan problematiseras. Exempelvis kan man dela in vetenskaplig kommunikation i formell kommunikation, som främst består av publicering i peer-reviewade kanaler där materialet bevaras för framtiden, samt informell kommunikation, som exempelvis sker genom e-postlistor eller bloggar (Burton 2015, s. 24–25). Vår definition av begreppet i denna studie syftar främst till att tydliggöra vårt fokus på kommunikationen av forskningsresultat riktad mot andra forskare snarare än mot andra målgrupper såsom exempelvis studenter eller allmänheten.

I inledningen till enkäten valde vi att ytterligare definiera följande tre begrepp: **Digital bok**, ett längre sammanhållet verk i digitalt format som går att läsa på en dator, surf-/läsplatta eller telefon. **Fritt tillgänglig (open access) digital bok**, en digital bok som gjorts tillgänglig kostnadsfritt⁴. Saknar juridiska, ekonomiska och tekniska restriktioner, till exempel när det gäller att läsa, ladda ner, skriva ut, kopiera och sprida innehållet. Kombinerar nästan alltid i vetenskapliga sammanhang med någon typ av Creative Commons-licens som innebär att verket ska citeras korrekt samt ofta (men inte alltid) att det ej får användas kommersiellt. Vanligt format är pdf. **Kommersiell e-bok**, en digital bok som har gjorts tillgänglig mot betalning⁵. Har ofta juridiska och tekniska restriktioner för att förhindra kopiering och spridning. Kan i vissa fall lånas på biblioteket. Vanliga format är epub och pdf. En stor skillnad mellan epub och pdf är att epub-formatet är responsivt, vilket innebär att texten anpassar sig efter skärmstorleken.

---

⁴ Förtydligande: tillgänglig kostnadsfritt *för användaren*. Detta insåg vi efter enkätens utskickande kan misstolkas. I regel har någon betalat för att boken ska vara fritt tillgänglig.

⁵ Förtydligande: tillgänglig mot betalning *för användaren*, samma resonemang som i föreg. fotnot.

Användningen av begreppen “fritt tillgängliga digitala böcker” samt “open access-böcker” är till viss del sammanflätade i denna uppsats. Båda syftar på vetenskapliga böcker. Generellt används begreppet “open access” antingen när författaren har betalat för att en version ska göras tillgänglig, eller när en version parallellpubliceras (Kungliga biblioteket 2016). En bok som exempelvis läggs upp som en pdf på forskarens hemsida utan att först ha blivit publicerad av något motsvarande ett förlag räknas alltså inte som OA. Vår initiala utgångspunkt var att inte begränsa oss till begreppet “open access” då detta per automatik kommer med en rad föreställningar. Med begreppet “fritt tillgängliga digitala böcker” ville vi öppna upp för flera tolkningar och alternativa publikationsformer, vilket är anledningen till att vi genomgående använde oss av denna formulering i enkätfrågorna. I enkätens fritextsvar blev det dock tydligt att många såg detta begrepp som synonymt med OA. Vi hade också själva gjort misstaget att i den inledande definitionen skriva “open access” inom parentes efter begreppet “fritt tillgängliga digitala böcker”. Inför intervjuerna bestämde vi oss därför för att fråga specifikt om OA-publicering, dels för att vi på så sätt fick bättre kontroll över vad intervjupersonerna talade om, dels för att det möjliggjorde att vi kunde ställa tydligare frågor kring alternativa publiceringsformer. Under avsnittet “tidigare forskning” använder vi oss genomgående av begreppet “open access”, då detta är det begrepp som används inom den vetenskapliga litteraturen för den fritt tillgängliga boken. I de fall andra typer av fritt tillgängliga digitala böcker diskuteras, skrivs detta fram tydligt i texten.

2 Tidigare forskning

Fokus för denna studie är forskares attityder till den fritt tillgängliga digitala boken som vetenskapligt kommunikationsmedel. Forskning om den vetenskapliga boken görs inom flera olika fält, exempelvis vetenskapssociologi, utbildningsvetenskap, ekonomi, medie- och kommunikationsvetenskap samt biblioteks- och informationsvetenskap. Biblioteks- och informationsvetare diskuterar inte sällan OA i relation till tillgängliggörande via bibliotek, ett ämne som ligger något utanför våra frågeställningar (se exempelvis Bulock et al. 2015; Waaijers 2015; Dawson & Yang 2016; McCollough 2017). När det gäller forskning om vetenskaplig kommunikation och publicering i bokform (men även debatten i det vetenskapliga samhället om denna medieform) är avsändarna från ett brett spektrum av discipliner. Då OA-boken är ett ämne som är mer eller mindre relevant för alla som skriver (eller på något sätt arbetar med) vetenskapliga böcker är det inte sällan forskare skriver om detta trots att deras huvudsakliga forskningsinriktning är en annan. Mycket av den litteratur vi kommer att ta upp är skriven av forskare som inte primärt är biblioteks- och informationsvetare, men som när det gäller vetenskaplig kommunikation ofta publicerar sig i traditionella biblioteks- och informationstidskrifter. Vidare är vår undersöknings tvärvetenskaplighet ett argument för att den placerar sig väl inom just biblioteks- och informationsvetenskap, som i sig karaktäriseras av bidrag från många olika discipliner med den gemensamma nämnaren att det är relevant för olika former av informationshantering eller praktisk biblioteksverksamhet.

Generellt finns det en övervikt i litteraturen från den anglosaxiska världen, med tonvikt på Storbritannien. Många relevanta publikationer om OA-böcker inom ett vetenskapligt sammanhang kommer från OAPEN (Open Access Publishing in European Networks), en internationell stiftelse centrerad kring att utveckla publiceringen av OA-monografier. Publikationernas karaktär är inte sällan i rapportform då mycket av arbetet kring OA sker på uppdrag av olika typer av instanser, dock utförs arbetet inom dessa projekt ofta av högt ansedda forskare eller yrkesverksamma med lång erfarenhet inom biblioteks- eller publiceringsbranschen.

Det är tydligt att det är ett ämne med växande intresse då vi tycker oss se att det finns ett ökande antal blogginlägg från senare år av forskare som handlar just om OA-böcker; en del av förklaringen till detta kan också vara att de forskare som engagerar sig i denna debatt av naturliga skäl inte sällan är positiva till progressiva former av vetenskaplig kommunikation (se exempelvis Janneke Adema på openreflections.wordpress.com, Martin Paul Eve på <https://martineve.com/> eller bloggen <http://blogs.openbookpublishers.com/>). De flesta publikationer behandlar i första hand ämnena humaniora och samhällsvetenskap då det är i dessa discipliner publikationen av vetenskapliga böcker dominerar. Värt att notera kan vara att de flesta författare som publicerar inom ämnet förefaller ha en positiv inställning till OA.

Om man bortser från studier inom OAPEN saknas det generellt studier ur ett forskarperspektiv. Särskilt i svensk kontext har fokus snarare ha legat på ett förlags- eller biblioteksperspektiv (eller när det gäller e-böcker generellt, även ett användarperspektiv), varför vi tror att vår studie kan tillföra viktig kunskap.

Vi kommer i denna forskningsöversikt främst att fokusera på forskning om större förändringar som påverkat den vetenskapliga kommunikationen i bokform på senare tid, närmare bestämt monografikrisen och digitaliseringen. Vidare kommer vi att diskutera forskning som specifikt behandlar OA-böcker, dels hur den fritt tillgängliga digitala boken presterar som vetenskapligt kommunikationsmedel, dels forskares attityder till den fritt tillgängliga digitala boken. Relevanta studier om acceptans och attityder till ny teknik tas upp i teoridelen längre ner. Avsikten med denna forskningsöversikt är att identifiera relevanta vetenskapliga samtalspartners samt presentera det material vi i första hand kommer att förhålla oss till i analysen av våra egna resultat.

Förändrade förutsättningar för vetenskaplig bokpublicering

I samband med finanskrisen vid mitten av 80-talet blev det tydligt att marknaden för vetenskapliga böcker höll på att förändras, vetenskapliga monografier sålde allt mindre och mindre (Thompson 2005, s. 93). Sociologen John B Thompson (2005, s. 98) beskriver i boken *Books in the digital age* en situation där många universitet som var beroende av statliga medel fann sig med starkt krympande budgetar, vilket bland annat drabbade högskolebiblioteken. Samtidigt ökade priserna på tidskriftsprenumerationer kraftigt och det blev vanligare med stora tidskriftspaket där man fick välja allt eller inget, så kallade "big deals". Då bibliotekarier ogärna bryter långtgående prenumerationer, blev resultatet i de flesta fall att en allt mindre del av budgeten spenderades på förvärv av böcker (ibid. s. 99).

Vidare beskriver Thompson (ibid. s. 102) en annan växande utgift för biblioteken, nämligen kostnader relaterade till IT och annan elektronisk utrustning (exempelvis datorer men även datorkunnig personal), vilket ytterligare bidrog till att förvärv av böcker nedprioriterades. Då biblioteken då som nu stod för en stor del av inköpen av specialiserade vetenskapliga verk, ledde minskad efterfrågan från biblioteken till mindre upplagor och högre priser, vilket i sin tur ledde till en ond cirkel där efterfrågan minskade även från individuella köpare (Joseph 2015). På 1970- och 1980-talet var det inte ovanligt med upplagor om ca 2000 böcker, medan det i början av 2000-talet och framåt är vanligare med en upplaga om ca 200–400 (Adema & Ferwerda 2009; Barclay 2016).

Att publicera specialiserad, experimentell litteratur är inte kommersiellt hållbart (Adema 2015a, s. 134). Detta är en av de ursprungliga anledningarna till att universitetsförlag startades, som icke-vinstdrivande förlag som med hjälp av bidrag och subventioner kunde publicera specialiserade verk som inte annars skulle gå runt ekonomiskt (Thompson 2005, s. 108). I samband med finanskrisen fick dock universitetsförlagen allt högre press från universiteten att bli mer ekonomiskt oberoende (ibid.). Samtidigt pågick ett uppsving för de kommersiella akademiska förlagen, till stor del som följd av massiva sammanslagningar till stora förlagskonglomerat (Thompson 2005, s. 2). Ekonomen Albert N Greco m.fl.

beskriver i boken *The Culture and Commerce of Publishing in the 21st Century* (2006, s. 58) hur dessa kommersiella aktörer ofta gjorde situationen värre för universitetsförlagen genom att locka till sig de forskare som skrev böcker som kunde gå med vinst genom att erbjuda dem högre royalties, högre budget för marknadsföring, bättre spridning etc. Som följd blev universitetsförlagen i högre grad tvingade att publicera vinstdrivande böcker som exempelvis läroböcker och referensverk, men också fokusera på de ämnen som var mer kommersiellt gångbara (Adema 2015a, s. 136). Att de böcker som publicerades i allt högre grad innehöll "gammal kunskap" som ompaketerats, fick enligt medievetaren Gary Hall i boken *Digitize This Book!* (2008, s. 6) konsekvensen att det blev allt svårare för yngre forskare att publicera forskningsdrivna, specialiserade verk, som i hög grad är en förutsättning för att de ska kunna meritiera sig för en vidare akademisk karriär. Utbildningsvetaren Charles Bazerman m.fl. (2008) argumenterar för att forskare anpassar sig till pressen att producera 'populära' böcker med följderna att marknaden i viss mån styr vilken forskning som utförs och hur den publiceras.

Geoffrey Crossick (2015 s. 4) menar i sin omfattande rapport om läget för OA-monografier i Storbritannien att det kanske är överdrivet att prata om en 'kris', eftersom fler och fler böcker publiceras i nästan alla discipliner. Adema (2015b) menar dock i en utförlig kritik av denna rapport i den egna bloggen *Open Reflections* att vi i allra högsta grad är mitt uppe i en kris, dock består den inte av att färre böcker överlag publiceras. Krisen består snarare av att en viss typ av specialiserade verk är väldigt svåra att ge ut på grund av att utbudet allt mer styrs av kommersiell efterfrågan. Vidare beskriver Adema i sin doktorsavhandling (2015a s. 2, 137) att denna kris hänger samman med neoliberaliseringen av hela universitetsvärlden, vilket bland annat även kommer till uttryck i diskursen om OA, mer om det längre ner. Ala håller dock inte med Adema om att det är ett problem att vissa vetenskapliga verk är svårare att ge ut än andra. Enligt akademiska redaktören Richard Fisher är efterfrågan (från individer eller institutioner) ändå trots allt ett bra mått på vetenskaplig betydelse, vilket han uttrycker i tidskriften *LOGOS* (2016, s. 9). Vidare argumenterar historikern Robin Osborne (2015) för att i och med den nuvarande globala ökningen av vetenskapliga publikationer blir det viktigare än någonsin att sortera bort sämre vetenskapliga verk, eftersom de annars riskerar att göra de bra böckerna svårare att hitta. Hög kvalitet, menar Osborne, är mer avgörande för ett verks tillgänglighet än att det går att komma åt gratis.

Den vetenskapliga boken och digitaliseringen

I mitten av 1990-talet började flera akademiska förlag att experimentera med elektronisk publicering (Thompson 2005, s. 330). Experimentlustan spred sig och ju fler som hoppade på tåget, desto fler blev rädda för att hamna efter om de inte gjorde det. Thompson (ibid. s. 331–332) beskriver tre skäl till varför elektronisk publicering var en attraktiv idé för förlagen: För det första trodde man att elektroniska böcker skulle kunna bli en ny inkomstkälla, man hoppades helt enkelt att e-böcker skulle utöka marknaden istället för att ersätta tryckta böcker. För det andra innebar e-formatet mer frihet i form av exempelvis textmängd, färgbilder, multimedia och hur många lager av information ett verk kunde innehålla. Slutligen trodde man att elektronisk publicering kunde vara en lösning på monografikrisen, i och med att formatet innebar minskade publiceringskostnader samt inga överskottslager eller

hantering av returerna. Även om tekniken har utvecklats sedan 90-talet är dessa fördelar fortfarande högst relevanta att diskutera, även om man i det sista fallet till viss del underskattat publiceringskostnaden och de tekniska och juridiska hinder som är kopplade till e-böcker (exempelvis gällande standardisering av format och upphovsrätt) (ibid. s. 332). Utvecklingen av tekniken har dessutom fört med sig fler fördelar med det elektroniska formatet, vetenskapspubliceringskonsulten John Cox (2008) påpekar i en kolumn i branschtidningen *Against the Grain* att nyare print-on-demand-teknik där man kan skicka texten digitalt och skriva ut på plats sparar inte bara tid och pengar utan är också bättre för miljön på grund av minskade transporter. Fisher (2016, s. 9) utvecklar ytterligare idén om att spridningen av digitala teknologier blev monografins räddning, då det i högre grad blev möjligt att trycka mindre upplagor, vilket gjorde att förlagen inte behövde ta lika stora risker som förut.

Digitaliseringen påverkar också bokens egenskaper i fråga om det längre, resonerande formatet. Crossick (2016, s. 16) menar att boken som en längre helhet till viss del är hotad i och med möjligheten att kunna köpa enskilda kapitel online. Han jämför denna situation med musikindustrin, där musiknumera i hög grad konsumeras i form av enskilda låtar och där albumet som helhet förlorat mycket av sin betydelse. Universitetsbibliotekarien Colin Steele (2010, s. 3) beskriver i ett kapitel i boken *Digital Information: Order or Anarchy?* en situation där bland annat sociala medier och ett överskott av information har försämrat vår generella förmåga att kunna koncentrera oss på längre texter, särskilt i den yngre generationen. Forskare har dessutom allt mindre tid på sig att läsa en alltmer växande flod av forskningslitteratur - vilket påverkar hur de läser (Adema & Rutten 2010, s. 5; Steele 2010, s. 5). När det gäller artiklar har studier visat att även om forskare idag läser fler artiklar än förr, spenderar de mindre tid per artikel (King et al. 2003; Tenopir et al. 2004). Historikern Ken Coates (2009) har träffande beskrivit denna situation i ett inlägg på nyhetsplattformen *Inside Higher Ed* som att "we read indexes rather than journals, abstracts rather than papers, review essays rather than books".

När det gäller den digitala bokens förmåga att kommunicera vetenskapliga resultat är det flera forskare som är positiva. Historikern Robert Darnton beskriver målande i en artikel i tidskriften *New York Review of Books* (1999, opaginerad) hur det elektroniska formatet möjliggör information i flera lager, där de inre lagren av en bok inte bara kan innehålla mer och mer specialiserad information men också arkivmaterial, alternativa tolkningar, pedagogisk information, diskussion mellan författare och redaktör etc. Informationsvetaren Peter Williams m.fl. beskriver ett praktiskt exempel på detta i den vetenskapliga tidskriften *Aslib Proceedings* (2009, s. 71): *the Gutenberg e-project*, som i samband med att de tillhandahåller fritt tillgängliga digitala monografier av forskare i början av karriären, även inkluderar arkivmaterial, länkar till kompletterande litteratur, bilder, musik och videos. Akademiska redaktören William E Kasdorf beskriver ytterligare fördelar med det digitala formatet i boken *The Columbia Guide to Digital Publishing* (2003, s. 466–467): högre lagringskapacitet, snabbare och billigare tillverkningsprocess, mer effektiv spridning, möjlighet att läsa och navigera på ett intelligentare sätt, hyperlänkar, snabb tillgång, möjlighet att uppdatera och förbättra, möjlighet att inkludera multimedia, interaktivitet samt ökad tillgänglighet för funktionsnedsatta.

Trots formatets många möjligheter har Williams m.fl. (2009, s. 78) visat i en studie att många forskare ser nackdelar med att läsa digitala böcker; dels handlar det om att det är svårare att läsa på skärm, men också att det är svårt att få överblick över innehållet och att det inte går att bläddra fram och tillbaka på samma sätt som i en tryckt bok. En studie av universitetsbibliotekarien Aaron K Shrimplin m.fl. (2011) identifierade fyra grupper i fråga om inställning till e-böcker inom akademien: "Bokälskare" som har en känslomässig koppling till tryckta böcker och kommer att fortsätta använda dem oavsett det digitala formatets fördelar, "Teknofiler" som främst ser fördelar med det digitala formatet och inte har några problem med att läsa på skärm, "Pragmatiker" som ser både för- och nackdelar med digitalt och tryckt format och kommer att använda det format som är mest praktiskt i stunden, samt "Utskrivare" som ser fördelar med det digitala formatet men har problem med att läsa på skärm.

Flera andra undersökningar har funnit stöd för att akademiker inom humaniora generellt anser att tryckta och digitala böcker har olika fördelar och används i olika syften som komplement till varandra (JISC 2009, s. 17; Adema & Rutten 2010, s. 6; Bucknell 2010, s. 11; Collins et al. 2012, s. 89; Collins & Milloy 2016, s. 20). Digitala resurser föredras när man ska hitta något specifikt eller söka efter vissa nyckelord, men när det handlar om att läsa långa textmassor, läsa om en bok eller slå upp korshänvisningar föredras de flesta tryckta böcker. Ellen Collins och Caren Milloy sammanfattar situationen väl i OAPEN-UK-rapporten (2016, s. 7): vissa forskare ser en framtid där det digitala formatet öppnar nya möjligheter, inte bara för hur forskning kan kommuniceras men också för hur forskning kan utföras, dock är majoriteten mer försiktiga och använder gärna digitala böcker när det underlättar för deras arbete men har fortsatt kvar en stark anknytning till den tryckta boken.

Den fritt tillgängliga digitala boken som vetenskapligt kommunikationsmedel

När det handlar om hur den fritt tillgängliga digitala boken presterar i egenskap av vetenskapligt kommunikationsmedel finns det flera saker att ta hänsyn till. Några av dessa är spridning, tillgänglighet och kvalitet. Collins & Milloy (2016, s. 55) tar upp det faktum att det finns särskilda utmaningar för vetenskapliga böcker när det gäller spridning och tillgängliggörande av digitalt material eftersom större delen säljs eller tillgängliggörs via tredje part, till exempel biblioteksleverantörer, e-boksaggregatorer eller e-bokhandlar. Dels handlar det om att alla parter ska komma fram till en gemensam standard för böckernas format och tillhörande metadata, dels handlar det om att många av dessa tredje parter helt enkelt saknar ett system för att tillgängliggöra böcker gratis (ofta har de någon typ av DRM-skydd på allting som standard). Att det finns någon slags fungerande infrastruktur för spridning och tillgängliggörande är absolut nödvändigt då detta är något som forskare generellt inte är intresserade av att hålla på med själv (ibid. s. 18).

Flera forskare har även noterat att det finns en allmän skepsis kring beständigheten av digitalt material, vilket gör att de anses mindre tillförlitliga än tryckta böcker (Williams et al. 2009, s. 78; Adema & Rutten 2010, s. 25). Särskilt finns det en oro för huruvida förlag kommer att stödja långtidsbevarande av open-access-böcker då

det inte finns något direkt ekonomiskt intresse för detta (Collins & Milloy 2016, s. 53). En lösning på detta problem är så kallade repositorer, digitala arkiv, som tillhandahåller OA-resurser antingen inom en institution eller som ett samarbete mellan flera olika institutioner. I ROAR (Registry of Open Access Repositories) finns det i dagsläget över 4000 olika repositorer registrerade (ROAR u.å.). När det gäller monografier specifikt finns det exempelvis DOAB (Directory of Open Access Books), en bibliografisk databas över OA-böcker (DOAB u.å.). DOAB drivs av OAPEN, som också har ett eget repositorium, OAPEN-Library (OAPEN u.å.). En stor fördel med dessa repositorer är att de på ett ganska enkelt sätt kan integreras i bibliotekssystemen. Collins & Milloy noterar dock att det fortfarande finns komplicerade problem kvar att lösa exempelvis när det gäller parallellpublicering av böcker utgivna på förlag, då många utgivare har utvecklat egna typer av OA-licenser och många överhuvudtaget saknar policy för OA-publicering (2016, s. 56).

Att mäta spridning och användning av böcker har delvis förenklats i och med digitaliseringen då det möjliggjort att man i viss grad kan räkna exempelvis antal sidvisningar och nedladdningar. Å andra sidan kan OA-böcker finnas tillgängliga från många väldigt olika ställen, repositorer, förlagshemsidor, sociala medier, hemsidor etc., vilket komplicerar saken (Collins & Milloy 2016, s. 57). Informationsvetaren Ronald Snijder (2010) fann i en studie att både synlighet och användande (mätt i antal sidvisningar och nedladdningar) är högre för OA-böcker, vilket stöds av undersökningar inom projektet OAPEN-NL (Ferwerda et al. 2013, s. 4) och Agora (Neumann 2014, s. 208). Huruvida en text sedan anses vara relevant i ett forskningssammanhang kan delvis mätas i hur många citationer den får. Fem år efter tidigare nämnd studie (Snijder 2010) undersökte Snijder huruvida OA-formatet hade en positiv inverkan på citering och hur mycket böckerna nämns på twitter (2016). Han fann att OA-böcker hade en viss fördel gentemot andra böcker när det gäller både citeringar och tweets. Både citeringar och tweets påverkades av bokens språk och ämne och intressant nog fanns det inget tydligt samband mellan citeringar och antal tweets. Studien av Eelco Ferwerda m.fl. (2013, s. 4) hittade dock inget stöd för att OA-böcker skulle citeras mer.

När det gäller böcker som finns i både tryckt format och OA-format har ett par andra studier av Snijder (2010 & 2014) visat att försäljningen av en tryckt bok inte påverkas negativt av huruvida titeln även finns tillgänglig som OA, ett resultat som stöds av studien inom projektet OAPEN-NL (Ferwerda et al. 2013, s. 4) och en studie inom forskningsprojektet Agora (Neumann 2014, s. 208). I en svensk kontext har det till och med rapporterats om att en digital version som ligger öppet tillgänglig på internet ökar försäljningen av den tryckta boken (Vetenskapsrådet 2015, s. 14). Dessa resultat tyder på att OA som komplement till en tryckt version utökar läsekretsen istället för att den förskjuts från den tryckta boken till OA-versionen.

Det finns mycket litteratur skrivet kring olika affärsmodeller för att finansiera OA-publicering, majoriteten av alla publikationer om OA-böcker tar upp detta i någon mån. Då detta i hög grad ligger utanför denna uppsats fokus nöjer vi oss med att konstatera att kostnaden för OA-publicering ofta underskattas. Det är fler moment (och personer) än vad man tror som är inblandade i publiceringen av en bok och själva tryckkostnaden är ofta en ganska liten del av den totala kostnaden (Maron et al. 2016). Ett par exempel på högst betydelsefulla tjänster som ingår i förlagens utgifter i

samband med publiceringen av en bok är kvalitetsgranskning och marknadsföring. Collins och Milloy (2016, s. 48) fann att många forskare värderar förlagens redaktionella arbete högt och anser att ifall OA ska bli ett trovärdigt alternativ måste kvaliteten på detta förbli oförändrat. Här kan nämnas att böcker publicerade på svenska förlag sällan peer-review-granskas, istället består det redaktionella arbetet främst av kontroll av stil och läsbarhet samt redigering (Lawrence et al. 2013, opaginerad).

Att det finns en fungerande peer-review-process är viktigt för att signalera verkets bidrag till ämnesområdet, dess originalitet och hur väl det argumenterar. Informationsvetaren Martin Paul Eve (2013, s. 70) hävdar i en skrift publicerad av the British Academy att det inte är ovanligt att icke-förespråkare för OA hävdar att OA-modellen oundvikligen kommer att leda till en kvalitetsförsämring och Collins & Milloy (2016, s. 54) fann att en del forskare är skeptiska till kvaliteten på böcker som endast publiceras elektroniskt. Litteraturvetaren Caroline Levine (2007, s. 102) menar att det är ett problem att kvalitetsgranskningen, peer-review, är så nära kopplat med publiceringsprocessen och att det idag inom humaniora i hög grad associeras med existerande utgivare och det tryckta formatet. Kraven borde vara lika höga på digitala böcker som på tryckta böcker. Ett tidigare nämnt initiativ som försöker angripa detta problem är Kriterium, ett nationellt konsortium och en plattform för kvalitetsgranskning av vetenskapliga OA-böcker som är oberoende av förlagen (Lawrence et al. 2013; Kriterium u.å.).

Hur en viss typ av publikation är meriterande för en forskare är inte direkt kopplat till hur den presterar i egenskap av kommunikationsmedel, men det är ändå högst relevant i fråga om hur ett visst format presterar i vid mening. Bedömningen av en enskild forskares publikationer är viktig när det gäller exempelvis anställning, befordran, fördelning av forskningsmedel samt interna och externa kvalitetsutvärderingar (Adema 2015a, s. 76). Följaktligen spelar det stor roll hur olika typer av publikationer värderas externt, vilket Steele m.fl. (2006) fann till och med kan förändra hur forskare publicerar. De index som används för att mäta en forskares produktion i form av publikationer är ofta sämre på att omfatta källor utöver internationella tidskrifter, som exempelvis böcker (Moed 2005, s. 3; Steele et al. 2006), delvis beroende på att det finns så väldigt många utgivare och att de skiljer sig kraftigt mellan olika discipliner (Crossick 2015, s. 19). En rapport från Research Information Network UK (Fry et al. 2009, s. 42) visar att en del forskare känner press att publicera artiklar istället för böcker eftersom det är lättare att utvärdera. Samtidigt är böcker på meritlistan ofta en förutsättning för anställning och befordran inom humaniora och delar av samhällsvetenskaperna (Cronin & La Barre 2004; Steele 2010, s. 18). Faktumet att böcker är en central pusselbit i en forskares karriär samtidigt som utvärderingssystemet gynnar publiceringar i kortare format kan få den följd att böcker produceras alltför snabbt med sämre kvalitet som följd, särskilt tidigt i karriären (Williams et al. 2009, s. 78).

Som vi kommer att ta upp mer under nästa rubrik så finns det en allmän skepsis mot OA-böcker inom forskarvärlden, vilket leder till att de generellt anses mindre viktiga och prestigefyllda jämfört med tryckta böcker (Adema & Rutten 2010, s. 5). Flera studier har funnit att akademiska kommittéer som beslutar om anställning och befordran tar beslut baserade på etablerade publiceringspraktiker och tenderar att i

viss grad värdera tryckta böcker över digitala (Bazerman et al. 2008; Steele 2008; Willinsky 2009). Följaktligen är digitala böcker mindre värdefulla ur ett karriärperspektiv men också i processen att införskaffa forskningsmedel (ibid.).

I dagsläget finns det inte samma krav på OA-publicering när det gäller vetenskapliga böcker som det finns på vetenskapliga artiklar (Crossick 2016; Vetenskapsrådet 2017). Sannolikt är det dock bara en tidsfråga innan de stora forskningsfinansiärerna som exempelvis HEFCE i Storbritannien och Vetenskapsrådet i Sverige utökar kraven till att gälla även böcker (Vetenskapsrådet 2015, s. 11; Crossick 2016, s. 14). När det gäller monografier publicerade inom projekt finansierade med medel från EU:s Horizon 2020 är OA redan "starkt rekommenderat" (European Commission 2017, s. 5–6). Collins och Milloy (2016, s. 42) noterar att då böcker ofta är resultatet av längre projekt med flera olika finansiärer räcker det med att en enda av dessa har krav på OA för att OA-publicering ska bli aktuellt. Det är dock inte ovanligt att lärosäten redan idag har riktlinjer i stil med att OA-publicering föredras, exempelvis Lunds universitet (Lunds Universitet 2013). Detta ligger lite stick i stäv med de värderingar som trots allt verkar florerar på olika nivåer om OA-boken. Informationsvetaren Christine Borgman skriver i boken *Scholarship in the Digital Age* (2007, s. 240) att universiteten och andra utvärderande instanser inom högre utbildning riskerar att underminera sina försök att förändra den vetenskapliga kommunikationen om de samtidigt förstärker normerna som gynnar den tryckta publikationen.

Adema (2015a, s. 144) skriver i sin avhandling att OA kan ses som en reaktion på kommersialiseringen av forskning i kombination med ett behov av att öka tillgängligheten. Å andra sidan menar Adema att retoriken för OA i många fall snarare går i linje med en neoliberal agenda där OA stödjer en kapitalistisk ekonomi. I den senare diskursen är OA ett medel för att informationsflödet ska bli mer flexibelt, effektivt, transparent och kostnadseffektivt, i syftet att kunskap lättare ska kunna användas kommersiellt och därmed stimulera ekonomisk konkurrens och innovation (ibid. s. 147). I denna diskurs motiveras den ökade tillgängligheten inte sällan med att samhället eller skattebetalarna ska få valuta för sina investerade pengar (ibid. s. 158).

På liknande sätt har Jutta Haider i sin avhandling om OA-diskursen i förhållande till utvecklingsländer funnit att det finns åtminstone två förståelser av OA (Haider 2008, s. 194). Dels finns det en förståelse av OA som förankras i en diskurs om utveckling som ekonomisk tillväxt genom teknologiöverföring. Denna diskurs grundar sig bland annat i kolonialismen (och på senare tid även i diskussionen om ekonomisk globalisering), där en central del är att definiera *den andra* som måste reformeras. Dels finns det en förståelse av OA som handlar om att tillgång till vetenskapliga resultat är en rättvisefråga; här presenteras OA som en typ av motstånd mot restriktiva regimer gällande immateriella rättigheter och mot orättvisor generellt, med ursprung i kolonialismen men också i vetenskapen själv. Bakom begreppet OA kan det alltså dölja sig relativt olika motiv och målsättningar, samtidigt ligger det i själva definitionen, "öppenheten", att det är ett svårt ideal att kritisera eftersom motsatsen per automatik blir något stängt och intransparent (Adema 2015a, s. 148).

Adema (ibid. s. 156) vill dock utmana den konventionella definitionen av OA som använder begreppet ganska snävt, och lyfta fram OA som ett pågående kritiskt projekt

som hon kallar 'radical open access'. I detta vidare begrepp ryms exempelvis 'liquid monographs', wiki-publikationer och remixade böcker, forskardrivna experiment som utmanar och omformar vetenskaplig kommunikation samtidigt som de utmanar begreppet 'öppenhet' (ibid. s. 160). Ett exempel på ett sådant projekt som utmanar traditionella publikationsmetoder och presenterar en tolkning av fri tillgänglighet fränkopplad det etablerade begreppet 'open access' är MediaCommons. MediaCommons är en digital plattform och ett nätverk för vetenskaplig kommunikation som syftar till att skifta fokus från tryck till digitalt men också förändra bilden av vad det betyder att publicera genom att göra processen lika synlig som produkten (MediaCommons u.å.). Detta sker bland annat genom att göra boken fritt tillgänglig och öppna upp för allmän granskning och diskussion innan den slutgiltigt publiceras, vilket en av grundarna av MediaCommons, Kathleen Fitzpatrick, gjorde med sin bok *Planned Obsolescence* (Fitzpatrick 2011, s. 188ff).

Forskares attityder till den fritt tillgängliga digitala boken

Collins och Milloy (2012; 2016) har inom ramen för OAPEN-UK undersökt forskares attityder till att tillhandahålla sina vetenskapliga böcker i fritt tillgängligt digitalt format. De fann att de flesta är positiva till OA och tror att det kommer att öka böckernas läsarkrets, användning såväl som citering (Collins & Milloy 2012, s. 196; Collins & Milloy 2016 s. 21), vilket stöds av resultat från projektet OAPEN-NL (Adema & Rutten 2010 s. 6). Sammanfattningsvis var en stor majoritet positiva till OA som princip, men tror att det finns många problem när det gäller den praktiska implementeringen (Collins & Milloy 2016, s. 21). Forskarnas attityder var i viss mån formade av var de var i karriären och vilken tidigare erfarenhet de hade av publicering (Collins & Milloy 2016, s. 21)

När det gäller digitala böcker har det visat sig att de ses som "mindre akademiska" än deras tryckta motsvarigheter (Steele 2010, s. 18). Även forskare inom projektet OAPEN-NL (Adema & Rutten 2010, s. 5) rapporterar att publicering av digitala böcker, och särskilt OA-böcker, inte anses innefatta samma höga kvalitetskrav jämfört med publiceringen av tryckta böcker (dock verkar många vara av den uppfattningen att detta är ett övergående problem). Nancy L. Maron och K. Kirby Smith (2008) konstaterar i en rapport publicerad av *Association of Research Libraries* (USA) att:

We may acknowledge that scholarly works will change and yet behave as if anything that doesn't look like a traditional work of scholarship is not a scholarly work; thus the immutability of traditional publishing models becomes axiomatic.

Maron & Smith, 2008

När det gäller tidskrifter har C. Judson King m.fl. (King et al 2006, s. 4) visat att även om forskare själva har förtroende för att digitala källor har blivit lika granskade som tryckta källor, är de oroliga över att de som bedömer deras publikationer inte skulle vara av samma åsikt. Milloy m.fl. (2011, s. 249) fann i en studie att det finns en stark allmän uppfattning bland forskare att de som utvärderar forskning och tar beslut om befordran fortfarande anser att en tryckt bok är mer prestigefylld än en digital bok. Eve (2014, s. 120) noterar att det faktum att det är ett relativt stort åtagande att skriva en bok, ofta innebär att forskare förväntar sig en större avkastning i form av

exempelvis förtroendekapital och prestige. Att publicera en bok på ett stort förlag blir då ett säkrare kort då dessa generellt är associerade med kvalitet och prestige (Williams et al. 2009 s. 74; Adema & Rutten 2010, s. 13). Följaktligen kan valet att publicera en bok som OA leda till inre konflikter för forskaren om hen måste välja mellan att sprida sitt verk på effektivast möjliga sätt eller få professionellt erkännande (Steele 2008; Fry et al. 2009, s. 4).

Som en avslutande kommentar i anslutning till diskussionen om prestige kan det nämnas att detta inte bara är en viktig fråga när det gäller val av utgivare men också när det gäller huruvida forskare är beredda att ta sig an peer-review-uppdrag. Vi har funnit att det saknas forskning som behandlar forskares villighet att kvalitetsgranska böcker från publiceringsplattformar utan ett etablerat varumärke, vilket potentiellt kan vara ett stort hinder för OA:s genomslag då forskare i allmänhet är hårt ansatta av peer-review-förfrågningar och behöver sälla på något sätt.

Forskares attityder till OA-publicering i *tidskrifter* har grundligt sammanfattats i en artikel av biblioteks- och informationsvetaren Jingfeng Xia (2010). Xia har i en metastudie undersökt förändrade mönster i fråga om forskares attityder till publicering i OA-tidskrifter i studier från tidigt 90-tal fram till 2009. Han fann att de viktigaste anledningarna till att publicera i OA-tidskrifter var att öka en artikels spridning och tillgänglighet. De viktigaste skälen till att *inte* publicera i OA-tidskrifter var att dessa tidskrifter ansågs ha lägre prestige, lägre impact factor och generellt inte associeras med peer-review. Forskare var också oroliga över att publicering i OA-tidskrifter skulle påverka deras karriär negativt i fråga om anställning och befordran. Att forskare väljer bort OA-publicering utifrån att det associeras med sämre kvalitet och trovärdighet stöds av flera senare studier (Dallmeier-Tiessen et al. 2011; Wiley 2012; Wiley 2013; Rodriguez 2014).

Vidare fann Xia att dessa attityder inte har förändrats över tid, trots att forskares medvetenhet om OA och benägenhet att publicera i OA-tidskrifter stadigt har ökat. Dessa resultat stöds i hög grad av en annan studie av Florian Mann m.fl. (2009) som fann att en majoritet (drygt 60 %) av tillfrågade forskare var rädda för att OA-publicering skulle vara negativt för deras karriär och möjlighet att bli beviljade forskningsmedel. Detta var främst associerat med att OA-tidskrifter har lägre impact factor och att redaktionerna på traditionella tidskrifter har högre anseende. Andra invändningar mot OA som kom fram i studien var oro över att tillgängligheten i ett långsiktigt perspektiv inte kunde garanteras i lika hög grad. Samtidigt var en majoritet positiva till OA-publicering och trodde att det ökade läsekretsen genom högre spridning och tillgänglighet. Dock trodde många att traditionella tidskrifter presterade bättre när det gäller att nå experter inom fältet ("expert readership").

Julia E Rodriguez (2014) har undersökt huruvida attityder mot OA-publicering i tidskrifter skiljer sig mellan yngre och seniora forskare. Studien i fråga finner ingen större skillnad mellan yngre och seniora forskare, dock redovisar hon ett intressant mönster i sammanfattningen av tidigare studier. Acceptansen av OA hos seniora forskare har ökat över tid, däremot är bilden för yngre forskare mer komplex. Vissa studier visar högre acceptans än hos seniorer, andra lägre (ofta i samband med att de är rädda för att det kan påverka karriären negativt). En annan studie av Diane Harley

m.fl. (2010, s. 9) visade att etablerade seniora forskare upplevde sig friare i sitt val av publikationsform jämfört med yngre forskare i början av sin karriär.

Vi kommer inte heller att ta upp (författares inställningar till) olika OA-affärsmodeller ingående under detta avsnitt. Dock vill vi påpeka en stor skillnad mellan Sverige/Skandinavien och den anglosaxiska forskarvärlden i denna kontext. Forskare inom humaniora på svenska universitet är vana vid att finansiera publiceringen av sina vetenskapliga böcker helt eller delvis med hjälp av fondmedel, så kallat tryckbidrag (Williams et al. 2009, s. 78; Bernardsson 2012 s. 121). Katarina Bernardsson (2012 s. 102) undersökte bokpubliceringen inom Humaniora och Teologi på Lunds universitet mellan 2007–2009 och fann att samtliga svenska förlag som var inblandade i denna utgivning begärde helt eller delvis kostnadstäckning i form av fondmedel och tryckbidrag. Att betala för att få sina forskningsresultat publicerade avfärdas utomlands inte sällan som “vanity publishing”, ett negativt begrepp som associeras med reklam och inte anses vara förenligt med peer-review-systemet då det kan leda till att förlag trycker böcker av sämre kvalitet bara för att tjäna pengar (King et al. 2006, s. 6; Oppenheim & Rowland 2009, s. 272–273; Williams et al. 2009, s. 79; Ferwerda et al. 2013, s. 18). Då en vanlig OA-finansieringsmodell innebär att författaren betalar en summa (så kallad APC, author processing charge) för att verket ska bli fritt tillgängligt, kan Sverige ha ett försprång i implementeringen av OA då forskare här redan i hög grad är vana vid att bidra till tryckkostnaden och att det i viss grad redan finns infrastruktur för finansiering (Williams et al. 2009, s. 79).

Collins & Milloy (2016, s. 19) fann i sin studie att royalties generellt inte är så viktiga för författare, med vissa undantag som när de skrivit exempelvis kursböcker eller populärvetenskapliga böcker. När det gäller ekonomiska belöningar jämfört med belöningar i form av förtroendekapital eller inflytande är det i princip alltid det senare, dvs det professionella erkännandet, som prioriteras (Adema & Rutten 2010, s. 54). Adema och Paul Rutten (2010, s. 28) fann att de allra flera forskare föredrar att bli publicerade utan royalties än att inte publicera alls, och eftersom upplagan av de flesta vetenskapliga böcker är ca 200–600 exemplar så är den potentiella inkomsten från royalty ändå försumbar.

En annan relevant fråga när det gäller OA-publicering är vem som äger upphovsrätten till de vetenskapliga publikationerna. En studie inom OAPEN-UK (Collins & Milloy 2016, s. 25) har visat att många forskare är dåligt medvetna om vad som står i deras kontrakt med förlaget och få listar förlagets villkor som en viktig faktor i valet av utgivare. Karolina Lindh & Gunilla Wiklund (2010, s. 19) fann i en svensk studie om OA-publicering i Norden inom humaniora och rättsvetenskap att 18 av 54 tillfrågade utgivare av vetenskapliga böcker inte skriver kontrakt med sina författare överhuvudtaget. I samma studie angav en majoritet (76 %) av utgivarna att de kunde tänka sig att tillåta att författaren tillgängliggjorde sin text i fulltext via internet, antingen direkt eller efter en embargo-period; dock anger flera att denna fråga inte diskuterats med författaren (ibid. s. 21).

När det gäller OA-publicering finns det en viss rädsla för att verket kan bli stulet (Adema & Rutten 2010, s. 27). Hos forskarna verkar detta dock snarare böttna i en oro för att verket kan användas i oönskade sammanhang som hotar texternas integritet

snarare än risken att någon annan skulle tjäna pengar på verket (Adema & Rutten 2010, s. 6; Collins & Milloy 2016, s. 25). Adema (2012, s. 18) visar dock i en annan studie att en majoritet (56 %) av de tillfrågade forskarna är relativt progressiva och inte skulle ha något emot ifall deras böcker användes som underlag för nya verk.

Sammanfattning

Även om den vetenskapliga boken fortfarande har en stark ställning inom flera discipliner har det blivit svårare för den enskilda forskaren att publicera vissa typer av specialiserade verk, vilket ses som ett stort problem av vissa men inte andra. Digitaliseringen har inneburit nya möjligheter för vetenskaplig kommunikation i bokform, dock används digitala böcker fortfarande i hög grad pragmatiskt av forskare; man använder dem när det underlättar för arbetet men har kvar en relativt stark anknytning till det traditionella tryckta formatet. Det finns visst stöd för att OA ökar spridning och tillgänglighet av vetenskapliga böcker, dock är resultaten tvetydiga och det behövs mer forskning. När det gäller bedömningen av ett verks kvalitet finns det studier som tyder på att OA-böcker värderas lägre och att OA-publicering därmed i viss mån är negativt för forskare när det gäller meritering. En majoritet av forskarna är positiva till OA som princip, då de uppfattar att det ökar deras läsarkrets (en faktor som för de allra flesta är viktigare än att tjäna pengar på sina böcker). Dock är många skeptiska till implementeringen, inte minst då det finns en utbredd uppfattning om att OA-publicering värderas lägre vid anställning och befordran. Forskning om OA-publicering av böcker ur ett forskarperspektiv i en svensk kontext saknas och det är främst här vår studie kan tillföra ny kunskap.

3 Teoretiska perspektiv

Vi använder oss av två kompletterande teorier i vår studie. SCOT ger oss en förklaringsmodell som låter oss ta oss an teknikskiftet och diskutera hur etablerandet av OA sker på bekostnad av möjliga alternativa utvecklingsvägar. Ji-Hong Park (2008) har argumenterat för vikten av ett kunskaps sociologiskt perspektiv inom den vetenskapliga kommunikationens forskningsfält och lyfter särskilt SCOT som ett värdefullt perspektiv i sammanhanget. Med hjälp av detta perspektiv kan vi studera tekniken utifrån de sociala faktorer som formar den och ger den mening och som ofta har mycket lite att göra med teknikens faktiska egenskaper och förmåga att lösa problem i någon objektiv bemärkelse. Vår utgångspunkt i den här uppsatsen är att det teknikskifte som vi studerar inte går att betrakta som en rent teknologisk utveckling oberoende av sociala faktorer utan är istället sammanflätat med exempelvis universitetens meriterings och rekryteringssystem. Vidare är OA en teknologi som är tydligt ideologiskt motiverad i de deklamationer som den utgår ifrån då dessa framhåller vikten av att forskares osjälviska vilja att dela med sig av sina framsteg inte hindras (exempelvis Budapest Open Access Initiative 2002; Berlin Declaration on Open Access to Knowledge in the Sciences and Humanities 2003). Vi använder SCOT för att undersöka detta teknikskifte på grund av dess förmåga att belysa dels hur en teknologi förhåller sig till behoven hos de tilltänkta användarna och dels hur en teknologisk utveckling bör förstås som formad av människors handlingar och socialt konstruerad snarare än determinerad.

Traditionellt sett har SCOT använts för att studera historiska skeenden. Vi använder däremot det teoretiska perspektivet för att studera ett skeende medan det pågår. Ingemar Bohlin har använt teorin på ett liknande sätt i sin studie av kampen mellan traditionell artikelpublikation och så kallad självarkivering i onlinearkiv (Bohlin 2004). Bohlin framhåller att det kan vara en fördel att studera just ett pågående skeende med SCOT då det kan vara mer uppenbart hur obestämd utvecklingen faktiskt är (ibid).

I uppsatsen fungerar SCOT som ett övergripande teoretiskt ramverk med hjälp av vilket vi kan ta oss an att försöka förstå hur teknikskiftet inom vetenskaplig kommunikation från tryckta böcker till fritt tillgängliga digitala böcker går till. Vi kompletterar SCOT med UTAUT för att undersöka hur långt etableringen av OA har kommit. SCOT beskriver hur en teknologi etableras som den självklara vägen framåt genom social konstruktion trots att det kan ha funnits andra möjliga vägar och understryker hur bättre teknologier kan skjutas åt sidan om de inte svarar mot problem som relevanta sociala grupper upplever i relation till teknologin. UTAUT är en modell för att studera acceptans och användning av ny teknologi och vi använder den som ett verktyg för att undersöka hur etablerat OA är i den relevanta sociala gruppen forskare. UTAUT intar således en underordnad roll som analysverktyg i

relation till SCOT i vår uppsats. UTAUT har format enkäten men dess resultat kommer framförallt att diskuteras i relation till SCOT. Mer konkret använder vi UTAUT för att besvara den första forskningsfrågan medan den andra och tredje besvaras med hjälp av SCOT:s teoretiska apparat.

Social construction of technology (SCOT)

Vår studie utgår ifrån det teoretiska perspektivet *social construction of technology* (SCOT). SCOT utvecklades som ett alternativ till en deterministisk syn på teknologihistorien där teknologiutvecklingen sker mer eller mindre oberoende av det omgivande samhället och sedan driver samhällelig förändring. Istället menar SCOT att den teknologi som utvecklas påverkas av och konstrueras som framgångsrik genom förhandlingar mellan relevanta sociala grupper (Humphreys 2005).

Pinch och Bijker använder termen "relevanta sociala grupper" för att beskriva de parter som deltar i förhandlingarna om huruvida en teknologi fungerar och hur den ska tolkas. I detta sammanhang är alla sociala grupper för vilka teknologin har en mening att betrakta som relevanta sociala grupper. Det är denna betydelse som definierar gruppen. Under förhandlingarna menar sen Pinch och Bijker att det råder en viss "tolkningsflexibilitet" vilket innebär att varje teknologi eller designelement kan bära olika betydelser för de olika relevanta sociala grupperna, såväl producenter och konsumenter. Varje relevant grupp har sin egen uppfattning av vilka problem som är kopplade till teknologin och varje problem har en mängd olika möjliga lösningar. Därmed blir Pinch och Bijkers modell multidimensionell. Dessa tolkningar "stabiliseras" och "sluts" i och med att förhandlingarna avslutas och den nya teknologin etableras. Detta sker inte nödvändigtvis genom att de problem som de relevanta sociala grupperna faktiskt löses utan snarare genom att de upplevs som lösta (Pinch & Bijker 1984). Lee Humphreys har i sin artikel *Reframing Social Groups, Closure, and Stabilization in the Social Construction of Technology* (2005) bidragit till att nyansera denna bild av stabilisering och slutning. Han visar tydligt att de processerna inte nödvändigtvis enbart går i en riktning utan att en artefakt som stabiliserats kan destabiliseras igen och utvecklas ytterligare. Vår utgångspunkt i den här studien är emellertid att den process som vi studerar är i en fas där vissa centrala betydelser och öppningar åtminstone för tillfället håller på att stabiliseras och slutas även om det kan finnas andra områden relaterade till den fritt tillgängliga digitala boken där tolkningsflexibiliteten för närvarande är större.

Applicerat på vårt forskningsproblem innebär SCOT att teknikskiftet från tryckta vetenskapliga böcker till fritt tillgängliga vetenskapliga böcker bör betraktas som en pågående förhandling mellan relevanta sociala grupper som har olika uppfattningar om vilken betydelse det nya systemet har och vilka problem det är behäftat med. I denna kontext har OA presenterats som en möjlig väg framåt. Vad vi studerar är i vilken utsträckning denna version av hur fri tillgänglighet bör realiseras har konstruerats som en lösning på de relevanta sociala gruppernas upplevda problem och den enda realistiska vägen framåt. Specifikt är vi intresserade av en av dessa relevanta sociala grupper, nämligen forskare, och de betydelser och problem som den gruppen kopplar till den fritt tillgängliga digitala boken.

Thomas L. Reinsfelder (2012) har kartlagt de relevanta sociala grupper som potentiellt sett är delaktiga i förhandlingarna kring etablerandet av OA-publiceringspraktiker. Dessa är: Forskare, förläggare, bibliotekarier och akademiska administratörer. Till Reinsfelders lista på relevanta sociala grupper bör rimligtvis en intresserad allmänhet läggas till. Alla som har ett intresse av att följa forskningsutvecklingen inom ett givet fält men inte har tillgång till lämpliga bibliotek eller databaser genom en högskola faller inom denna sociala grupp. Då den är svår att ringa in och dessutom svår nå genom en undersökning på grund av sin spridning blir den generellt sett osynlig i de studier som görs på högskolebibliotek. Dessa studier utförs dessutom ofta utifrån antagandet att institutionens egna studenter och forskare är den självklara målgruppen för institutionens verksamhet och försöker därför inte se bortom den. Ytterligare två relevanta sociala grupper som bör beaktas i sammanhanget är beslutsfattare som står över de akademiska administratörerna och forskningsfinansiärerna. I den här studien kommer vi att begränsa oss till att studera forskarnas benägenhet att använda OA som form för vetenskaplig kommunikation. För att kunna studera vilka utmaningar det är som forskarna anser att OA löser och vilka utmaningar som kvarstår använder vi oss av en teori om hur människor accepterar ny teknologi, nämligen UTAUT, som beskrivs i nästa avsnitt.

Bijker har vidareutvecklat den ursprungliga SCOT-modellen för att bemöta kritiken att modellen inte tar tillräcklig hänsyn till strukturella faktorer i det omgivande samhället. Han introducerade då begreppet "teknologiskt ramverk" för att enkelt fånga in alla sådana faktorer (Prell 2009). Christina Prell (2009) har dock argumenterat övertygande för att begreppet snarare maskerar viktiga strukturella faktorer. Hon menar där att den tendens som SCOT har att i alla lägen betona komplexitet riskerar att dölja relativt enkla men viktiga faktorer som vilka ekonomiska och tekniska resurser de sociala grupperna har tillgång till. Ett mer detaljerat angreppssätt när det kommer till det teknologiska ramverket kan dock hjälpa framtida forskare att undvika att gå i den fällan (ibid.). I ljuset av Prells kritik väljer vi att inte använda begreppet "teknologiskt ramverk" i vår analys, men vi diskuterar fortfarande omgivande sociala faktorer.

Unified Theory of Acceptance and Use of Technology (UTAUT)

UTAUT formulerades av Viswanath Venkatesh m.fl. (2003). Den är en vidareutveckling av *technology acceptance model* (TAM) som formulerades av Fred Davis m.fl. (1989). TAM utvecklades inom fältet management studies för att studera anställdas benägenhet att använda nya datoriserade verktyg.

UTAUT beskriver vilka faktorer det är som kan påverka en individs benägenhet att använda en viss teknologi. Benägenheten att använda en teknologi mäts i termer av avsikt att använda teknologin (*intention, avsikt*) och faktisk användning av den (*usage, användning*). Venkatesh m.fl. diskuterar sju olika faktorer som potentiellt kan påverka människors benägenhet att acceptera en ny teknologi:

1. Om tekniken förväntades göra individens arbetsuppgifter lättare (*performance expectancy, prestationsförväntan*).
2. Om tekniken förväntades vara svår att använda (*effort expectancy, ansträngningsförväntan*).

3. Om individen upplevde att det fanns en förväntan från deras omgivning att hen skulle använda tekniken (*social influence, socialt inflytande*).
4. Om det fanns en organisatorisk eller teknisk infrastruktur som stöd för individen i användandet av teknologin (*facilitating conditions, underlättande betingelser*).
5. Individens egen uppskattade förmåga att använda teknologin (*self-efficacy, självförmåga*).
6. Individens oro (*anxiety, oroskänsla*).
7. Individens känslomässiga förhållande till teknologi (*attitude towards using technology, attityd till användande av teknologi*).

Venkatesh m.fl. (2003) menar att de tre sistnämnda faktorerna inte är relevanta för individernas benägenhet att använda informationsteknologi. Vi utgår emellertid inte ifrån att detsamma gäller för den grupp, eller den teknologi som vi studerar. Enligt Venkatesh m.fl. finns det även fyra faktorer som har en indirekt inverkan på individers benägenhet att använda en viss teknologi. Dessa är kön, ålder, erfarenhet och hur frivilligt det är att använda teknologin. Utav dessa fyra använder vi oss endast av faktorn *erfarenhet*. Efter viss diskussion har vi valt att inte samla in data om kön eller ålder, trots att detta har visat sig vara signifikanta faktorer i tidigare övergripande studier om teknologiacceptans, dock indirekt via någon annan variabel (Venkatesh et al. 2003). Vi har gjort bedömningen att de eventuella skillnader som skulle kunna finnas mellan män och kvinnor eller äldre och yngre personer i fråga om teknikacceptans, i grunden har en annan förklaring än specifikt könet eller åldern och i hög grad kan fångas in med övriga frågor. Det är inte heller syftet med denna studie att förklara skillnader mellan kön eller olika åldersgrupper. Vi undersöker inte heller graden av frivillighet då det i dagsläget helt enkelt är frivilligt för forskare att publicera sina böcker i fritt tillgängligt digitalt format.

På senare tid har många inom biblioteks- och informationsvetenskapsfältet använt UTAUT eller liknande modeller för att studera användandet av olika digitala biblioteksresurser. Frankwell W. Dulle & Mabel K. Minishi-Majanja har i *The suitability of the Unified Theory of Acceptance and Use of Technology (UTAUT) model in open access adoption studies* (2011) undersökt om det är lämpligt att använda UTAUT för att studera accepterandet av OA. De undersökte de sex faktorer som Venkatesh et al. utgick ifrån och kom fram till att modellen var ett effektivt sätt att identifiera vilka faktorer det var som var viktiga för huruvida OA användes som publikationsform. Deras undersökning skiljer emellertid inte ut längre vetenskapliga verk som monografier eller antologier från exempelvis artiklar och andra kortare kommunikationsformer på det sätt som vår studie gör.

Inom biblioteks- och informationsvetenskap har UTAUT också använts i kombination med SCOT för att avgöra vilka områden det är som är de viktigaste för framgången av digitala biblioteksatsningar (Singh et al. 2015; Singh et al. 2016). Detta är visserligen inte vad vi i första hand vill åstadkomma med vår studie men vi hoppas att de insikter vi kommer fram till ska kunna vara till nytta för dem som arbetar med att försöka lösa problemen kring OA. I sin undersökning använder de emellertid SCOT parallellt med UTAUT och två andra teknologiacceptansmodeller på ett sätt som innebär att de insikter om teknologins utveckling i en social kontext som ligger till grund för SCOT trivialiseras och skillnaderna mellan SCOT och

UTAUT slätas över. SCOT representeras i undersökningen endast genom att ett antal frågor läggs till de som baseras på de tre teknologiacceptansmodellerna istället för att, som är fallet i vår undersökning, genomsyra hela projektet.

Avslutningsvis bör det påpekas att SCOT och UTAUT tar sig an frågorna om utveckling, användning och acceptans av teknologi från lite olika vinklar. UTAUT utgår ifrån att teknologin finns som ett färdigt paket som kan användas eller inte användas men som per definition har potentialen att utveckla och effektivisera en arbetsplats. Baserat på detta beskriver teorin sedan de faktorer som påverkar huruvida de tilltänkta användarna av teknologin faktiskt kommer att acceptera och använda den. Inom SCOT har begreppen teknologi och acceptans lite andra funktioner. Teknologin som SCOT beskriver är inte en färdig stabil entitet som kan accepteras. Istället beskriver SCOT teknologin i en stabiliseringsprocess där människors upplevelser och tolkningar tillskrivs stor vikt och acceptansen av teknologin är en produkt av denna utveckling snarare än något som appliceras i efterhand av fria rationella individer. Genom att kombinera dessa två teorier anser vi att vi gör dem starkare. UTAUT erbjuder ett konkret mätverktyg för att studera hur etablerad en teknologi är genom att undersöka dess användning och acceptans medan SCOT bidrar till en mer nyanserad förståelse av den acceptans som UTAUT beskriver.

4 Metodbeskrivning

I detta avsnitt kommer vi inledningsvis att presentera vårt val av metod. Sedan kommer vi att beskriva hur vi har samlat in data och gjort vårt urval samt hur vi har behandlat data, först gällande enkätundersökningen därefter intervjustudien.

Val av metod/materialinsamling

För att undersöka forskares attityder till den fritt tillgängliga digitala vetenskapliga boken använder vi oss av en enkät i kombination med intervjuer. Då vi funnit att det till stor del saknas statistik kring publicering av OA-böcker och forskares inställning till detta i en svensk kontext ville vi i första hand göra en grundläggande kartläggning med hjälp av en enkät. En vitt distribuerad enkät med många svar möjliggör också att vi i viss mån kan dra generella slutsatser om forskares attityder till och erfarenheter av att publicera fritt tillgängliga digitala böcker samt även undersöka eventuella samband mellan dessa. Nackdelen med enkätdata är att enkätfrågorna i hög grad styr vilken data som kan samlas in, vilket innebär att det är möjligt att missa viktiga faktorer som vid enkätens konstruktion inte bedömts vara relevanta. Enkäter innebär också oundvikligen en viss ytlighet i data då svarsalternativen är begränsade både när det gäller antal och längd.

För att få en djupare förståelse för de bakomliggande motivationerna till enskilda forskares attityder till OA-böcker har vi valt att komplettera enkäterna med ett mindre antal intervjuer. Syftet med intervjuerna är att få detaljerade illustrativa exempel på hur olika individer kan väga samman för- och nackdelar med OA och utifrån detta välja en viss förhållningsstrategi. Detta är också anledningen till att vi har valt att presentera intervjudata utifrån de olika intervjupersonerna istället för tematiskt. På grund av liten urvalsstorlek samt mer ostrukturerad datainsamling kommer generaliserbarheten i den data som framkommer under intervjuerna att vara begränsad, något som är allmänt gällande för kvalitativa studier (Ahrne & Svensson 2015, s. 27). Ett större antal intervjuer hade möjliggjort att vi på ett djupare plan hade kunnat urskilja återkommande teman eller samband gällande strategier gentemot OA-publicering av böcker, men var tyvärr inte möjligt att genomföra inom uppsatsens tidsram. Möjligheten att dra generella slutsatser ur kvalitativa undersökningar är dock inte obefintlig, men det blir viktigare att stödja sig på annan data (exempelvis tidigare forskning) för att kunna applicera eventuella mönster på en större grupp än de individer som intervjuades (Alvesson & Skoldberg 2008, s. 53).

Enkät

Utformning av enkät

Enkätfrågorna formulerades utifrån kategorier inom modellen UTAUT: *prestationsförväntan, ansträngningsförväntan, socialt inflytande, underlättande betingelser, självförmåga, oroskänsla, attityd till användande av teknologi, avsikt, användning* samt *erfarenhet*. Vidare formulerades frågorna på ett sätt så att de inte skulle antyda att fritt tillgängliga digitala böcker är bättre eller sämre än tryckta böcker. Vi valde att genomgående att använda oss av begreppet "fritt tillgängliga digitala böcker" istället för "open access-böcker", då vi bedömde att det finns större risk för att det senare begreppet är positivt eller negativt laddat i högre grad, och till och med kan tolkas olika av olika personer. En del av syftet med denna undersökning är också att undersöka möjliga alternativ till den befintliga OA-diskursen där många förespråkare lägger fram ett visst alternativ som "den enda rätta vägen". Följebrevet formulerades på ett sätt så att det framgick att enkäten var anonym samt att enkätdata skulle behandlas i enlighet med vetenskapsrådets etiska riktlinjer i fråga om konfidentialitetskrav och nyttjandekrav, vilket i princip innebär anonymitet och att personuppgifter inte får användas för att skada deltagarna eller användas för kommersiella ändamål (Vetenskapsrådet 2002, s. 4; Ahrne & Svensson 2015, s. 29) (Bilaga 2).

Totalt innehöll enkäten 30 frågor (Bilaga 1). Frågorna formulerades så neutralt som möjligt för att svaranden inte skulle påverkas i endera riktningen (Trost 2012, s. 87). Vidare undvek vi i högsta möjliga mån öppna frågor, då hanteringen av dessa kan vara tidsödande och besvärlig (ibid, s. 72), dock gav vi möjlighet för svaranden att skriva fritt mot slutet av enkäten för att på så sätt fånga in eventuella frågor som svaranden tyckte var viktiga för ämnet men inte fann möjlighet att uttrycka inom ramen för frågorna. Sist i enkäten gavs möjlighet att ange e-postadress om svaranden var intresserad av att delta i en intervju. Av estetiska skäl valde vi att göra fältet för e-postadress dolt för dem som inte kryssade i "Ja, tack" på frågan "Får vi kontakta dig för en kort intervju?" Detta resulterade tyvärr i att åtminstone en person ifrågasatte anonymiteten i enkätundersökningen i ett fritextsvar. Eventuellt har det även avskräckt andra respondenter från att svara. En engelsk översättning inkluderades i följbrevet så att vi inte skulle exkludera svaranden som inte talar tillräckligt bra svenska. Även enkäten fanns i engelsk översättning som man enkelt kunde nå genom att ändra språk i gränssnittet.

Urval enkättagare

När det gäller enkätresponder valde vi att utgå från Lunds universitets egen publikationsdatabas, LUCRIS. Från denna databas har vi tagit fram statistik över den vetenskapliga bokpubliceringen mellan 2006 och 2016 (redovisas i kapitel 2 Bakgrund och forskningsproblem). Vi har även fått fram en lista över nu anställda forskare på Lunds universitet som under denna period står som huvudansvarig för en vetenskaplig bok, som (ensam eller en av flera) författare eller redaktör. Då LUCRIS bygger på självrapportering, åtminstone när det gäller böcker, finns det en viss risk att vi har missat personer som publicerat böcker (som författare eller redaktörer) men inte registrerat dem. Vi bedömer dock att de allra flesta av de som använder böcker som främsta vetenskapliga kommunikationsmedel har registrerat åtminstone en bok i

databasen, eftersom det ligger i deras intresse att synliggöra sina publikationer för sin arbetsgivare (universitetet) i högsta möjliga mån. Vi har inte valt att göra någon avgränsning med avseende på böckernas språk, i listan över titlar var det en svag majoritet som var på engelska (51 %), nästan hälften var på svenska (44 %) och en liten del var på övriga språk (5 %).

Inom begreppet vetenskaplig bok inkluderar vi monografier (inkl. avhandlingar), antologier samt specialnummer av tidskrifter, dvs längre sammanhållna vetenskapliga skrivna verk. Specialnummer av tidskrifter ges visserligen ut i en annan publiceringskontext men har innehållsmässigt mycket gemensamt med antologier, vilket är anledningen till att vi valde att ta med redaktörer till dessa i underlaget för enkätutskicket (dock utgör dessa titlar mindre än 1 %). Vi har inte tagit med de LUCRIS-poster som består av kapitel i en bok, då författare i dessa fall troligen har haft mindre möjlighet att påverka utgivningsprocessen. Vi valde att inte heller ta med populärvetenskapliga verk (definierat av författarna själva i LUCRIS) då vi är mindre intresserade av att kartlägga de forskare som endast skriver böcker i annat syfte än att kommunicera forskningsresultat (såsom exempelvis manualer, läroböcker för grundskolan eller böcker som är kommersiella i första hand). De forskare som skriver populärvetenskapliga böcker som kan räknas in under begreppet vetenskaplig kommunikation har sannolikt även publicerat mer strikt vetenskapliga böcker som kvalificerar dem för vår utskickslista. Festskrifter/vänböcker samt översättningar sorterades manuellt bort från listan i de fall detta tydligt var definierat i författar- eller titelfältet.

Utdrag från LUCRIS gjordes 2017-02-16 (när det gäller statistik över andel fritt tillgängliga titlar gjordes dock ett senare utdrag för år 2016 2017-04-04). Deadline för att rapportera forskning under det gångna året är sista mars, vilket betyder att vi i utskickslistan möjligen saknar underlag från ett mindre antal verk från 2016 som ännu inte hade rapporterats då vi sammanställde den. Listan på nu anställda forskare som stod som författare eller redaktör till en vetenskaplig bok utgiven 2006–2016 innehöll 1035 namn och enkäten skickades ut till samtliga. Som väntat utgjorde Samhällsvetenskapliga fakulteten samt Humanistiska och teologiska fakulteterna en majoritet av svaranden (24 % respektive 33 %), dock var alla fakulteter representerade i någon mån (Figur 2 längre ner). Anledningen till att vi har valt att inte begränsa urvalet till de discipliner där boken utgör det huvudsakliga publiceringsformatet är att vi ville fånga in en så stor variation av erfarenheter och attityder som möjligt.

Konstruktion och utskick av enkät

Enkäterna konstruerades i programmet SUNET Survey. SUNET står för Swedish University Computer Network, ligger under Vetenskapsrådet och finansieras av Utbildningsdepartementet samt anslutna organisationer (exempelvis Lunds universitet). Serveranslutningen för dataöverföring är krypterad, enkätdata finns sparad på en server i Sverige och endast ett fåtal (sekretessbundna) personer har tillgång till denna⁶. Enkäten skickades ut en första gång den 28:e februari, påminnelse skickades ut en vecka senare den 7:e mars.

---

⁶ Ola Stjärnhagen (kvalitet och utvärdering, Lunds universitet), personlig kommunikation 2017-04-25

Databehandling enkät

Enkätsvaren och data extraherad direkt från LUCRIS presenteras med hjälp av beskrivande statistik i form av tabeller och diagram. Eventuella samband mellan variabler från enkäten undersöks med hjälp av 2x2 korstabeller och Chi²-test. Statistiska test utförs i R version 3.3.3 (R development core team 2016), Chi²-test gjordes med hjälp av funktionen `chisq.test` (MASS package) med signifikansgrad 5 % och beräkningar av sambandens styrka (ϕ) gjordes med hjälp av funktionen `phi` (psych package). Phikoefficienten (ϕ) är ett mått på association mellan två binära variabler och tolkas liknande Pearsons korrelationskoefficient; variabeln kan anta värden mellan -1 och +1 där 0 står för avsaknad av samband. För de frågor med fler än två svarsalternativ har svaranden slagits ihop i två grupper för att underlätta jämförelsen, hur detta är gjort framgår i texten nedan.

Enkäten innehåller två nyckelfrågor som kommer att fungera som beroende variabler, dvs de får representera två aspekter av svarandens övergripande acceptans av den fritt tillgängliga vetenskapliga digitala boken:

1. Finns någon av dina vetenskapliga böcker som fritt tillgänglig digital bok? (UTAUT: *användning*, dvs praktiskt användande av teknologi)
2. Om du fick välja helt själv, skulle du då vilja publicera din nästa vetenskapliga bok i fritt tillgängligt digitalt format? (UTAUT: *avsikt*, dvs avsikt att använda teknologin)

I den första nyckelfrågan har vi genomgående valt att ställa de med erfarenhet (har publicerat en eller flera fritt tillgängliga digitala böcker) mot de som inte har någon erfarenhet. I den andra nyckelfrågan har vi valt att ställa de som svarat ”Ja” mot de som svarat ”Nej” eller ”Vet ej”. En annan intressant jämförelse hade varit att ställa de som svarat ”Nej” mot de som svarat ”Ja” eller ”Vet ej” för att lyfta fram vad som karakteriserar de som väljer bort OA-publicering. Vi valde dock att göra det förstnämnda eftersom syftet med uppsatsen främst är att undersöka hur OA är en lösning på eventuella problem (till skillnad från ett hinder), och i de fall där det är särskilt intressant kommer vi även att diskutera skillnaden mellan andelen som svarat ”Nej”. När det gäller den andra nyckelfrågan, är *avsikt* något missvisande då det snarare gäller svarandens *vilja* att använda teknologin, därför kommer vi framöver att använda ordet *vilja* istället för *avsikt*.

Svaren på övriga frågor fungerade som förklarande variabler och kan delas in i följande UTAUT-kategorier: *prestationsförväntan* (fråga 11, 12, 13, 14), *ansträngningsförväntan* (fråga 15, 16), *socialt inflytande* (fråga 20, 21, 22), *underlättande betingelser* (fråga 18, 19), *självförmåga* (fråga 17), *oroskänsla* (fråga 23), *attityd till användande av teknologi* (fråga 24, 25, 26) samt *erfarenhet* (fråga 3, 4, 7, 8, 9, 10). Återstående frågor (1, 2, 5) behandlar för ämnet särskilt relevanta områden som ämnestillhörighet, fakultetstillhörighet samt drivkraft för bokpublicering, även dessa har analyserats i egenskap av förklarande variabler.

Intervjuer

Intervjustruktur

Intervjuerna strukturerades utifrån SCOT-perspektivet, det vill säga vi undersöker i vilken mån OA ses som en lösning på de problem som forskaren upplever i relation till vetenskaplig bokpublicering. Värt att notera är att vi genomgående använde begreppet “open access” istället för “fritt tillgängliga digitala böcker” i intervjuerna. Detta motiverades av att det huvudsakliga syftet med intervjuerna är att försöka ta reda på hur OA som teknologiskt format tillgodoser de behov som denna särskilda grupp forskare (de som valt boken som vetenskapligt kommunikationsmedel) har och vad för rimliga alternativ de kan tänka sig i fråga om den vetenskapliga bokens framtida utveckling. De två huvudfrågor som vi ställde var:

1. Vad är det som gör att du vill eller inte vill publicera din nästa bok i fritt tillgängligt digitalt format?
2. Vad upplever du som avgörande för att open access-publicering ska vara ett gångbart och framgångsrikt alternativ till traditionell publicering i tryck (via förlag)?

I intervjuguiden fanns också stödord som påminnelse för områden vi kunde ta upp i det fall informanten inte själv berörde dem (Bilaga 3). Då en av intervjupersonerna talade engelska hade vi även en engelsk intervjuguide, som var en direkt översättning av den svenska.

Urval intervjudeltagare

Urval av intervjudeltagare gjordes utifrån de som svarat i enkäten att de kunde tänka sig att ställa upp på intervju (och i samband med detta angett sin e-postadress). Vi identifierade tre intressanta kategorier: 1) forskare som publicerat ett flertal böcker som OA och även vill publicera sin nästa bok som OA, 2) forskare som publicerat ett flertal böcker som OA men som *inte* vill publicera sin nästa bok som OA, samt 3) forskare som aldrig publicerat någon bok som OA och inte heller vill publicera sin nästa bok som OA. Ur varje kategori valde vi två personer, en som publicerat majoriteten av sina böcker via förlag samt en som publicerat majoriteten av sina böcker via universitetet. Vi försökte även att i den mån det var möjligt att få så stor spridning som möjligt över de olika fakulteterna. I de fall det fanns mer än en att välja mellan lät vi slumpen avgöra vem vi skulle kontakta. Totalt intervjuade vi fem personer från fyra olika fakulteter, då en blev sjuk och inte kunde delta i undersökningen (från kategori 2 med majoriteten av sina böcker utgivna via universitetet).

Genomförande av intervjuer

Intervjuerna genomfördes under tre dagar vecka 12 (13–15 mars) och var alla lite drygt 30 min långa. Samtalen gjordes i tre fall på informanternas egna kontor och i två fall i studentgrupprum på LUX i Lund. Alla intervjupersoner informerades om syftet med studien, att deras svar skulle behandlas anonymt och att samtalen spelades in för transkribering. Ungefär en månad senare skickades en kort sammanfattning av svaren ut till samtliga intervjupersoner där vi bad dem bekräfta om vi hade uppfattat

deras erfarenhet och attityder till fritt tillgängliga digitala böcker rätt. Efter svar korrigerade vi ett ord utifrån begäran av en av intervjupersonerna.

Databehandling intervjuer

Intervjuerna transkriberades i sin fullständiga längd. Då det intressanta i dessa i första hand är det som sägs och inte hur det sägs, har vi inte noterat pauser eller yttranden som inte är ord. Intervjucitat som tas upp i analysen är redigerade för att fungera som text. Redigeringen innebär också att enstaka ord från andra språk än svenska översatts för att få enhetlighet i texten samt för att intervjupersonerna ska vara anonyma i så hög grad som möjligt. Dock översätter vi inte citaten från Intervjuperson A, som var engelsktalande, då vi inte bedömer att vi har kompetensen att göra personen rättvisa i en översättning. I citaten använder vi [...] då enstaka ord har utelämnats och [---] då det handlar om ett längre stycke där intervjupersonen kommit ifrån ämnet. De fem intervjuerna sammanfattades för varje intervjuperson med avseende på fyra punkter:

1. Urvalskategori (från enkätsvaren)
2. Personbeskrivning (karriärnivå och erfarenhet av bokpublicering, inkl. OA)
3. Sammanfattning av uppfattningar kring OA (både personliga och allmänna)
4. OA/Framtiden (var i processen de är i fråga om “accepterande av OA som en framtida utveckling av vetenskaplig kommunikation i bokform”)

Den tredje punkten är kopplad till de två huvudfrågorna i intervjuguiden. Den fjärde punkten är kopplad till SCOT-perspektivet och handlar om hur de förhåller sig till OA som en utveckling av den vetenskapliga kommunikationen i bokform. Beskriver de OA som något som är oundvikligt eller en av flera möjliga vägar? Upplever de att denna process är något som de kan påverka? Intervjupersonerna är anonymiserade och kommer framöver att kallas A, B, C, D och E.

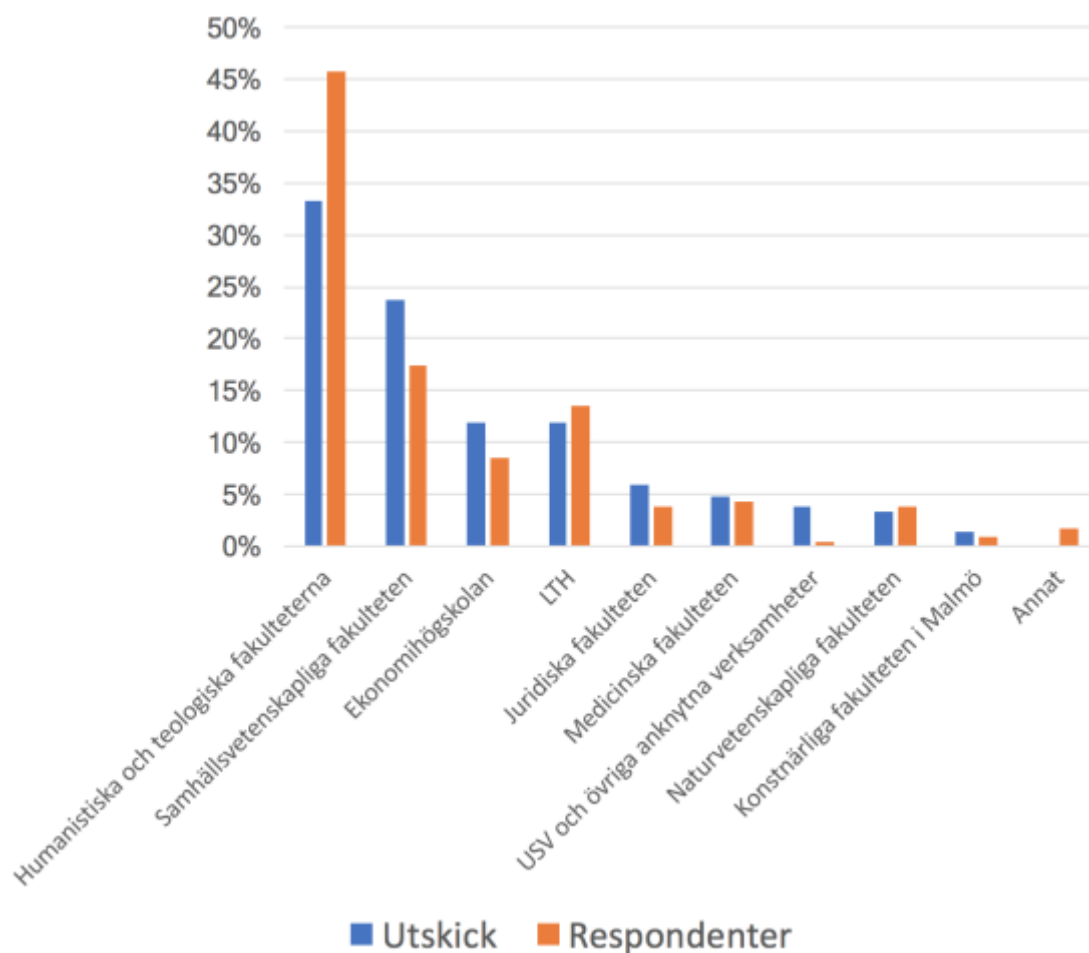
5 Resultat

Resultatredovisningen inleds med en kort diskussion angående hur väl enkätrespondenterna kan anses representera forskare vid Lunds universitet. Därefter går vi igenom enkätfrågorna under tematiska rubriker; varje avsnitt inleds med ett sammanfattande stycke som följs av svarsfrekvenser och resultat från de statistiska analyserna för varje fråga. De statistiska analyserna sammanfattas i en tabell i Bilaga 4. Slutligen presenteras en sammanfattning av enkätens fritextsvar och därefter av intervjupersonerna.

Representativitet och generaliserbarhet

Totalt 236 personer av 1035 svarade på enkäten, vilket motsvarar en svarsfrekvens på 23 %. Eftersom inga av frågorna var obligatoriska att fylla i finns det även svarsbortfall inom enskilda frågor (n min=223, medel=233). I utskickslistan stod 29 % (305 st) av personerna som redaktör eller huvudförfattare till ett verk utgivet de senaste tio åren som antingen stod listat som OA eller hade en fulltextlänk i LUCRIS. Denna siffra kan jämföras med att 51 % (119 st, n=234) av respondenterna svarade att de hade en eller flera böcker tillgängliga i fritt digitalt format. Vi har alltså sannolikt en viss överrepresentation i våra enkätrespondenter av personer som har erfarenhet av OA-publicering. Detta innebär att vi får vara försiktiga med att generalisera utifrån hur stor andel som svarade vad på de olika frågorna. Dock borde denna eventuella partiskhet i materialet inte påverka generaliserbarheten av χ^2 -testen som behandlar samband mellan variabler.

Vad gäller fördelningen av svaranden över olika fakulteter är den representativ för författarna identifierade i LUCRIS i det avseende att Samhällsvetenskapliga samt Humanistiska och teologiska fakulteterna dominerar (17 % respektive 46 %); dock är det proportionellt fler humanister/teologer som svarat än samhällsvetare (Figur 2). När det gäller övriga fakulteter är skillnaden max 3 % mellan andelen svaranden som tillhör en viss fakultet och andelen i utskickslistan.

Figur 2. Fakultetsfördelning inom utskickslista och enkätrespondenter för enkät om fritt tillgängliga digitala vetenskapliga böcker på Lunds universitet (n=1035 resp. n=236).

Praktisk erfarenhet och drivkrafter i fråga om bokpublicering

I detta avsnitt tar vi upp enkätrespondenternas erfarenhet av att ha publicerat böcker, dels generellt, dels gällande kommersiella e-böcker. Vi tar även upp hur böckerna är finansierade och utgivna samt om författaren har behållit upphovsrätten. Slutligen redovisar vi enkätrespondenternas drivkrafter i fråga om bokpublicering.

En svag majoritet av enkätrespondenterna (53 %) hade erfarenhet av att ha publicerat två eller fler böcker. De som endast har publicerat en bok är mer villiga att publicera sin nästa bok i fritt tillgängligt digitalt format jämfört med de som hade publicerat fler böcker. Ungefär en tredjedel (36 %) anger att de har erfarenhet av att ha publicerat en kommersiell e-bok. En knapp majoritet (55 %) av enkätrespondenterna har finansierat majoriteten av sina böcker åtminstone delvis med tryckbidrag, dessa har också mer sannolikt erfarenhet av att ha publicerat fritt tillgängliga böcker. En stor majoritet av enkätrespondenterna (73 %) anger att majoriteten av deras böcker getts ut på förlag, dessa är också mindre benägna att ha erfarenhet av att ha publicerat en fritt tillgänglig bok. Knappt hälften (48 %) uppger att de inte av sagt sig upphovsrätten till majoriteten av sina böcker i samband med publicering, av de som alltid eller åtminstone ibland

har behållit upphovsrätten är det fler som har erfarenhet av att ha publicerat fritt tillgängliga böcker.

De drivkrafter som är viktigast för forskare i samband med bokpublicering är (i fallande ordning): att bidra till den vetenskapliga diskussionen inom sitt forskningsfält, att nå ut med sina forskningsresultat till allmänheten, att böckerna ska kunna användas inom undervisning, att samla på sig akademiska meriter, att få högre status, att tjäna pengar. De som tycker att det är mycket viktigt att bidra till den vetenskapliga diskussionen samt att nå ut till allmänheten har generellt större erfarenhet av att ha publicerat i fritt tillgängligt format. Det fanns en viss tendens hos de som tycker att det är viktigt att bidra till den vetenskapliga diskussionen att också vilja publicera sin nästa bok i fritt tillgängligt format. Dessutom är de som tyckte att det var mycket viktigt att nå ut till allmänheten mindre benägna att *inte* vilja ge ut sin nästa bok i fritt tillgängligt format.

Erfarenhet av bokpublicering

Fråga 4 i enkäten, motsvarar UTAUT-kategorin *erfarenhet*. 14 % har erfarenhet av att ha publicerat en bok, 53 % har erfarenhet av att ha publicerat två till fem böcker och 32 % har erfarenhet av att ha publicerat fler än fem böcker (n=235). Utav de som endast hade publicerat en bok är det en större andel som vill publicera en fritt tillgänglig bok jämfört med de som publicerat fler än två böcker (76 %, n=29 resp. 49 %, n=183; $\chi^2_{[1]}=6,39$; p=0,011; $\phi=0,19$). Vi kan inte påvisa något samband mellan generell erfarenhet av bokpublicering och erfarenhet av att ge ut fritt tillgängliga digitala böcker ($\chi^2_{[1]}=0,00$; p=1,000)

Erfarenhet av kommersiell e-bokpublicering

Fråga 7 i enkäten, motsvarar UTAUT-kategorin *erfarenhet*. 47 % av enkätrespondenterna anger att de saknar erfarenhet av att ha publicerat en kommersiell e-bok. Däremot har 22 % publicerat en kommersiell e-bok, 14 % har publicerat flera kommersiella e-böcker, och 17 % vet inte om de har publicerat en kommersiell e-bok (n=235). Vi kan inte påvisa något samband mellan erfarenhet av att ha publicerat kommersiella e-böcker och erfarenhet av ($\chi^2_{[1]}=0,22$; p=0,638) eller vilja ($\chi^2_{[1]}=0,32$; p=0,574) att publicera en fritt tillgänglig bok.

Finansiering med tryckbidrag

Fråga 8 i enkäten, motsvarar UTAUT-kategorin *erfarenhet*. 55 % anger att deras böcker har finansierats mer eller mindre av tryckbidrag (20 % anger att majoriteten av deras böcker har finansierats helt och hållet med tryckbidrag, 16 % anger att större delen finansierats av tryckbidrag, 19 % till viss del), 35 % utan tryckbidrag och 9 % vet inte (n=233). Om man bara tittar på Humanistiska och teologiska fakulteterna är siffran för finansiering (i någon mån) med tryckbidrag betydligt större (82 %, n=108). För Samhällsvetenskapliga fakulteten är den dock något lägre (46 %, n=41). Av de som vet hur majoriteten av deras böcker är finansierade, har de vars böcker till någon del finansierats med tryckbidrag mer sannolikt erfarenhet av att ha publicerat fritt tillgängliga böcker (67 %, n=116 resp. 44 %, n=68; $\chi^2_{[1]}=8,53$; p=0,004; $\phi=0,23$) (Figur X). Dock kan vi inte påvisa att erfarenhet av finansiering med eller utan tryckbidrag påverkar viljan att publicera en fritt tillgänglig bok ($\chi^2_{[1]}=0,00$; p=1,000).

Utgivare

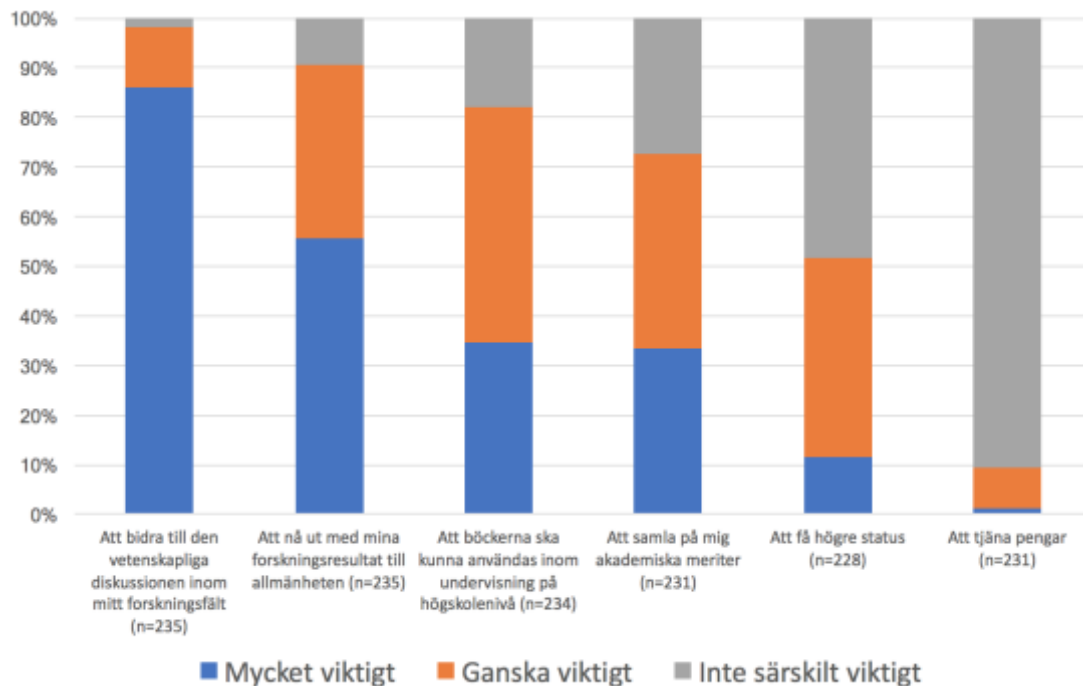
Fråga 9 i enkäten, motsvarar UTAUT-kategorin *erfarenhet*. 73 % av enkätrespondenterna anger att majoriteten av deras böcker har getts ut på förlag, 21 % anger att majoriteten av deras böcker har getts ut av universitetet, 5 % av annan extern institution och 1 % anger att de främst har självpublicerat (n=235). Siffran för förlagsutgivning skiljer sig inte märkbart om man bara tittar inom Humanistiska och teologiska fakulteterna (69 %, n=108) eller Samhällsvetenskapliga fakulteten (71 %, n=41). De som främst har gett ut böcker genom kommersiellt förlag är mindre benägna att ha publicerat en fritt tillgänglig bok jämfört med övriga (51 %, n=140 resp. 78 %, n=59; $\chi^2_{[1]}=11,04$; $p<0,001$; $\phi=-0,25$); däremot kan vi inte påvisa att detta påverkar viljan att publicera en fritt tillgänglig bok i framtiden ($\chi^2_{[1]}=0,10$; $p=0,757$), notera att denna fråga var formulerad “Om du fick välja helt själv, skulle du då vilja[...]”.

Upphovsrätt

Fråga 10 i enkäten, motsvarar UTAUT-kategorin *erfarenhet*. 48 % uppger att de inte avlagt sig upphovsrätten till majoriteten av sina böcker i samband med publicering; 21 % uppger att de har avlagt sig upphovsrätten, 20 % uppger att de ibland gjort det och 11 % vet inte (n=236). Av de som uppger att de alltid eller åtminstone ibland har behållit upphovsrätten har en större andel erfarenhet av att publicera fritt tillgängliga böcker än de som avlagt sig den (66 %, n=141 resp. 31 %, n=39; $\chi^2_{[1]}=14,15$; $p<0,001$; $\phi=0,29$). Erfarenhet av att ha avlagt sig upphovsrätten eller ej kan inte påvisas spela roll för huruvida man vill publicera en fritt tillgänglig bok ($\chi^2_{[1]}=0,00$; $p=0,970$).

Drivkrafter i fråga om bokpublicering

Fråga 5 i enkäten, har ingen motsvarighet i UTAUT. 86 % rankar “att bidra till den vetenskapliga diskussionen inom mitt forskningsfält” som mycket viktigt, 56 % rankar “att nå ut med mina forskningsresultat till allmänheten” som mycket viktigt, 35 % “att böckerna ska kunna användas inom undervisning, 33 % “att samla på mig akademiska meriter”, 11 % “att få högre status” och endast 1 % att tjäna pengar (Figur 4).

Figur 4. Forskares på Lunds universitets drivkrafter gällande vetenskaplig bokpublicering.

Av de som rankar “att bidra till den vetenskapliga diskussionen inom mitt forskningsfält” som “mycket viktigt”, är det en större andel som tidigare hade publicerat fritt tillgängliga digitala böcker (63 % resp. 38 %; $\chi^2_{[1]}=5,54$; $p=0,019$; $\phi=0,18$). Likaså är de som rankat “att nå ut med mina forskningsresultat till allmänheten” som “mycket viktigt” mer benägna att tidigare ha publicerat fritt tillgängliga digitala böcker (68 % resp. 49 %; $\chi^2_{[1]}=7,05$; $p=0,008$; $\phi=0,20$). Inga övriga samband kan påvisas gällande rankningen av en drivkraft som “mycket viktigt” och erfarenhet av eller viljan att publicera en fritt tillgänglig digital bok (sambandet inom kategorin “tjäna pengar” går inte att testa på grund av att nästan ingen rankade detta som “mycket viktigt”). Dock finns det en viss tendens hos de som rankar “att bidra till den vetenskapliga diskussionen inom mitt forskningsfält” som “mycket viktigt” att också vara mer benägna att vilja publicera en fritt tillgänglig digital bok (55 % resp. 36 %; $\chi^2_{[1]}=3,04$; $p=0,081$; $\phi=0,13$). Dessutom är det en signifikant lägre andel av de som rankar “att nå ut med mina forskningsresultat till allmänheten” som “mycket viktigt” som anger att de *inte* ville ge ut en fritt tillgänglig bok (18 %, $n=117$ resp. 35 %, $n=95$; $\chi^2_{[1]}=6,92$; $p=0,009$; $\phi=0,19$).

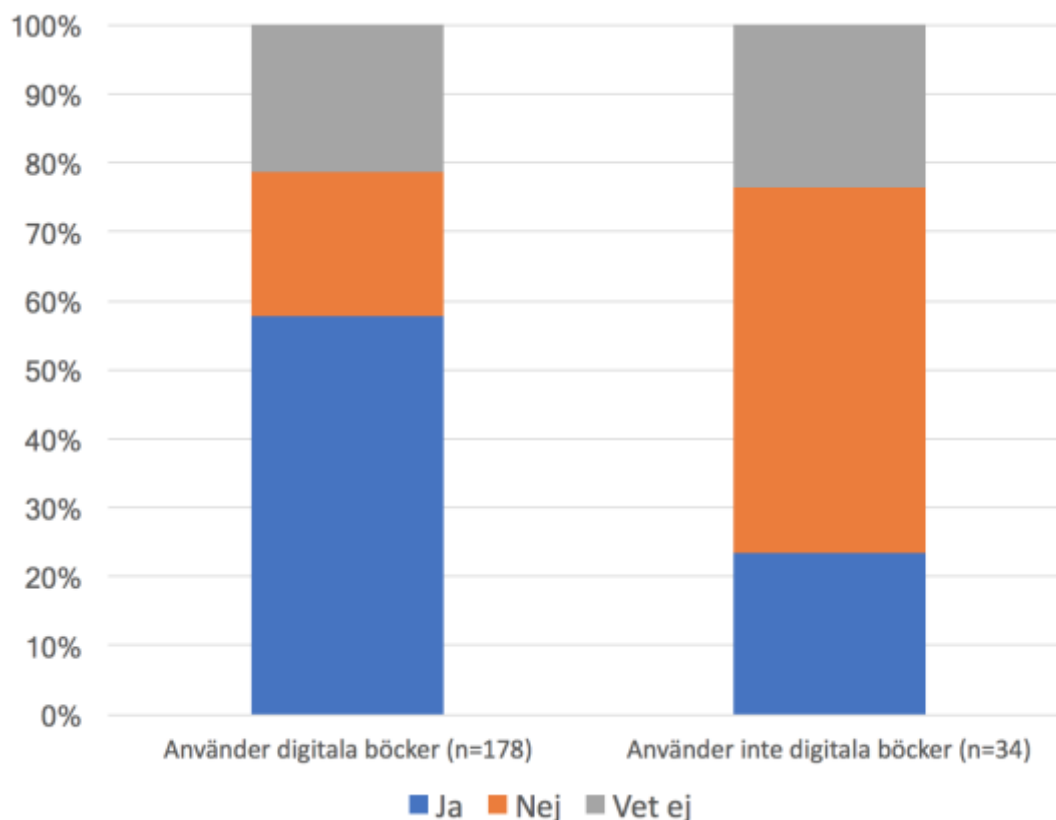
Användning av digitala böcker

I detta avsnitt redovisar vi enkätrespondenternas egna användning av digitala böcker. En stor majoritet av enkätrespondenterna (81 %) använder själva digitala böcker, dessa är också mer villiga att publicera sin nästa bok i fritt tillgängligt format.

Erfarenhet av att använda digitala böcker

Fråga 3 i enkäten, motsvarar UTAUT-kategorin *erfarenhet*. 81 % av enkätrespondenterna använder själva digitala böcker, (3 % endast privat, 47 % inom

arbetet samt 31 % både privat och inom arbetet), 19 % använder inte digitala böcker alls (n=235). Vi kan inte påvisa att den egna användningen av digitala böcker påverkar huruvida man själv har publicerat en fritt tillgänglig digital bok eller ej ($\chi^2_{[1]}=1,93$; $p=0,165$), däremot är det en större andel av de som använder digitala böcker som också vill publicera en fritt tillgänglig bok (58 %, n=178 resp. 24 %, n=34; $\chi^2_{[1]}=12,15$; $p<0,001$; $\phi=0,25$) (Figur 3).

Figur 3. Forskare på Lunds universitets vilja att publicera fritt tillgängliga digitala böcker (ja=vill, nej=vill ej) utifrån deras egen användning av digitala böcker.

Erfarenhet av och vilja att publicera fritt tillgängliga digitala böcker

I detta avsnitt tar vi upp enkätrespondenternas erfarenhet av och vilja att publicera fritt tillgängliga digitala böcker samt eventuella skillnader mellan fakulteter i dessa frågor. När det gäller erfarenhet av att publicera fritt tillgängliga digitala böcker är det en svag majoritet (51 %) som har detta. Dessa är också mer villiga att publicera sin nästa bok i fritt tillgängligt format. Nästan hälften av enkätrespondenterna (47 %) vill ge ut sin nästa bok i fritt tillgängligt format. Totalt är det 68 % av enkätrespondenterna som antingen har publicerat åtminstone en fritt tillgänglig digital bok eller vill publicera sin nästa bok i detta format. Vi kunde inte påvisa någon skillnad mellan olika fakulteter.

Erfarenhet av att publicera fritt tillgängliga digitala böcker

Fråga 6 i enkäten, motsvarar UTAUT-kategorin *användning*. 26 % av respondenterna anger att de har publicerat två eller fler fritt tillgängliga böcker, 25 % har publicerat en, 34 % har inte publicerat någon och 15 % anger att de inte vet (n=235). Av de som vet ifall de har erfarenhet av publicering av fritt tillgängliga böcker är det fler av de som har erfarenhet av att ha publicerat minst en fritt tillgänglig bok som också vill publicera i fritt tillgängligt format i framtiden (63 %, n=113 resp. 41 %, n=75; $\chi^2_{(1)}=7,55$; p=0,006; $\phi=0,21$).

Vilja att publicera nästa bok i fritt tillgängligt digitalt format

Fråga 27 i enkäten, motsvarar UTAUT-kategorin *vilja (avsikt)*. 47 % av enkätrespondenterna vill publicera sin nästa bok i fritt tillgängligt digitalt format, 23 % vill inte göra det, 19 % vet inte och 9 % planerar inte att ge ut fler vetenskapliga böcker överhuvudtaget (n=234).

Skillnad mellan fakulteter

Fråga 2 i enkäten, har ingen motsvarighet i UTAUT. Då representationen från de flesta av Lunds universitets fakulteter är relativt låg är det svårt att säga något om skillnader mellan discipliner. När det gäller de två högst representerade fakulteterna, HT och S, kan vi inte påvisa någon skillnad i fråga om hur många som har erfarenhet av ($\chi^2_{(1)}=0,07$; p=0,787) eller vill ($\chi^2_{(1)}=1,41e^{-30}$; p=1,000) publicera en fritt tillgänglig bok.

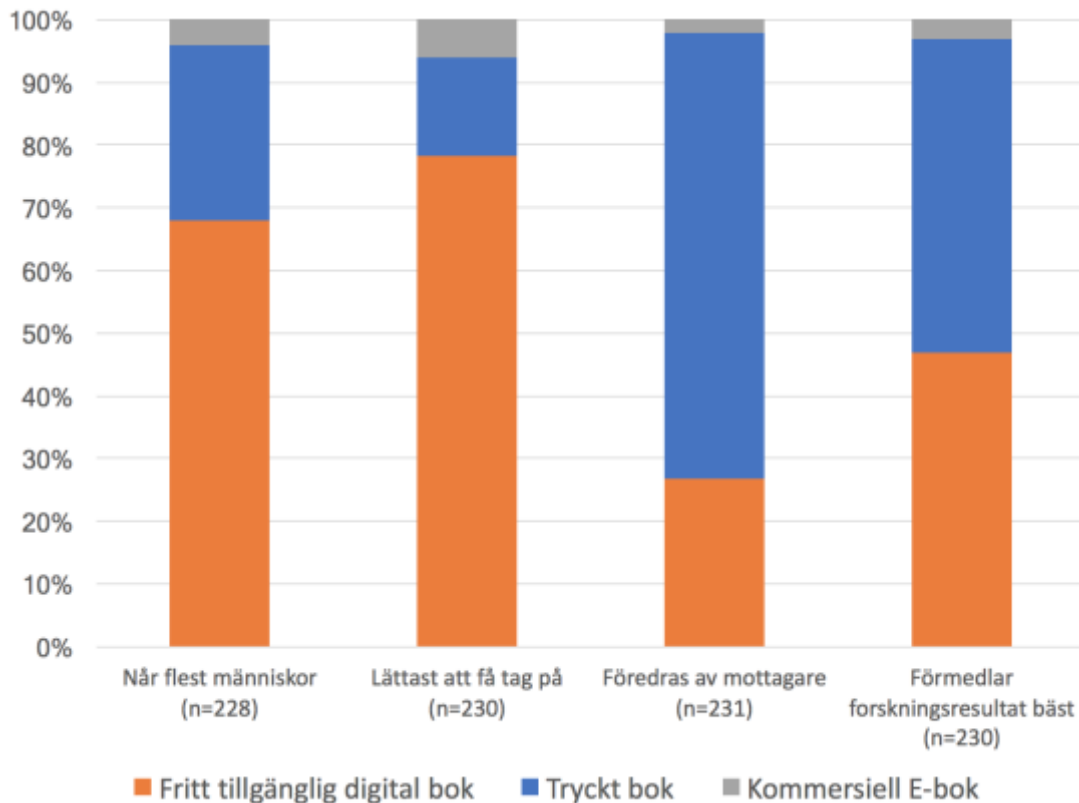
Uppfattningar om den fritt tillgängliga digitala boken som vetenskapligt kommunikationsmedel

I detta avsnitt kommer vi att ta upp enkätrespondenternas uppfattningar om vilka bokformat (fritt tillgängligt, tryckt, kommersiellt elektroniskt) som presterar bäst när det gäller att nå flest människor, är lättast att få tag på, vad mottagarna föredrar samt förmedlar forskningsresultat bäst. Större delen av enkätrespondenterna (68 % resp 78 %) uppskattar att den fritt tillgängliga digitala boken presterar bäst både när det gäller spridning och tillgänglighet. Dock tror en majoritet (71 %) att den tryckta boken föredras av läsarna. När det gäller vilket format som förmedlar forskningsresultat bäst tror ungefär hälften på den fritt tillgängliga boken (47 %) och hälften på den tryckta boken (50 %). De som rankar den fritt tillgängliga boken högst i någon av dessa kategorier är också mer benägna att vilja publicera sin nästa bok i fritt tillgängligt format.

Jämförelse mellan tryckta böcker, kommersiella e-böcker och fritt tillgängliga digitala böcker

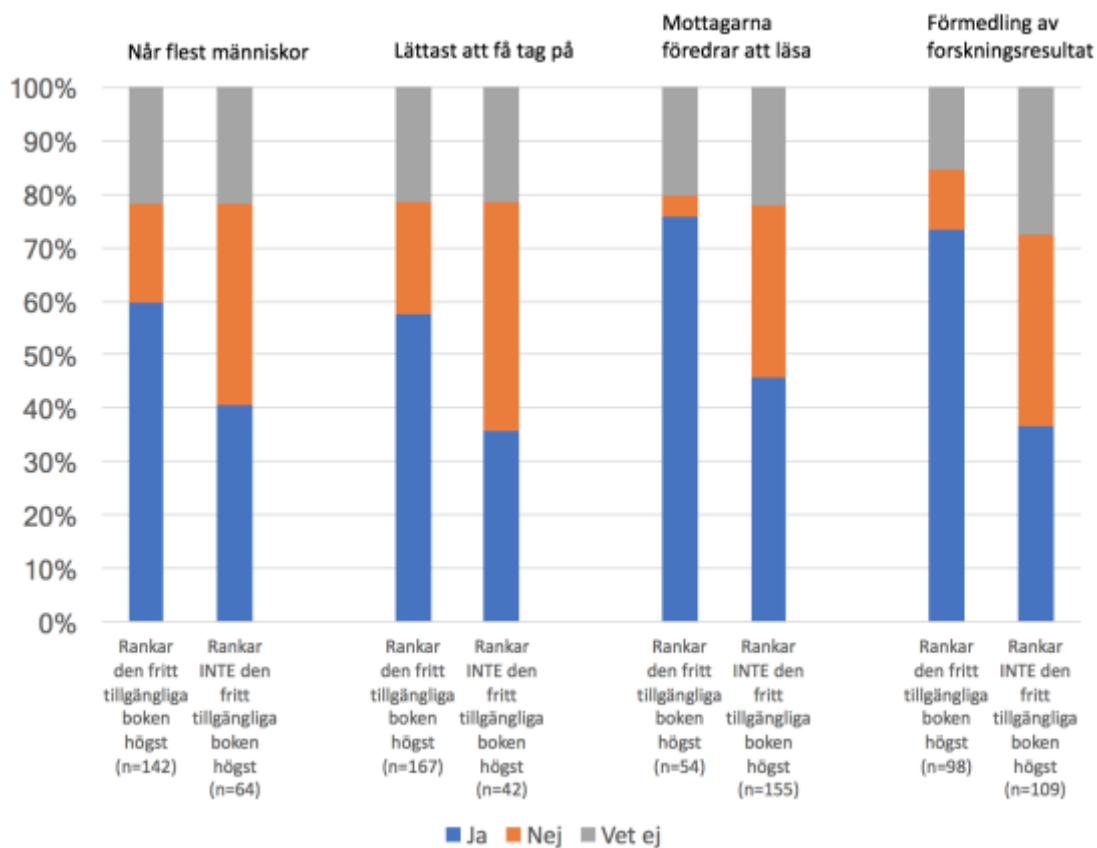
Fråga 11, 12, 13 och 14, motsvarar UTAUT-kategorin *prestationsförväntan*. 68 % uppskattar att den fritt tillgängliga digitala boken presterar bättre än den tryckta boken och den kommersiella e-boken när det gäller att nå flest människor. 78 % uppskattar att den fritt tillgängliga digitala boken presterar bäst när det gäller vad som är lättast att få tag på. 71 % uppskattar att den tryckta boken föredras av mottagarna. När det gäller vilket medium som förmedlar forskningsresultat bäst är det en något större

andel (50 %) som väljer den tryckta boken jämfört med de som väljer den fritt tillgängliga digitala boken (47 %) (Figur 5).

Figur 5. Forskare på Lunds universitets uppskattning av fritt tillgängliga böcker, tryckta böcker samt kommersiella e-böcker gällande olika aspekter av vetenskaplig kommunikation.

De svaranden som rankar den fritt tillgängliga digitala boken högst är också mer benägna att vilja publicera nästa bok i detta format, när det gäller spridning (60 %, n=142 resp. 41 %, n=64; $\chi^2_{[1]}=5,82$; p=0,016; $\phi=0,18$), tillgänglighet (57 %, n=147 resp. 36 %, n=62; $\chi^2_{[1]}=5,54$; p=0,019; $\phi=0,17$), mottagarpreferens (76 %, n=54 resp. 46 %, n=155; $\chi^2_{[1]}=13,42$; p<0,001; $\phi=0,26$) såväl som förmedling av forskningsresultat (73 %, n=98 resp. 37 %, n=109; $\chi^2_{[1]}=26,64$; p<0,001; $\phi=0,37$) (Figur 6). Dock kan vi inte påvisa något samband mellan de som rankar den fritt tillgängliga boken högst och erfarenhet av att publicera fritt tillgängliga böcker i någon av de fyra kategorierna.

Figur 6. Forskare på Lunds universitets uppskattning av fritt tillgängliga digitala böckers potential gällande olika aspekter av vetenskaplig kommunikation i relation till huruvida de vill publicera sin nästa bok i fritt tillgängligt digitalt format ("ja", "nej", "vet ej").

Praktiska hinder för publicering i fritt tillgängligt digitalt format

I detta avsnitt kommer vi att ta upp enkätrespondenternas uppfattningar om huruvida det skulle krävas mycket extra arbete att publicera i fritt tillgängligt digitalt format, om det är värt detta extra arbete, om de vet var de kan få hjälp med detta samt om de har stöd av sin utgivare.

Lite mer än hälften av enkätrespondenterna (57 %) tror inte att det skulle krävas mycket extra arbete för dem att publicera en fritt tillgänglig bok, dessa är också mer benägna både att ha erfarenhet av och att vilja ge ut sin nästa bok i fritt tillgängligt format. Knappt hälften (42 %) tror att publicering av fritt tillgängliga böcker är värt det extra arbetet, även dessa är mer benägna att både ha erfarenhet av och vilja ge ut sin nästa bok i fritt tillgängligt format. Ungefär lika stor andel (41 %) anger att de vet vart de kan vända sig för att få hjälp med publicering av en fritt tillgänglig bok, dessa har generellt också större erfarenhet av att ha publicerat i fritt tillgängligt format. Ungefär en fjärdedel av enkätrespondenterna (23 %) anger att de oftast har stöd av sin utgivare när det gäller publicering i fritt tillgängligt format, dessa är också mer benägna att både ha erfarenhet av och att vilja publicera sin nästa bok i fritt tillgängligt digitalt format.

Extra arbete

Fråga 15 i enkäten, motsvarar UTAUT-kategorin *ansträngningsförväntan*. 57 % tror inte att det skulle krävas mycket extra arbete för dem att skapa och publicera en fritt tillgänglig digital av deras bok och lägga ut på internet, 15 % tror att det skulle göra det och 27 % anger att de inte vet (n=234). De som inte tror att det krävs mycket extra arbete är också mer benägna att både ha erfarenhet av att ha gett ut minst en fritt tillgänglig digital bok (67 %, n=123 resp. 48 %, n=77; $\chi^2_{[1]}=6,06$; p=0,014; $\phi=0,18$) samt att vilja ge ut en (61 %, n=126 resp. 41 %, n=85; $\chi^2_{[1]}=7,32$; p=0,007; $\phi=0,20$).

Värt det extra arbetet

Fråga 16 i enkäten, motsvarar UTAUT-kategorin *ansträngningsförväntan*. 42 % av enkätrespondenterna tror att eventuella vinster med att publicera en fritt tillgänglig digital bok utöver en tryckt version är värda det extra arbetet, 19 % tror inte det och hela 39 % anger att de inte vet (n=235). De som tror att det är värt det extra arbetet är också mer benägna både att ha gett ut en fritt tillgänglig digital bok (74 %, n=93 resp. 47 %, n=107; $\chi^2_{[1]}=14,46$; p<0,001; $\phi=0,28$) och att vilja göra det (82 %, n=93 resp. 30 %, n=120; $\chi^2_{[1]}=54,16$; p<0,001; $\phi=0,51$).

Hjälp med publicering

Fråga 18 i enkäten, motsvarar UTAUT-kategorin *underlättande betingelser*. 59 % anger att de inte vet vart de kan vända sig för att få hjälp med att publicera en fritt tillgänglig digital bok (n=236). Utav de som anger att de vet vart de kan få hjälp (41 %) har också fler erfarenhet av att ha gett ut en fritt tillgänglig digital bok (74 %, n=86 resp. 48 %, n=114; $\chi^2_{[1]}=12,87$; p<0,001; $\phi=0,26$). Dock kan vi inte påvisa att de som vet vart de kan vända sig för att få hjälp också är mer villiga att ge ut en fritt tillgänglig digital bok ($\chi^2_{[1]}=0,54$; p=0,462).

Stöd av utgivare

Fråga 19 i enkäten, motsvarar UTAUT-kategorin *underlättande betingelser*. 23 % anger att de oftast har stöd från sin utgivare för att ge ut sina böcker i fritt tillgängligt digitalt format, 13 % anger att de oftast inte har det, 44 % har inte diskuterat detta med sin utgivare och 19 % vet inte om de har utgivarens stöd (n=235). De som anger att de oftast har stöd från sin utgivare har oftare erfarenhet av att ha gett ut en fritt tillgänglig digital bok (86 %, n=51 resp. 51 %, n=148; $\chi^2_{[1]}=18,54$; p<0,001; $\phi=0,32$) samt vill göra det (69 %, n=51 resp. 47 %, n=161; $\chi^2_{[1]}=6,29$; p=0,012; $\phi=0,18$).

Generella attityder gentemot teknologin

I detta avsnitt kommer vi att ta upp enkätrespondenternas attityder gentemot teknologin i fråga om huruvida det digitala formatet innebär en större risk för att innehållet används på oönskade sätt eller piratkopieras. Vi tar även upp enkätrespondenternas generella inställning till digitaliseringstrenden. Knappt hälften (48 %) tror inte att det digitala formatet innebär en större risk att bokens innehåll används på icke önskvärda sätt, dessa är också mer villiga att ge ut sin nästa bok i fritt tillgängligt format. Drygt hälften av enkätrespondenterna (55 %) anser att piratkopiering inte är ett hot eller till och med kan vara positivt. Dessa är mer benägna

att både ha erfarenhet av och att vilja ge ut sin nästa bok i fritt tillgängligt format. En majoritet (61 %) anger att de tror att digitaliseringstrenden innebär fler fördelar än nackdelar, av dessa är det en större andel som har både erfarenhet av samt vill ge ut sin nästa bok i fritt tillgängligt format.

Risk för oönskad användning

Fråga 24 i enkäten, motsvarar UTAUT-kategorin *attityd till användande av teknologi*. 32 % av enkätrespondenterna anger att tror att det digitala formatet innebär en större risk att innehållet i boken används på icke önskvärda sätt, 48 % tror inte att det innebär en större risk och 19 % anger att de inte vet vad de tror (n=235). Vi kan inte påvisa att enkätrespondenternas åsikt i denna fråga påverkar huruvida de har erfarenhet av att ge ut en fritt tillgänglig digital bok ($\chi^2_{[1]}=2,26$; $p=0,133$), dock är det en större andel av de som inte tror att det digitala formatet innebär en större risk som vill ge ut en fritt tillgänglig digital bok (65 %, n=110 resp. 39 %, n=102; $\chi^2_{[1]}=12,62$; $p<0,001$; $\phi=0,25$).

Piratkopiering

Fråga 25 i enkäten, motsvarar UTAUT-kategorin *attityd till användande av teknologi*. 25 % anser att piratkopiering är ett relevant hot mot vetenskaplig kommunikation i bokform, 41 % anser inte att det är ett relevant hot, 14 % anser att det till och med kan vara något positivt och 19 % vet inte (n=235). Av de som inte tror att piratkopiering är ett hot (eller tycker det är positivt) är det både en större andel som gett ut en fritt tillgänglig digital bok (65 %, n=116 resp. 36 %, n=61; $\chi^2_{[1]}=12,06$; $p<0,001$; $\phi=0,27$) samt vill göra det (65 %, n=121 resp. 35 %, n=91; $\chi^2_{[1]}=17,71$; $p<0,001$; $\phi=0,30$).

Digitaliseringstrenden

Fråga 26 i enkäten, motsvarar UTAUT-kategorin *attityd till användande av teknologi*. 61 % av enkätrespondenterna tror att digitaliseringstrenden innebär flest fördelar, 5 % tror flest nackdelar, 24 % tror lika många för- som nackdelar och 10 % vet inte (n=236). Av de som tror att digitaliseringstrenden innebär flest fördelar är det en större andel som har både erfarenhet av att ha gett ut en fritt tillgänglig digital bok (67 %, n=128 resp. 46 %, n=72; $\chi^2_{[1]}=7,86$; $p=0,005$; $\phi=0,21$) samt vill göra det (70 %, n=132 resp. 25 %, n=81; $\chi^2_{[1]}=38,99$; $p<0,001$; $\phi=0,44$).

Socialt inflytande och känslomässiga hinder

I detta avsnitt kommer vi att ta upp enkätrespondenternas upplevelse av huruvida det förväntas av dem att de ska publicera i fritt tillgängligt format, vilket format och utgivningsätt som väger tyngst i ett akademiskt sammanhang, om de upplever att de har förmågan att publicera en fritt tillgänglig digital bok samt vilken känsla de associerar med samma publicering.

Knappt hälften av enkätrespondenterna (41 %) känner social förväntan på att publicera i fritt tillgängligt format, dessa är också mer benägna att ha erfarenhet av samt att vilja ge ut sin nästa bok i fritt tillgängligt format. En stor majoritet (80 %) upplever att en bok utgiven på ett externt förlag väger tyngst i ett akademiskt

sammanhang, likaledes är det en majoritet (71 %) som upplever att en tryckt bok väger tyngre än en digital bok. Större delen (60 %) av enkätrespondenterna upplever att de har de kunskaper eller färdigheter som behövs (eller lätt skulle kunna skaffa sig det) för att publicera en fritt tillgänglig bok, dessa är mer benägna att vilja ge ut sin nästa bok i fritt tillgängligt format (samt har i viss mån större erfarenhet av att publicera fritt tillgängliga böcker). En knapp tredjedel av enkätrespondenterna (31 %) anger att entusiasm snarare än obehag är den känsla som ligger närmast till hands för att beskriva hur de känner inför tanken att publicera en fritt tillgänglig bok, dessa är också mer benägna både att ha erfarenhet av och att vilja publicera sin nästa bok i fritt tillgängligt format.

Social förväntan

Fråga 20 i enkäten, motsvarar UTAUT-kategorin *social förväntan*. 41 % känner förväntan utifrån på att de ska publicera sina böcker i fritt digitalt format (3 % endast från kollegor, 27 % från finansörer eller universitetet och 11 % från kollegor, finansörer såväl som från universitetet), 40 % känner ingen sådan förväntan och 18 % vet inte (n=235). De som känner förväntan är också mer benägna att tidigare ha gett ut en fritt tillgänglig digital bok (73 %, n=90 resp. 48 %, n=109; $\chi^2_{[1]}=12,37$; $p<0,001$; $\phi=0,26$) och vill också i större utsträckning göra det (62 %, n=92 resp. 45 %, n=121; $\chi^2_{[1]}=5,07$; $p=0,024$; $\phi=0,16$).

Vilken utgivare väger tyngst

Fråga 21 i enkäten, motsvarar UTAUT-kategorin *social förväntan*. 80 % upplever att en bok utgiven på ett externt förlag väger tyngst i ett akademiskt sammanhang, 5 % upplever att en bok utgiven av universitetet väger tyngst, 14 % anser inte att det finns någon skillnad och 2 % vet ej (n=236). Vi kan inte påvisa att de som upplever att en bok från ett förlag väger tyngst är mer eller mindre benägna att ha gett ut en fritt tillgänglig bok ($\chi^2_{[1]}=0,16$; $p=0,686$) eller vilja göra det ($\chi^2_{[1]}=0,02$; $p=0,886$).

Vilket format väger tyngst

Fråga 22 i enkäten, motsvarar UTAUT-kategorin *social förväntan*. 71 % upplever att en tryckt bok väger tyngst i ett akademiskt sammanhang jämfört med en digital bok, som endast 2 % upplever väger tyngst. 26 % tycker inte att det är någon skillnad och 1 % vet inte (n=236). Vi kan inte påvisa att de som upplever att en tryckt bok väger tyngst är mer eller mindre benägna än övriga att ha gett ut en fritt tillgänglig digital bok ($\chi^2_{[1]}=0,194$ $p=0,660$), dock är de mindre benägna att vilja göra det (46 %, n=148 resp. 68 %, n=65, $\chi^2_{[1]}=7,72$; $p=0,005$; $\phi=-0,20$).

Upplevelse av den egna förmågan

Fråga 17 i enkäten, motsvarar UTAUT-kategorin *självförmåga*. 21 % anser att de har tillräckliga kunskaper eller färdigheter för att kunna publicera en av sina vetenskapliga böcker i en fritt tillgänglig digital version medan 39 % att de inte har de men lätt skulle kunna skaffa sig det. 33 % anser att de inte har tillräckliga kunskaper eller färdigheter och 7 % vet inte (n=236). Det finns en viss tendens att de som upplever att de har tillräckliga kunskaper/färdigheter eller att de lätt skulle kunna skaffa det är mer benägna att ha erfarenhet av att ge ut en fritt tillgänglig digital bok (65 %, n=124 resp. 51 %, n=76; $\chi^2_{[1]}=2,88$; $p=0,090$; $\phi=0,13$). De är också något mer

benägna att vilja göra det (59 %, n=129 resp. 43 %, n=84, $\chi^2_{[1]}=4,64$; $p=0,031$; $\phi=0,16$).

Känsla

Fråga 23 i enkäten, motsvarar UTAUT-kategorin *oroskänsla*. 31 % av enkätrespondenterna anger att entusiasm snarare än obehag är den känsla som ligger närmast till hands för att beskriva hur de känner inför tanken att göra sin vetenskapliga bok fritt tillgänglig på internet. Endast 4 % anger att obehag är känslan närmast till hands, 59 % anger att varken obehag eller entusiasm kan beskriva känslan och 6 % vet inte (n=235). Av de som anger att de känner något liknande entusiasm har en större andel erfarenhet av att tidigare ha gett ut en fritt tillgänglig digital bok (70 %, n=64 resp. 54 %, n=135, $\chi^2_{[1]}=4,09$; $p=0,043$; $\phi=0,15$). Av dessa är det även en större andel som vill göra det (96 %, n=67 resp. 32 %, n=145, $\chi^2_{[1]}=70,66$; $p<0,001$; $\phi=0,59$).

Sammanfattning av fritextsvaren från enkäten

Enkäten avslutades med två frågor som gav respondenterna möjlighet att ange i fritext om de upplever något specifikt hinder för att publicera i fritt tillgängligt digitalt format som vi hade missat att ta upp i enkäten eller om de hade något ytterligare att tillägga i sammanhanget som de ansåg kunde vara relevant. Totalt fick vi in 143 fritextsvar på de två frågorna. De svar vi fick in på dessa två frågor sammanfattas här i några olika kategorier med fokus på utmaningar för det fritt tillgängliga digitala formatet och alternativa utvecklingsmöjligheter.

Förlagssystemet: 17 av de fritextsvar som vi fick in berör på något sätt problem som relaterar till det nuvarande systemet där etablerade förlag och tidskrifter används som måttstock på produktivitet och som garant för forskningens kvalitet. Förlagen har ett stort ekonomiskt intresse att bevara detta system.

Marknadsföring: I 3 av fritextsvaren anger respondenterna att det är problematiskt att det inte finns någon som styr upp marknadsföring och dylikt för böcker som ges ut i OA-format.

Meritering: I 9 av fritextsvaren anger respondenterna att det är problematiskt att de förlag som det är meriterande att bli utgiven av inte ger ut böcker i OA-format.

Kostnader: I 15 av fritextsvaren anser respondenterna att de avgifter som förlag i nuläget tar för att göra en given artikel OA är för stora. En av dem anger att hen inte har tid med den byråkrati som det skulle innebära att få denna summa ersatt av universitetet. En annan anser det vara för tidskrävande att söka de extra medel som behövs. Ytterligare en beskriver det som att OA har blivit ytterligare ett sätt för förlagen att tjäna pengar.

Kvalitet: Frågan om kvalitet var också återkommande i det insamlade materialet. I nuläget förlitar sig många på förlagen och peer-reviewprocessen för kvalitetsgranskning. Flera respondenter anger att de tycker att är oklart hur detta ska gå till i OA. 14 av fritextsvaren berör detta.

Plagiering: I 4 av fritextsvaren uppger respondenterna att de upplever risken för plagiat som större för fritt tillgängliga digitala texter. En respondent påpekar också att det i OA-sammanhang saknas en stark upphovsrättsinnehavare som kan gå till attack juridiskt om material stjäls.

Extraarbete: I 6 av fritextsvaren påpekar respondenterna att det ligger mer arbete bakom en bok än bara själva författandet. Detta arbete kan grovt delas in i tre kategorier: redaktionellt arbete, layout, och distribution. I nuläget utförs eller administreras detta arbete generellt sett av förlagen. Om OA ska bli framgångsrikt måste detta eventuellt ske på annat håll.

Digital text: I 3 av fritextsvaren anger respondenterna att de tycker att det är jobbigt att läsa längre texter på en skärm än i tryckt format. Några anger också att de upplever att det är lättare att bläddra fram och tillbaka mellan olika delar av texten i en tryckt bok. Ytterligare någon påpekar att de tycker att det är smidigare att anteckna på papper än i ett digitalt dokument.

Alternativa utvecklingsmöjligheter: I 2 av fritextsvaren påpekar respondenterna i sina svar att det redan finns initiativ för att sprida forskning snabbt gratis inom den akademiska världen i form av så kallade pre-prints o dyl. Eventuellt erbjuder den här typen av distribution ett möjligt alternativ till OA.

Preferens för tryckta böcker: I 8 av fritextsvaren anger respondenterna att de har preferenser för tryckta böcker som inte explicit vilar på några praktiska fördelar med formatet. En respondent anger även att hen anser att den färdiga tryckta boken är "ett mer konkret resultat."

Sammanfattning av intervjustudie

Intervjuperson A

Intervjuperson A valdes utifrån kategorierna 1) har erfarenhet av OA-publicering (vilket visade sig inte stämma), 2) vill inte ge ut sin nästa bok i OA-format, 3) är främst förlagsutgiven samt 4) tillhör Lunds Tekniska Högskola. Intervjuperson A är en senior forskare med erfarenhet från förlagsbranschen på ett större internationellt förlag. Hen har gett ut fler än fem böcker och har ingen erfarenhet av att publicera i OA-format.

A anser att kostnadsfrågan är det största hindret för att OA ska fungera. Hen motiverar detta med att tryckkostnaden är en liten del av den totala kostnaden för att publicera en bok, det som kostar mer är distribution och framför allt marknadsföring, att få folk medvetna om att boken finns (till exempel bibliotek). En annan sak som A för fram som en kostnad är det redaktionella arbetet, särskilt eftersom en stor del av författarna inte har engelska som modersmål. Om författarna får göra detta arbete själva (som när man publicerar open access) exkluderar man de som inte har tillräckligt bra språk (inklusive många med engelska som modersmål). Ett annat problem som A för fram är uppsvinget av falska förlag, det behövs någon slags

kontroll på material av bättre och sämre kvalitet (till exempel genom bibliotek). En positiv aspekt av OA är att olika versioner kan öka varandras försäljning. A anser inte att kvalitetsvärdering av OA-resurser behöver vara ett problem, det är snarare en fråga om att bli känd inom sitt fält genom att nå ut med sin forskning (vilket funkar till exempel med försäljning av enskilda kapitel). A anser vidare att bokens format är mindre viktigt, det centrala är om författaren får önskad belöning från publiceringen (ofta att bli känd). Förlagets rykte är viktigt, det blir en slags kvalitetsstämpel. Det blir också viktigt vilka kanaler utgivaren har för marknadsföring, då olika kanaler har olika trovärdighet. A har accepterat det digitala formatet fullt ut, men ser inte hur OA kan fungera rent ekonomiskt.

Intervjuperson B

Intervjuperson B valdes utifrån kategorierna 1) har ingen erfarenhet av OA-publicering, 2) vill inte ge ut sin nästa bok i OA-format, 3) är främst universitetsutgiven samt 4) tillhör Humanistiska och teologiska fakulteterna. B beskriver sig som en pappersboksmänniska som har en nostalgisk relation till boken som fysiskt föremål. B har egentligen inte så mycket erfarenhet av bokutgivning enligt egen utsago. Hen arbetar främst med ett större referensverk som även finns digitalt. Hen är också redaktionssekreterare för en tidskrift som ges ut i både fysisk och digital form.

B har inte egentligen något emot OA men anser inte att hen har tillräcklig kunskap när det kommer till datorer för att sköta detta på egen hand. Skulle hen däremot plötsligt befinna sig i ett sammanhang där OA finns som färdig möjlighet ställer hen sig positiv till detta så länge det inte är som ersättning av det fysiska formatet. B upplever att det finns en risk att det digitala formatet helt skulle komma att ersätta det tryckta, en utveckling som hen skulle finna beklaglig. Hen inser att detta främst är av nostalgiska skäl men anser även att det fysiska formatet har vissa fördelar som att man kan bläddra i det och hitta saker som man inte skulle tänka på att leta efter annars. B anser också att det är lite mer osäkert att använda något man hittat på internet som källa än en tryckt bok utgiven på ett förlag. B upplever att digitala resurser läses mer eftersom de får större spridning och blir mer tillgängliga och ser det som självklart att forskning bör vara fritt tillgänglig. Vidare kan hen se fördelar med digitala resurser som att de är lätta att uppdatera och justera i efterhand samt att det går att se hur mycket de används och av vem. B är tveksam inför det digitala formatet av rädsla att det ska ersätta det tryckta men upplever att det går mer och mer mot att folk vänder sig till digitala resurser av bekvämlighetsskäl. Utöver en nostalgi inför den tryckta boken kan hen inte se att det skulle finnas några rimliga invändningar mot att vetenskapliga resultat bör finnas fritt tillgängliga.

Intervjuperson C

Intervjuperson C valdes utifrån kategorierna 1) har erfarenhet av OA-publicering, 2) vill ge ut sin nästa bok i OA-format, 3) är främst förlagsutgiven, samt 4) tillhör Samhällsvetenskapliga fakulteten. C har publicerat en antologi och sin avhandling som OA, inga andra böcker. C anser att OA är positivt eftersom det potentiellt ökar läsekretsen (spridning och tillgänglighet) och ökar sannolikheten att boken används i undervisning.

C anser inte att pengar är en betydande drivkraft i bokpublicering. Vidare tycker C att det är en dålig situation att förlagen tjänar pengar på offentligt finansierad forskning och att forskare gör gratisarbete åt dem. Hen tycker generellt att OA är en viktig princip som bör främjas. Prestige och status är ett problem eftersom publicering på stora etablerade förlag ser bättre ut på meritlistan och värderas högre i forskningsutvärderingar, anställnings- och befordringsärenden och även till exempel i universitetets publikationsdatabas. C anser att det finns en motsättning i det akademiska utvärderingssystemet; ingen i ledningsposition är officiellt emot OA, samtidigt gör OA-publicering att institutionen står sig sämre i konkurrensen. C tror att en bakomliggande orsak är att de stora förlagen har ett intresse av att bibehålla rankingsystemen eftersom de tjänar pengar på det. C anser inte att kvalitetsbedömning är ett större problem eftersom bedömningen av ett verks kvaliteter inte görs utifrån format utan snarare utifrån författaren och dess heminstitution. Det är dock ett problem att peer-review är så starkt associerat med etablerade förlag; för att OA ska tas på allvar behöver OA-utgivare ha lika hårt granskningsförförande som traditionell press, det ska inte vara lättare att publicera OA. Ett annat problem som C lägger fram är att OA-resurser är sämre prioriterade i sökmotorer och databaser vilket gör att de är svårare att hitta. C uppfattar att publicering i kortare format gynnas generellt, dels för att läsarna har svårt att ta till sig längre texter, dels för att kortare publiceringar gynnas av meriterings- och utvärderingssystemet. C är positiv till OA som princip men anser att meriteringssystemet är ett stort hinder. Hen gillar den tryckta boken men tror att den är på nedgång.

Intervjuperson D

Intervjuperson D valdes utifrån kategorierna 1) har ingen erfarenhet av OA-publicering, 2) vill inte ge ut sin nästa bok i OA-format, 3) är främst förlagsutgiven, samt 4) tillhör Ekonomihögskolan. D är en senior forskare som har publicerat flera böcker. Hen har dock inte någon erfarenhet av att publicera eller använda OA-böcker utan svarar ofta i relation till tidskrifter. Hen har bland annat erfarenhet av att verka inom akademien innan de digitala tidskrifterna gjorde sitt intåg. Inom D:s fält skrivs böcker främst som läroböcker och då är motiveringen att tjäna pengar vilket gör OA ointressant.

Mer generellt ser D det som problematiskt att publicera i OA då de kanaler som finns för det inte ger tillräcklig meritering för att det ska vara meningsfullt att lägga tid och energi på. För att lösa detta problem skulle det behövas en OA-tidskrift som det var svårt att bli publicerad i. D anser också att förlagen fyller en viktig funktion som administration för kvalitetsgranskning, något hen upplever saknas i OA-världen. Hen ser brist på tydlig kvalitetsgranskning som ett hinder för att OA ska slå igenom eftersom stora etablerade förlag idag associeras med kvalitet. Samtidigt inser hen att forskning förs ut på fler olika sätt än tidigare och att kvalitetsbedömning kanske kommer att fungera annorlunda ut i framtiden, även om hen inte riktigt kan se framför sig hur det skulle gå till. Vid tillsättandet av tjänster är kvalitetsgranskning särskilt viktigt då peer-reviewsystemet och liknande står för någon slags likabehandling och förutsägbarhet i anställningsprocesser. D ser även en risk att OA kan innebära att motivationen till att publicera, i form av meritering eller ekonomisk ersättning, försvinner och att den fria tillgången på så sätt i längden leder till ett mindre utbud och mindre spridning. När det gäller artiklar tycker D att det digitala formatet har

gjort livet mycket lättare även om hen kan sakna möjligheten att botanisera som kommer med fysiska exemplar av tidskrifter. När det kommer till att läsa böcker föredrar D att ha dem i fysisk form. D är försiktigt positiv till OA men anser att frågan om kvalitetskontroll och meritering måste lösas om det ska kunna bli en gångbar väg för akademiker generellt. Om förlagen ska fortsätta sköta kvalitetskontrollen måste en ekonomisk modell tas fram som tar hänsyn till behov av vinst.

Intervjuperson E

Intervjuperson E valdes utifrån kategorierna 1) har erfarenhet av OA-publicering, 2) vill ge ut sin nästa bok i OA-format, 3) är främst universitetsutgiven, samt 4) tillhör Humanistiska och teologiska fakulteterna. E är en senior forskare som har publicerat många böcker. Har stor erfarenhet av OA-publicering och parallellpublicerar så mycket som möjligt.

E anser att den främsta anledningen till att lägga ut publikationer som OA är att de kan nå intresserade personer ur allmänheten men också folk i andra länder som annars inte hade fått tag i boken eller haft råd att köpa den. En annan positiv aspekt som E lägger fram är att man kan se hur mycket boken används i form av nedladdningsstatistik. E håller även med om principen att skattefinansierad forskning inte ska betalas en gång till genom att biblioteken köper tillbaka forskningsresultat dyrt från förlagen. Själv tror E att en OA-version ökar försäljningen av den tryckta boken eftersom många föredrar att läsa tryckt (åtminstone gör hen det själv). E erkänner att utgivning på stora internationella förlag ger ökad prestige men lyfter fram att det är ett dilemma då det ofta innebär att man ger bort rättigheterna och därmed inte kan parallellpublicera (detta gäller i de fall hen vill nå en internationell publik, när det gäller svenska publikationer är det ett lättare val). Eftersom hen har en fast position är hen inte längre lika beroende av meritering och är därför friare i valet av utgivare och kan i de flesta fall prioritera spridning, men påpekar att dessa frågor sannolikt är viktigare för en forskare i början av karriären. E kallar situationen paradoxal, för att om man ska meritera sig så måste man publicera i ett visst format som kanske når en begränsad skara kollegor men då väljer man samtidigt bort att nå ut brett till exempel till allmänheten (via OA). När det gäller kvalitetsgranskning tror E att det gör mindre skillnad för läsarna hur verket är publicerat (eller om det överhuvudtaget är peer-reviewat), hen inser dock att peer-review kan vara en betydligt viktigare faktor för OAs eventuella framgång i andra ämnen. E tror att ett stort hinder för OA är att hitta en finansieringsmodell som fungerar. E ser också att det är ett problem hur man ska garantera att OA-böcker bevaras för framtiden. E tror att den framtida publiceringen är digital, den tryckta boken kommer att finnas kvar som print-on-demand. E är positiv till OA som princip eftersom det ökar spridningen men ser att det finns hinder relaterade till ekonomi, meritering, prestige/status, (i viss mån) kvalitetsgranskning, bevarande samt begränsningar när det gäller att läsa böcker på skärm.

6 Analys, diskussioner och slutsatser

I denna del av uppsatsen sammanfattar, analyserar och diskuterar vi resultaten från enkätundersökningen och intervjuerna. Inledningsvis diskuterar vi vad vi kallar den sociala konstruktionen av OA. Sedan tar vi kort upp och diskuterar vad forskare som har erfarenhet av eller vill publicera fritt tillgängliga digitala böcker har gemensamt. Därefter analyserar vi de mönster vi ser i vårt material gällande vilka centrala problem som forskare upplever i fråga om bokpublicering i fritt tillgängligt digitalt format. Den relevanta sociala gruppens upplevda problem är centrala för vår förståelse av hur teknikskiftet sker. Begreppet problem ska här förstås i ljuset av den förklarande kraft som begreppet bär inom SCOT. Pinch och Bijker (1984) menar att teknologiutveckling sker genom en urvalsprocess baserat på de problem och lösningar som de relevanta sociala grupperna kopplar till olika alternativa teknologier. Utvecklingen av OA som teknologisk lösning på hur fri tillgänglighet ska realiseras ska därmed inte förstås i termer av ett deterministiskt framstegsnarrativ. Istället konstrueras OA som den självklara vägen framåt på bekostnad av andra möjliga versioner av fri tillgång till vetenskapliga resultat genom att den löser eller upplevs lösa problem som de relevanta sociala grupperna upplever. Sedan diskuterar vi hur etablerat OA är som den enda vägen framåt. Detta ställs i relation till i vilken utsträckning OA löser den relevanta sociala gruppens problem. Vidare diskuterar vi hur eventuella andra möjliga utvecklingsvägar stängs av om de möjliga tolkningarna av den fritt tillgängliga digitala boken sluts och OA stabiliseras. Efter detta diskuterar vi studiens begränsningar, resultatens generaliserbarhet och ger rekommendationer i fråga om framtida forskning. Vidare diskuterar vi resultatens relevans för bibliotekaryrket och högskolebibliotekens roll när det gäller publikationsstöd till forskare. Avslutningsvis sammanfattar vi kort de viktigaste resultaten och hur de bidrar till forskningsfältet biblioteks- och informationsvetenskap.

Den sociala konstruktionen av OA

Vid första anblick kan det tyckas okomplicerat att fråga forskare om deras attityder till fritt tillgängliga digitala vetenskapliga böcker och de problem de upplever i relation till tekniken. Det har emellertid visat sig under arbetets gång att fenomenen "den fritt tillgängliga digitala vetenskapliga boken" och "OA" är långt ifrån att vara tydligt definierade tekniska termer för den relevanta sociala gruppen som vi har studerat. Exempelvis har det visat sig vara svårt att hålla isär termerna på ett sätt som blir meningsfullt för respondenterna och intervjupersonerna. När vi till en början försökte ställa frågor om den fritt tillgängliga digitala vetenskapliga boken var det många som besvarade frågorna utifrån OA. Även om OA, som vi ser det, bara är en av många potentiella sätt som den fritt tillgängliga digitala vetenskapliga boken skulle

kunna realiseras så har OA fått stå som representant för hela fältet av möjliga utvecklingsvägar. Detta är kanske inte helt oväntat eftersom OA är den versionen av den fritt tillgängliga digitala vetenskapliga boken som de var bekanta med och som det talas mest om men det vittnar också om hur långt stabiliseringen av teknologin OA har kommit att det är den tolkningen av fri tillgänglighet som är den första som forskarna tänker på.

Vidare har de problem som har tagits upp i relation till OA sällan varit tekniska utmaningar. Istället har många av våra respondenter och intervjupersoner omedelbart tagit upp utmaningar som berör hur tekniken passar in i deras sociala tillvaro: hur den påverkar deras meritlista, om deras kollegor tar den på allvar och om det går att lita på en OA-publikations kvalitet. Det är centralt för förståelsen av OA-boken som vetenskapligt kommunikationsmedel att det inte räcker att den är en teknologi som löser en rad tekniska utmaningar och förmedlar text på ett effektivt sätt. Vi har kunnat se i vårt material att en betydande andel av våra respondenter och intervjupersoner upplever att OA-boken idag inte kan fylla den meriteringsfunktion som en tryckt bok gör och att detta i sig för många riskerar att underkänna formatet som vetenskapligt kommunikationsmedel. Den vetenskapliga boken är inte enbart en bärare av information utan även en bärare av sociala funktioner för forskarna. Om inte OA-boken kan axla dessa funktioner kommer det att bli svårt att genomföra teknikskiftet på ett framgångsrikt sätt. Oavsett om dessa problem löses är de emellertid en central del av den sociala konstruktionen av OA och påverkar i hög utsträckning hur teknologin upplevs av forskarna och hur beredda de är att acceptera den.

Det har också visat sig under arbetet med materialet att den relevanta sociala grupp som vi har utgått ifrån inte nödvändigtvis är så homogen som vi trodde. Enligt SCOT är det som definierar den relevanta sociala gruppen i relation till andra relevanta sociala grupper de problem och lösningar som den kopplar till teknologin (Pinch & Bijker 1984). Vi har emellertid märkt i vårt material att olika forskare tolkar problemen kopplade till OA olika beroende på personliga preferenser och sociala faktorer som institutionell hemvist. Detta har bland annat haft konsekvenser för vilka problem de har prioriterat högst. Detta kommer vi att återkomma till senare i analysen. I detta sammanhang kan det emellertid vara på sin plats att nämna att denna bredd av uppfattningar kring teknologin står i kontrast mot en mer teknisk definition av OA. De svar vi har fått tillbaka i vår enkät och våra intervjuer har väldigt lite att göra med de definitioner som förs fram av exempelvis Budapest Open Access Initiativ och Berlindeklarationen. För den relevanta sociala grupp som vi har studerat är OA-boken mycket mer än bara en textfil som tillgängliggörs enligt vissa specificerade villkor.

Faktorer som avgör om forskare väljer fritt tillgängligt digitalt format

En svag majoritet (51 %) av enkätrespondenterna har erfarenhet av att ha publicerat åtminstone en vetenskaplig bok i fritt tillgängligt digitalt format. Dessa karakteriseras främst av att de tycker att det är värt det extra arbetet, vet var man kan få hjälp, upplever en social förväntan, inte tror att piratkopiering är en risk, främst har andra utgivare än förlag, ofta behåller sin upphovsrätt och har stöd av utgivaren att

publicera i fritt tillgängligt format. I andra hand karaktäriseras de av att deras böcker är finansierade med tryckbidrag samt att de tycker att det är mycket viktigt att nå ut till allmänheten och att de anser att digitaliseringstrenden har fler för- än nackdelar. I viss mån karaktäriseras de av att de tycker att det är mycket viktigt att bidra till den vetenskapliga diskussionen, är närmast entusiastiska inför tanken att publicera i fritt tillgängligt digitalt format samt inte tycker att det innebär särskilt mycket extra arbete.

Nästan hälften (47 %) av enkättagarna anger att de skulle vilja publicera sin nästa bok i digitalt format om det bara var upp till dem. Dessa karaktäriseras främst av att de själva använder digitala böcker, tror att mottagarna föredrar fritt tillgängliga digitala böcker och att dessa är bäst på att förmedla forskningsresultat, tycker att det är värt det extra arbetet, är entusiastiska inför tanken att publicera en fritt tillgängliga digital bok, tror att det finns flest fördelar med digitaliseringstrenden samt inte tror att det finns en risk med piratkopiering eller att fritt tillgängliga digitala böcker kan komma att användas på oönskade sätt. I andra hand karaktäriseras de av att de inte tror att det innebär särskilt mycket extra arbete och inte upplever att tryckta böcker väger tyngre än fritt tillgängliga digitala böcker i ett akademiskt sammanhang. I viss mån karaktäriseras de av att de har lägre generell erfarenhet av bokpublicering, tror att fritt tillgängliga digitala böcker är bättre när det gäller spridning och tillgänglighet, uppskattar att de har eller lätt kan skaffa de kunskaper som behövs för att publicera en fritt tillgänglig digital bok samt har stöd av sin utgivare och upplever en social förväntan att publicera fritt tillgängliga digitala böcker.

Totalt är det 68 % som antingen har publicerat en fritt tillgänglig bok eller vill göra det, dvs lite drygt två tredjedelar av enkätrespondenterna kan sägas ha accepterat teknologin OA. I enlighet med UTAUT finner vi att variabeln *självförmåga*, dvs hur individen uppfattar sin egen kompetens att använda teknologin, är relativt svagt associerad med huruvida forskare har erfarenhet av eller vill publicera en bok i fritt tillgängligt digitalt format (Venkatesh et al. 2003). Däremot finner vi att variabeln *oroskänsla*, dvs individens känslomässiga förhållande till teknologin är relevant för huruvida man vill publicera sin nästa bok i fritt tillgängligt digitalt format. Dock är detta en svår variabel att tolka med avseende på vad som är orsak och verkan. Vidare finner vi att de som beskrev sin känsla inför att publicera en fritt tillgänglig bok som entusiasm snarare än obehag är mer benägna att vilja publicera en fritt tillgänglig digital bok. Detta säger egentligen inte så mycket mer än att individen är positiv till OA-publicering, vad denna känsla bottnar i är fortfarande oklart och är sannolikt ett resultat av flera andra faktorer. En mer intressant undersökning är förmodligen att undersöka om de individer som känner direkt obehag inför tanken på att publicera en fritt tillgänglig digital bok är mindre benägna att vilja göra det. Tyvärr (för vår undersökning) är det för få individer som valt detta alternativ. I motsats till studien av Venkatesh m.fl. (2003) finner vi också att variabeln *attityd till att använda teknologin* är högst relevant för att förklara attityd gentemot publicering i fritt tillgängligt digitalt format, dock är detta en variabel som är ganska luddigt definierad och där resultatet sannolikt beror på hur man väljer att formulera frågorna.

Sammanfattningsvis fungerar de faktorer som läggs fram av UTAUT väl för att beskriva forskares användning och vilja att använda sig av teknologin i vår studie. Samtliga kategorier av variabler från modellen (*prestationsförväntan*,

ansträngningsförväntan, social förväntan, underlättande betingelser, självförmåga, oroskänsla, attityd till att använda teknologin samt erfarenhet) kan i någon mån förklara antingen erfarenhet av att ha publicerat en fritt tillgänglig bok eller vilja att publicera nästa bok i fritt tillgängligt digitalt format. Vår egen kategori frågor som handlar om forskares drivkrafter eller syfte i fråga om vetenskaplig bokpublicering kan inte visas förklara forskarnas vilja att publicera sin nästa bok i fritt tillgängligt digitalt format (även om det finns vissa tendenser att de som tycker det är mycket viktigt att bidra till den vetenskapliga diskussionen eller att nå ut till allmänheten är mer villiga). I grova drag stöds dessa resultat från enkäten av data från fritextsvaren och intervjuerna. I följande avsnitt går vi tematiskt och i mer detalj igenom de centrala frågor vi har identifierat från vårt material.

Forskares problem när det gäller vetenskaplig kommunikation och huruvida open access är en lösning på dessa

I litteraturen och i vårt eget material identifierar vi framför allt fyra centrala problemområden som forskare upplever i kontexten av den fritt tillgängliga boken som vetenskapligt kommunikationsmedel: 1) tillgänglighet och spridning, 2) kvalitetsgranskning och kvalitetsbedömning, 3) meritering och prestige, samt 4) teknikskepticism. En tydlig bild av de problem som upplevs är nödvändig för att förstå en teknologisk utveckling. Vid en given tidpunkt är det enligt SCOT de problem och lösningar som kopplas till olika teknologier av de relevanta sociala grupperna som styr teknologikutvecklingen (Pinch & Bijker 1984). Vi identifierar även ytterligare två faktorer som påverkar den sociala konstruktionen av OA: andra relevanta sociala grupper samt digitaliseringens konsekvenser för bokformatet. I detta avsnitt går vi igenom dessa problem och faktorer en i taget och sammanfattar kort huruvida OA kan ses som en lösning på dessa.

Tillgänglighet och spridning

Vår studie visar att en majoritet av forskarna tror att fritt tillgängliga digitala böcker presterar bättre både i fråga om spridning och tillgänglighet (dock finns det en betydande andel som håller fast vid att den tryckta boken är det bättre alternativet). Värt att notera är att vi trots detta inte kan visa ett tydligt samband i fråga om att de som tycker att det är mycket viktigt att bidra till den vetenskapliga diskussionen eller att nå ut till allmänheten skulle vara distinkt mer benägna att vilja publicera en fritt tillgänglig digital bok. Istället är det andra faktorer som är viktigare för att avgöra om en forskare vill publicera sin nästa bok i fritt tillgängligt digitalt format (se föregående avsnitt).

Att öka ett verks spridning och tillgänglighet kan på ett ytligt plan förefalla att beskriva samma sak, nämligen att öka läsekretsen. Dock kan det också vara viktigt *vem* som läser. Beroende på författarens syfte kan det vara irrelevant hur många som läser om inte rätt personer gör det (Mann et al. 2009). Här uppfattar vi att det finns en viss konflikt när det gäller den fritt tillgängliga boken. Att en bok är gratis att läsa ökar möjligheten för exempelvis individer ur allmänheten eller forskare från lärosäten med sämre ekonomi att få tag på den. Samtidigt kan det innebära att boken sorteras bort i andra högt profilerade akademiska sammanhang där traditionella publikationskanaler värderas högre.

Fritt tillgängliga digitala böcker innebär att spridning och åtkomst i teorin är obegränsad (förutsatt teknisk infrastruktur), dock finns det fortfarande problem relaterade till detta som inte är lösta. Ett sådant problem är praktisk distribution och marknadsföring, vem ska stå för detta om inte förlaget gör det? Intervjuperson A som i övrigt är positiv till OA anser att detta är ett avgörande hinder för att OA ska slå igenom och att de nuvarande finansieringsmodellerna är orimliga då de inte tar detta i beaktande i tillräckligt hög grad. I en växande flod av vetenskapliga publikationer kan det bli viktigare att synas än att vara gratis, vilket också tas upp av intervjuperson C som ser problem med att OA-resurser indexerats otillfredsställande i sökmotorer och databaser. Dessa kan i viss mån anses vara ett eget problem då de kräver andra lösningar men vi bedömer att de faller inom problemområdet tillgänglighet och spridning som en komplikation snarare än som ett separat problem. Tillgänglighet och spridning är också tätt sammankopplat med upphovsrätt, mer om detta under rubriken “andra relevanta sociala grupper” nedan.

Sammanfattningsvis är frågan om spridning och tillgänglighet ett problem som OA i hög grad kan anses lösa och detta är ofta en viktig del i motiveringen till att OA-formatet väljs. Denna fråga är även en central del av motiveringen till OA i policys och liknande. Värt att notera i detta sammanhang är att trots att vetenskapliga OA-böcker har visats nå fler personer (Snijder 2010; Ferwerda et al. 2013, s. 4; Neumann 2014, s. 208) är forskningen inte entydig i fråga om huruvida OA ökar citeringen av vetenskapliga böcker (Ferwerda et al. 2013, s. 4; Snijder 2016).

Kvalitetsgranskning och kvalitetsbedömning

Begreppet kvalitet kan i detta sammanhang betyda åtminstone två saker. Dels kan det handla om hur ett visst format presterar i kommunikationssyfte, dels kan det handla om det faktiska innehållet, om forskningen som presenteras i ett visst format tenderar att hålla mer eller mindre hög kvalitet. Resultaten från enkätstudien visar att när det gäller att förmedla forskningsresultat är det ungefär lika många som bedömer att den fritt tillgängliga digitala boken är bäst som de som väljer den tryckta boken. Huruvida fritt tillgängliga digitala böcker är av generellt högre eller lägre kvalitet än traditionellt utgivna böcker råder det delade meningar om. Forskning visar att en vanlig uppfattning är att OA-resurser är av sämre kvalitet på grund av bristfällig kvalitetsgranskning (Adema & Rutten 2010, s. 21). Varken intervjuperson A, C eller E upplever dock att formatet på något sätt är avgörande när det gäller att bedöma ett verks kvalitet, mycket viktigare faktorer är författarens namn och heminstitution. Intervjuperson D menar dock att utgivarens granskningsförfarande spelar stor roll när hen bedömer ett verks kvalitet:

Jag kan se i allmänhet om det är välskrivet och om det är någonting men egentligen, kvalitet... Ibland är det svårt att se även inom ett ämne, vetenskapligt ämne, man har olika specialiseringar så om man håller på med något i precis mitt forskningsområde, då kan jag bedöma om det här är bra, nyskapande men det behöver inte vara långt utanför mitt eget område för att det ska bli svårt. Och då var det det här med peer-review, att det är andra som har bedömt det och på något sätt satt sitt intyg, att det är bra och värt att publicera.

Intervjuperson D

Att den vetenskapliga kvalitetsstämpeln i hög grad är bunden till traditionella format och utgivare har tidigare beskrivits som ett problem av exempelvis Levine (2007, s. 102) och är även något som kom upp i enkäten samt intervjuerna. Intervjuperson B, C såväl som D anser att det är ett problem att granskningsförfarandet är otydligare i OA-sammanhang. Även i fritextsvaren från enkäten anger flera respondenter att de tycker att det är oklart hur peer-reviewprocessen ska gå till i OA. Intervjuperson C menar att om OA ska bli likvärdigt traditionell publicering så “[...] ska man kunna visa utåt att det är ingen skillnad i svårighetsgrad att bli publicerad här, än att bli det någon annanstans”. Ett försök att frigöra kvalitetsstämpeln från förlagen är Kriterium (Lawrence et al. 2013; Kriterium u.å.), som erbjuder kvalitetsgranskning oberoende av utgivaren. Ett annat förslag att frigöra peer-reviewprocessen från utgivaren beskrivs av Jere Odell och Caitlin Pollock (2016), kanske kommer vi att se fler liknande initiativ inom en snar framtid.

Kvalitet är dock inte bara fråga om hur välgjord forskningen är, utan även om hur läsbar texten är. Både intervjuperson D och A, samt flera respondenter i enkäten tar upp förlagens viktiga arbete med exempelvis språkgranskning, layout och redigering, som de anser ofta hamnar i skymundan i diskussioner om OA. Intervjuperson A säger:

[...] it is a painful issue what you do about editorial assistance, that has to be paid for. If you don't do anything, and you insist that the authors do it themselves, which is basically what happens in open access, then you're excluding anybody who makes a lot of mistakes in their English, which is literally most of us.

Intervjuperson A

Även den redaktionella processen kan komma att utföras av andra aktörer än förlagen i framtiden. Redan idag finns det olika hjälpmedel tillgängliga som kan underlätta redaktionellt arbete för andra än förlag, ett av de mer ambitiösa är Open Monograph Press (Open Monograph Press u.å.). Dock är dessa hjälpmedel (ännu) inte tillräckligt avancerade att de kan ersätta de människor som gör arbetet, och arbetstid kostar.

Sammanfattningsvis är frågan om kvalitet ett problem som OA ännu inte kan sägas lösa, då det finns en uppfattning om att kvalitetsgranskning och bedömning inom OA-publicering är mindre transparent jämfört med det inom traditionell publicering. Detta har följden att många ställer sig tveksamma till den allmänna kvaliteten på OA-publikationer (trots att dessa rimligen har mycket varierande kvalitet, precis som andra publikationsformer). Dock finns det också de som menar att det finns andra faktorer som är viktigare än formatet för att signalera ett verks kvalitet, såsom författarens namn eller heminstitution.

Meritering och prestige

Nära kopplat till kvalitet är meritering och prestige, en annan återkommande fråga i litteraturen om OA-böcker och något som även kom upp i intervjuerna. Intervjuperson C, D såväl som E nämner att de upplever OA-publicering som negativt när det gäller meritering och prestige. Resultaten från enkätstudien visar att en stor andel anser att tryckta böcker väger tyngre än digitala böcker och att böcker utgivna på externa förlag väger tyngre än böcker utgivna på universitetet. De som tycker att en tryckt bok väger tyngre än en digital är också mindre benägna att vilja ge ut sin

nästa bok i fritt tillgängligt digitalt format. Av detta kan man sluta sig till att forskare upplever att böcker som är utgivna på traditionellt sätt (tryckt format på förlag) väger tyngst och är därmed mest meriterande. Även i fritextsvaren nämndes flera gånger att etablerade förlag och tidskrifter används som måttstock på produktivitet och som garant för forskningens kvalitet samt att det är problematiskt att de mest prestigefyllda förlagen inte ger ut böcker i OA-format. I likhet med intervjuperson C i föregående avsnitt säger intervjuperson D såhär:

Och med böcker, [...] det skulle behövas om det var samma, lite grann att de där stora förlagen på något sätt var väldigt restriktiva i vem de publicerar, så att det är svårt att publicera. Men det är mindre där det är ofta att man kommer med egna pengar från någon anslagsmyndighet, och då är det inte så meriterande.

Intervjuperson D

Att traditionella publikationskanaler värderas högre jämfört med OA-publicering i exempelvis anställningsärenden har tidigare visats av andra studier (Bazerman et al. 2008; Steele 2008; Willinsky 2009), vilket forskarna också visats vara högst medvetna om (King et al. 2006, s. 4; Milloy et al. 2011, s. 249). I kontrast till detta resultat kan vi inte utifrån enkätsvaren påvisa att de som tycker att akademisk meritering eller högre status är mycket viktigt i relation till bokpublicering skulle vara mer eller mindre villiga att publicera sin nästa bok i fritt tillgängligt digitalt format. Inte heller kan vi visa att de som tycker att en bok utgiven av ett externt förlag väger tyngst i ett akademiskt sammanhang är mer eller mindre benägna att ha erfarenhet av eller att vilja publicera en fritt tillgänglig digital bok.

Å andra sidan uttrycker både Intervjuperson E och C att även om OA-publicering är mindre meriterande och prestigefyllt så väljer de ändå att göra det eftersom de prioriterar spridning och tillgänglighet. Det finns alltså en viss konflikt mellan spridning och tillgänglighet å ena sidan och meritering och prestige å andra sidan där forskare gör olika prioriteringar, eventuellt utifrån vilket stadium i karriären de befinner sig på (Harley et al. 2010, s. 9). Om yngre forskare säger intervjuperson D: "De har tre-fyra år att meritera sig, då kan man inte slösa tid att publicera sig i någonting som inte räknas". Intervjuperson E som är senior forskare uttrycker i samma spår:

Eftersom jag är 60+ och professor så kan jag i princip göra som jag vill eftersom min tjänst inte är skakig eller jag måste inte söka en där jag är beroende av det här. Men om jag var yngre och inte hade en fast tjänst, om jag var biträdande lektor eller sådär på väg, så måste man ju vara väldigt medveten om vad som gäller [...] Så det beror på vem du frågar, vilken situation de är i, [...] en annan person måste, för att överleva i det akademiska systemet, svara annorlunda.

Intervjuperson E

Sammanfattningsvis är frågan om meritering och prestige ett problem som OA ännu inte kan sägas lösa, då många upplever en konflikt mellan hur OA värderas i riktlinjer och officiella dokument, jämfört med hur det värderas i exempelvis anställnings- och befordringsärenden där traditionella publikationskanaler ofta är mer meriterande.

Teknikskepticism

En annan typ av hinder som kom upp i både enkäten och i intervjuerna är skepticism för det digitala formatet, dels i fråga om vilka risker det finns (exempelvis plagiering eller piratkopiering) och hur svårt det är rent praktiskt att publicera en fritt tillgänglig digital bok, men också ett motstånd som har att göra med att man inte vill att den tryckta boken ska försvinna. Detta är delvis olika problem med olika typer av potentiella lösningar, vi väljer ändå att ta upp dem under samma rubrik eftersom de i vid bemärkelse alla är relaterade till allmänna uppfattningar (och i viss mån fördomar) om det digitala formatet.

Resultaten från enkäten visar att huruvida man tror att det digitala formatet innebär en risk för piratkopiering eller att materialet kan användas på oönskade sätt är högst relevant för om man vill publicera en fritt tillgänglig digital bok eller ej. Likaså den generella inställningen till om digitaliseringstrenden innebär flest för- eller nackdelar. Denna inställning kan i viss mån vara associerad med en generell teknikvana då vi också kunde visa att de som själva använder digitala böcker är mer benägna att vilja publicera sin nästa bok i fritt tillgängligt digitalt format. I detta sammanhang spelar det också roll om man tror att publicering i fritt tillgängligt digitalt format är svårt och innebär mycket extra arbete. Intervjuperson B uttrycker detta på följande sätt:

Det är väl mer den rent tekniska hanteringen som jag inte, dels har förstånd på riktigt, men som sagt inte heller att det är tillräckligt angeläget för att jag skulle själv ta tag i det.

Intervjuperson B

Ett annat hinder för OA-publicering är det känslomässiga engagemanget för den tryckta boken och att man inte vill vara en aktiv del i dess förfall. I enkäten anger flera respondenter preferenser för tryckta böcker som inte explicit vilar på några praktiska fördelar med formatet. Även här får intervjuperson B illustrera denna inställning i påståendet:

Jag [...] håller emot lite grann, det ändå är pappersboken som är den riktiga produkten så att säga, det är väl där jag kan ha en tveksamhet inför det digitala formatet, att det ska ersätta den tryckta boken. [...] Min motsträvighet är ju mer en slags nostalgisk känsla för boken som fysiskt föremål, det är inte för att jag tycker att det i sig är något felaktigt att det blir lättare tillgängligt.

Intervjuperson B

Rent praktiskt finns det också fortfarande personer som ser problem med att tillgodogöra sig innehållet i en digital bok, vilket också visats av tidigare studier (Williams et al. 2009, s. 78; Shrimplin et al. 2011). Flera enkätrespondenter uppger att de har problem med att läsa på skärm, dels för att det är jobbigt för ögonen men också för att det är svårare att exempelvis anteckna och bläddra mellan olika delar av texten. Intervjuperson E säger:

Jag [...] tycker att det är tröttsamt för mina ögon och jag vill gärna kunna slå upp i den och jag vill kunna gå ut och sådär. Att ta med en liten skärm och läsa en text och så bländar solen i skärmen och sådär. Nej, jag tycker fortfarande det är opraktiskt, och jobbigt. Jag kan mycket väl söka upp och läsa korta saker men inte längre. Det är jobbigt för ögonen, det är opraktiskt. Än så länge.

Intervjuperson E

Vidare tror en majoritet av enkätrespondenterna att det tryckta formatet föredras av de som ska läsa boken, vilket i sig kan karaktäriseras som ett upplevt problem med den fritt tillgängliga digitala boken eftersom det påverkar beslutet att publicera en sådan eller ej. En annan faktor som nämns som negativ med det digitala formatet är att sannolikheten för att upptäcka ny information av en slump är lägre. Intervjuperson B säger: "man kan liksom sitta med kanske framför allt en tidskrift och bläddra lite och hitta saker som man inte gör på samma vis när man läser på skärmen." Intervjuperson D uttrycker det såhär: "bok finns det vissa anledningar att ha i pappersformat tycker jag, allmänt bläddrande så man stöter på något annat som man inte hade väntat sig, ja det är nackdelen med digitalt naturligtvis". Det digitala formatets ökade tillgänglighet och sökbarhet har helt enkelt i hög grad rationaliserat bort botaniserandet i det analoga rummet som av vissa upplevs vara både njutbart och fruktbart.

Sammanfattningsvis är frågan om allmän teknikskepticism ett problem som OA inte är lösningen på för en betydande undergrupp som fortfarande ser problem och risker med det digitala formatet och/eller föredrar det tryckta formatet av känslomässiga skäl. Generellt upplever vi att det finns en sammanflätning av digitaliseringstrenden och OA-trenden bland forskare. Eftersom OA-böcker sprids digitalt betraktas de som en del av digitaliseringstrenden och därmed som ett hot mot det tryckta formatet. Samtidigt är det idag svårt (om inte omöjligt) att skilja bokpublicering generellt från digitaliseringstrenden då i princip alla böcker som ges ut är digitala vid någon punkt i sin tillblivelseprocess. Frågan om teknikskepticism i samhället är större än OA:s enskilda utmaningar. Det är en problematik som kopplas till OA (eftersom teknologin är digital) men det är en företeelse som OA har begränsad möjlighet att påverka.

Andra relevanta sociala grupper med inflytande

Som andra fört fram före oss finns det mer än en social grupp som potentiellt sett är delaktiga i förhandlingarna kring etablerandet av OA-publiceringspraktiker (se till exempel Reinsfelder 2012). Det faktum att finansiering (i fråga om tryckbidrag), vanligaste typ av utgivare och villkor gällande upphovsrätt påverkar huruvida forskare faktiskt har gett ut en bok i fritt tillgängligt digitalt format men *inte* påverkar viljan att göra det belyser en viktig faktor. Oavsett vad en forskare tycker om formatets för- och nackdelar är det inte endast upp till honom huruvida publicering i detta format ska bli av. I linje med detta finner vi att uppskattningen av den fritt tillgängliga digitala bokens potential i fråga om vetenskaplig kommunikation (spridning, tillgänglighet, mottagarpreferens samt förmedling av innehåll) är relevant för viljan att publicera i fritt tillgänglig digitalt format men *inte* signifikant för att förklara huruvida forskarna faktiskt hade publicerat en fritt tillgänglig digital bok. Oavsett om forskaren föredrar att publicera i fritt tillgängligt digitalt format kan alltså förlaget sätta stopp.

Vikten av att publicera hos en utgivare med hög status när det gäller meritering och prestige nämns av intervjuperson A, C, D såväl som E, och om förlaget i fråga inte har OA-publicering som alternativ kan valet av utgivare i vissa fall väga tyngre än val av format. Flera av respondenterna anger i fritext i enkäten att det är problematiskt att de förlag som det är meriterande att bli utgiven av inte ger ut böcker i OA-format. När det gäller utgivning på förlag är det en relativt stor andel (73 %) av enkätrespondenterna som anger detta som huvudsakligt utgivnings sätt. Här kan nämnas att det finns ganska stora skillnader mellan discipliner, exempelvis gällande

om det huvudsakliga publiceringsspråket är engelska eller svenska. Utgivningen av engelska böcker är mer kommersiell då det finns en större potentiell marknad, vilket också innebär att den är i högre grad kopplad till de stora förlagen. Vill man nå ut till en internationell marknad är man alltså generellt mer beroende av vad förlaget tycker. Detta kan i viss mån förklara intervjuperson A och D:s allmänna skepticism till OA, då de kommer från discipliner där engelska är det huvudsakliga publiceringsspråket och där det är vanligare att publicera på stora internationella förlag. Å andra sidan är det fortfarande vanligt att publicera på svenska inom många discipliner inom humaniora, där många böcker dessutom i hög grad finansieras med hjälp av tryckbidrag, något som uppmärksammats av Williams m.fl. (2009, s. 78) och Bernardsson (2012 s. 121). I dessa områden borde forskarna åtminstone teoretiskt sett vara mer oberoende av förlagens åsikter och preferenser, vilket kanske delvis kan förklara exempelvis intervjuperson E:s upplevda frihet att i princip publicera det mesta i fritt tillgängligt digitalt format.

Andra relevanta intressenter i sammanhanget är finansörer och arbetsgivare. I nuläget finns det inga krav på OA-publicering när det gäller böcker från varken de stora forskningsfinansierarna eller Lunds universitet. Intressant nog är det ungefär lika många (ca 40 %) av enkätrespondenterna som upplever en förväntan från finansörer och universitet att publicera i OA format jämfört med de som inte gör det. Intervjuperson C och E nämner båda att de i viss mån upplever dubbla signaler från institutionsnivå inom universitetet, å ena sidan är man för OA-publicering eftersom det finns centrala riktlinjer kring detta, å andra sidan är publicering i traditionella kanaler tydligt fördelaktiga när det gäller extern och intern forskningsutvärdering, kanske tydligast i intervjuperson E:s fall då hen tillhör en fakultet där man uttalat använder bibliometri för medeltilldelning. Liknande förhållanden torde också gälla i anställnings- och befordringsärenden där publicering i prestigefyllda tidskrifter och bokförlag inte sällan väger tungt.

Sammanfattningsvis är frågan om andra relevanta sociala grupper en viktig faktor som påverkar acceptandet av OA, då många forskare inte kan sätta den vetenskapliga kommunikationen i första hand när det gäller val av publiceringsformat utan fortfarande i hög grad behöver anpassa sig till andra intressenter.

Digitaliseringens konsekvenser för bokformatet

Ingen av intervjupersonerna eller enkätrespondenterna (i fråga om fritextsvaren) tar i någon större mån upp fördelar med det digitala formatet som inte specifikt är relaterat till spridning eller tillgänglighet. De visioner om digitaliseringens möjligheter för bokformatet (till exempel interaktivitet, länknings inom och mellan olika texter, inkludering av extramaterial och multimedia) som fördes fram i början av 90-talet (se exempelvis Darnton 1999, opagerad; Kasdorf 2003, s. 466–467; Thompson 2005, s. 331–332) väntar på att slå igenom på bred front. Faktum är att de flesta vetenskapliga digitala böcker som publiceras idag kan reproduceras i tryckt format utan några större förluster av innehållet (Lynch 2010; Mrva-Montoya 2015).

Dessa visioner om teknikens möjligheter kan därmed i efterhand inte tydligt visas ha svarat mot problem som forskarna upplevt inom vetenskaplig kommunikation. Faktum är att intervjupersonerna mer eller mindre talar om den digitala boken som om det vore en tryckt bok i digitalt format, dvs ett relativt statiskt verk med tydlig

inramning (början och slut) samt företrädesvis bestående av text och bild. Ett mindre undantag är intervjuperson B som säger: "så finns det ju klart väldiga fördelar med det digitala utöver spridningspotentialen, nämligen att man kan gå in och justera bakåt när man upptäcker saker" (detta i relation till ett referensverk). Vidare nämner intervjuperson E en kollega som experimenterade med det digitala formatet men sedan ångrade sig:

[...] han var den allra första som gjorde en open access-avhandling som inte finns som bok som var när det var helt nytt man kunde klicka runt på olika sidor. Han gjorde det som ett experiment i [utelämnat] för ett antal år sen. Han har sagt att han har ångrat sig för det är ändå bra att ha en bok när man söker en tjänst men det var liksom hot news, där har man liksom länkade sidor så kan man klicka vidare till information.

Intervjuperson E

En möjlig anledning till att digitaliseringen inte har förändrat det traditionella bokformatet kan alltså vara att experiment med format inte premieras inom det akademiska systemet, vilket även noterats av exempelvis Adema (2015a, s. 31). Här kan vi se att en annan relevant social grupps behov går före forskarnas eftersom de i en viss kontext har mer makt, nämligen beslutsfattare i anställningsärenden, vilket även knyter an till diskussionen under avsnittet "meritering och prestige". Denna grupp består inte sällan av andra forskare, men i detta sammanhang är de en annan social grupp eftersom de har andra behov och problem (att kunna bedöma kvaliteten på forskning snarare än att kommunicera sin forskning).

En annan faktor som nämns i relation till det digitala formatet är hur kortare texter tenderar att premieras. Intervjuperson A sysslar företrädesvis med utgivning av kommersiella e-böcker snarare än fritt tillgängliga digitala böcker. Hen nämner att eftersom elektroniska böcker säljs i hög grad i formen av enstaka kapitel så måste boken skrivas på ett sätt så att kapitlen kan läsas fristående. Intervjuperson C ser ett mönster där läsarna (exempelvis studenter) läser längre sammanhängande texter i allt lägre grad, vilket gör att forskare tenderar att skriva kortare för att potentiella läsare lättare ska kunna ta till sig innehållet. Även ett fritextsvar från enkäten (inte nämnt i sammanfattningen) tar upp vad hen kallar "snuttifiering av forskningen":

Det enda som nu för tiden är meriterande är artiklar i internationella vetenskapliga journaler. Allt annat är, tyvärr, helt ointressant. Detta leder till en helt onödig snuttifiering av forskningen.

Anonym enkätrespondent

Här bör nämnas att både A och C tillhör discipliner där engelska artiklar är vanliga sätt att publicera forskning. Intervjuperson E säger dock att det digitala formatet inte har påverkat hur hen skriver texter alls, vilket kan bero på att hen tillhör en disciplin där publicering av svenska böcker är en vanlig publikationsform och där det sannolikt fyller fler funktioner än vetenskaplig kommunikation, exempelvis som ett verktyg i forskningsprocessen (Crossick 2015, s. 15). Intervjuperson E, C såväl som A tror att det längre resonerande formatet kommer att finnas kvar inom överskådlig framtid då det fyller en viktig funktion. Både A och C tror dock att det kommer att bli vanligare med kortare texter.

Digitaliseringens konsekvenser för bokformatet är inte ett tydligt definierat problem som forskare upplever i fråga om vetenskaplig kommunikation i bokform. Dock är det intressant att notera att många av de argument som förts fram till digitaliseringens och OA:s fördel rörande innehållet (till exempel möjligheten att inkludera arkivmaterial eller multimedia) inte verkar vara en lösning på ett problem eller behov som upplevs från forskarnas sida. Detta betyder dock inte att det inte kan komma att ta större del i den vetenskapliga kommunikationen allt eftersom fler upptäcker att möjligheterna finns. När det gäller OA som lösning på huruvida bokformatet (i egenskap av en längre resonerande text) ska finnas kvar kan det delvis ses som en lösning, då den fria tillgängligheten minskar behovet av att stycka upp texten i mindre, säljbara delar (kommersiella e-bokskapitel). Å andra sidan är det mycket som talar för att kortare texter i allt högre grad kommer att premieras, som en bieffekt av digitaliseringen och internetkulturen.

Etableringen av open access inom vetenskaplig kommunikation i bokform

Även om enskilda individer kan vara positiva eller negativa till OA är teknologin accepterad av våra respondenter och intervjupersoner (68 % anger som sagt att de har använt OA-formatet eller vill göra det) som den utvecklingen av vetenskaplig kommunikation i bokform som kommer att ske. Detta gäller även de som upplever utvecklingen av digitala böcker som ett hot mot den älskade tryckta boken. Det enda undantaget är intervjuperson D och de personer som, i fritextsvaren, lyft fram Researchgate, Academia.edu och olika pre-print nätverk och databaser som redan fyller liknande funktioner som de som OA strävar efter att fylla på ett mer officiellt sätt. Detta pekar på att det fortfarande finns en viss öppenhet i hur forskare tolkar fri tillgång till digitala vetenskapliga böcker. Samtidigt verkar den överväldigande majoriteten av forskarna som sagt ha accepterat att OA är den utveckling som kommer att ske. Detta trots att de problem de upplever inte har lösts. Som nämnts ovan är det bara ett av de fyra centrala problemen som vi har identifierat i relation till den fritt tillgängliga digitala boken som vetenskapligt kommunikationsmedel som OA faktiskt upplevs som en lösning på, nämligen det som berör spridning och tillgänglighet.

Följaktligen finns det en diskrepans mellan hur problematisk OA upplevs vara som teknik för vetenskaplig kommunikation i bokform och hur långt processen att etablera det som vägen framåt har kommit. Detta kan tolkas på tre olika sätt: 1) att forskarna förlorade förhandlingarna om vilka faktorer det är som är centrala för att OA ska fungera för vetenskaplig kommunikation i bokform; 2) att forskarna aldrig har varit delaktiga i förhandlingen som relevant social grupp; eller 3) att förhandlingen landade i att problemen kring tillgänglighet och spridning gavs större tyngd än de övriga problemen och därför ensamt kunde definiera hur OA skulle tolkas. Själva begreppen "fritt tillgänglig digital bok" och "open access" antyder att frågan om tillgänglighet och spridning alltid har varit central även om många i den relevanta sociala gruppen forskare uttrycker tveksamhet inför utvecklingen baserat på andra problem som de rörande kvalitetsgranskning och kvalitetsbedömning samt meriterings- och status som de upplever väger tyngre. Även om initiativ som Kriterium arbetar med att lösa exempelvis frågan om kvalitetsgranskning och kvalitetsbedömning tyder ingenting på

att utvecklingen kommer att bromsas i avvaktan på att dessa upplevda problem faktiskt löses.

OA konstrueras dock som vägen framåt på bekostnad av alternativa tolkningar av vad den fritt tillgängliga digitala vetenskapliga boken kan vara. I takt med att OA stabiliseras som tolkning minskar tolkningsflexibiliteten. Som vi nämnde i kapitel 2 Bakgrund och forskningsproblem utesluter OA bland annat äldre strukturer för distribution av vetenskapliga resultat. Trots detta verkar emellertid inte dessa alternativa tolkningar helt uteslutna då de har dykt upp i fritextsvaren och i en av intervjuerna. Det pågår också ett motstånd mot slutningen av definitionen av den fritt tillgängliga digitala vetenskapliga boken som OA. Ademas idéer om en radikal tolkning av den fritt tillgängliga digitala vetenskapliga boken är en reaktion på hur vad hon kallar en neoliberal tolkning av den fritt tillgängliga digitala vetenskapliga boken (OA) stabiliseras på bekostnad av andra friare tolkningar. Hon försöker öppna upp för större tolkningsflexibilitet så att mer av informationsteknologins radikala potential för fältet vetenskaplig kommunikation ska kunna realiseras. Ett annat bra exempel på ett sådant motstånd är MediaCommons som försöker utmana OA:s ställning med en alternativ tolkning som är ännu öppnare och transparentare än OA. Ingen av dessa två alternativa tolkningar kan emellertid sägas lösa fler av de problem som forskare upplever i relation till den fritt tillgängliga digitala vetenskapliga boken än vad OA gör. Tvärtom riskerar dessa tolkningar att båda två stöta på ännu större problem i relation till framförallt meritering och status med deras mer öppna syn på författarprocessen.

Studiens begränsningar och framtida forskning

I detta avsnitt diskuterar vi de faktorer som begränsar våra resultats generaliserbarhet: vad vi kan säga något om och vad vi inte kan säga något om. Vi utvärderar även de val vi gjort, diskuterar vad vi hade kunnat göra annorlunda och föreslår framtida forskning.

Resultatens generaliserbarhet

Även om vår studie har fokuserat på forskare som skriver böcker i bred bemärkelse är detta vanligast inom humaniora och delar av samhällsvetenskaperna, vilket också avspeglar sig i enkätrespondenternas fakultetstillhörighet. Detta innebär ofrånkomligen att våra slutsatser är mest relevanta för dessa discipliner. Med det sagt tillhör över en tredjedel (37 %) av enkätrespondenterna andra fakulteter, vilket gör att våra resultat trots allt kan anses svara för en bredare grupp forskare än bara de inom humaniora och samhällsvetenskap. Tyvärr är underlaget för var och en av de andra fakulteterna för lågt för att vi ska kunna göra en analys av eventuella skillnader mellan discipliner. När det gäller intervjupersonerna har vi försökt att lyfta fram citaten i kontexten av vilken fakultet de tillhör i de fall vi bedömde att det var relevant. Detta gäller i de fall där skillnader mellan discipliner kan vara avgörande för valet av publiceringskanal, exempelvis gällande vilket språk som dominerar (engelska eller svenska) eller hur olika typer av publikationer är meriterande. Dock bör noteras att även om data från intervjuerna i hög grad bekräftar bilden vi fick från enkätdata är antalet intervjuer för lågt för att de attityder och strategier gentemot OA som

framträder ur dessa ska kunna representera en större grupp forskare i någon större mån.

Vidare kan vi se att det finns en viss överrepresentation i vårt material angående forskare som har erfarenhet av OA-publicering (och därmed eventuellt en viss övervikt av forskare som generellt ställer sig positiva till OA). Att det eventuellt finns en grupp forskare som antingen är negativa eller ointresserade av OA och som inte syns i vårt material är problematiskt och skulle behöva undersökas ytterligare. Det faktum att en enkätmedtagare kommenterar att frågorna favoriserade OA-böcker över andra format är intressant i denna kontext, då det finns en möjlighet att den rådande diskursen om OA (som vi ingår i) till viss del styr vilka som kommer till tals. Resultatets generaliserbarhet skulle ha förbättrats avsevärt om vi hade haft ett slumpmässigt urval, dock har vi gjort bedömningen att det finns en risk för att svarsfrekvensen då hade blivit för låg.

När det gäller resultatets generaliserbarhet i en svensk kontext bedömer vi (enligt tidigare resonemang) att forskare på Lunds universitet bör vara representativa för svenska forskare i allmänhet. Som tidigare nämnts har forskare i Sverige i viss grad särskilda förutsättningar för vetenskaplig bokpublicering, när det gäller exempelvis finansiering med hjälp av tryckbidrag, samtidigt stöds våra resultat i hög grad av tidigare forskning, vilket tyder på att forskare även utanför Sverige möter liknande problem som de vi stött på i vår studie. Avslutningsvis bör denna studie ses i ljuset av annan forskning inom samma och närliggande fält, vilka tillsammans bidrar till att beskriva en komplex bild av forskares förutsättningar och möjligheter för vetenskaplig kommunikation i bokformat. Detta är ett fält som karakteriseras av både snabb utveckling (bland annat på grund av teknikutvecklingen) och långsam förändring på grund av starka traditioner inom det akademiska systemet. Genom att belysa denna komplicerade fråga från olika vinklar kan forskning, som exempelvis vår studie, bidra till att förstå de förändringar som sker (eller som inte sker) inom vetenskaplig kommunikation, både med syfte att bidra till kunskap om liknande förändringar i generell bemärkelse, men också för att utveckla professionen, både gällande forskare och högskolebibliotekarier. Samtidigt inser vi att en masteruppsats som denna har begränsad räckvidd, dels på grund av språket, dels på grund av begränsad dignitet.

Utvärdering av metod och genomförande

När det gäller det praktiska utförandet av studien finns det flera saker att ta upp. Då enkäten konstruerades i ett tidigt skede upptäckte vi senare under arbetets gång att det fanns ytterligare relevanta faktorer som vi hade kunnat ställa fler direkta frågor kring, exempelvis när det gäller kvalitetsbedömning och meritering. Teorierna har generellt fungerat väl för att behandla frågeställningen. Dock är UTAUT utvecklat för en kontext där en grundläggande förutsättning är att teknologin innebär ett effektiviserande av arbetet, detta gäller inte för OA. Å andra sidan behandlar SCOT detta på ett för vår studie relevant sätt då denna teori möjliggör ifrågasättande av OA som en förbättring av den vetenskapliga kommunikationen.

Användandet av termerna 'open access-bok' och 'fritt tillgänglig digital bok' har genomgående varit ett problem i arbetet med denna studie. Sammanblandningen av dessa begrepp har både komplicerat datainsamlingen och analysen. Samtidigt belyser

detta en av våra slutsatser som innebär att samtidigt som begreppet OA är svårdefinierat styr det och begränsar i viss del hur forskare ser på vetenskapliga fritt tillgängligt digitala böcker. Då vi valt att göra en relativt bred studie under kort tidsspann var vi begränsade när det gäller hur många olika faktorer vi kunde undersöka när det gäller definitionen och användningen av begreppet OA. I denna kontext hade det varit intressant att fördjupa sig i hur definitionen av OA har förändrats över tid, och hur det definieras av olika relevanta sociala grupper och intressenter. En annan central faktor i diskussionen om OA som vi valt att ta upp i begränsad omfattning är förlagens intressen när det gäller OA. Under arbetets gång har vi i allt högre grad insett att det är svårt att bortse från förlagens inflytande då de har så pass viktig roll inom vetenskaplig publicering, inte bara i den praktiska publiceringen av böcker, men också i kvalitetsbedömningen och följaktligen lärosätenas meriteringsystem.

Framtida forskning

Under arbetet med uppsatsen och framförallt analysen av enkät och intervjumaterialet har det blivit uppenbart att det är problematiskt att förhålla sig till forskare som en homogen grupp. I vårt material kan vi se att olika forskare tycker att olika problem relaterade till vetenskaplig kommunikation i bokform väger olika tungt och att detta påverkar deras kan kopplas till deras inställning till OA. Exempelvis tycker intervjuperson C och E att vinsterna i termer av tillgänglighet och spridning är värda eventuella förluster i termer av meriteringsvärde medan intervjuperson D anser att problemen rörande meritering och prestige samt kvalitetsgranskning och kvalitetsbedömning är allt för stora för att vägas upp av ökad tillgänglighet och spridning. Att olika fakulteter går till väga på olika sätt i värderingen av en forskares produktion kan också tänkas påverka vilka problem som upplevs som mest centrala för forskarna. Vi kan också se att ett visst problem kan ha olika innebörd för olika forskare. Exempelvis upplever intervjuperson A att frågan om tillgänglighet och spridning kompliceras av frågor om marknadsföringskostnader. Detta väcker frågan om lämpligheten i att behandla forskare som en enda relevant social grupp snarare än flera. Då det är de gemensamt upplevda problemen som definierar den relevanta sociala gruppen i SCOT skulle det vara intressant att undersöka i vilken utsträckning forskarna faktiskt har en gemensam bild av de problem som är kopplade till den fritt tillgängliga vetenskapliga boken och, ifall de inte har det, vilka olika relevanta sociala grupper som de istället skulle kunna tänkas bilda. Vår studie är tyvärr inte utformad för att fånga dessa skillnader inom gruppen och för våra syften har det fungerat väl att behandla dem som en relevant social grupp men inför framtida forskning skulle det vara givande att titta närmare på detta. På så sätt skulle det vara möjligt att teckna en ännu mer nyanserad bild av hur den sociala konstruktionen av OA går till.

När det gäller framtiden för OA (eller för den delen alla nyare sätt att kommunicera forskningsresultat) är frågan om kvalitetsbedömning och kvalitetsgranskning central. Då vetenskaplig kvalitet i nuläget i hög grad associeras med traditionella utgivare och publikationsformer kommer det att vara nödvändigt att hitta nya former och infrastrukturer för kvalitetsgranskning om verkligt fri tillgänglighet till forskningsresultat är målet. När det gäller just böcker kan denna diskussion (som förhoppningsvis kan leda till en ökad transparens i granskningsförfarandet) vara särskilt nyttig, då granskningsprocessen inom många bokförlag är otydlig. Även om det finns studier som funnit att många inom akademien är tveksamma till huruvida

OA-publikationer kan anses vara av samma kvalitet som publikationer från traditionella kanaler har vi inte hittat någon studie som undersöker forskares villighet att faktiskt kvalitetsgranska OA-publikationer. Kvalitetsgranskning är ett uppdrag som inte sällan tar ganska mycket tid i anspråk och där en misstanke om att en publikationskanal saknar trovärdighet förmodligen inte behöver vara särskilt stark för att en forskare ska tacka nej till uppdraget. En relativt ny studie undersöker bland annat hur trovärdighet av vetenskapliga publikationer är kopplat till form (Haider & Åström 2017). Fler liknande studier som belyser hur olika publikationsformer värderas, både i kontexten av att tillgodogöra sig forskningsresultat och ta sig an peer-review-uppdrag skulle kunna bidra med en djupare förståelse för hur trovärdighet inom det akademiska systemet byggs upp och hur nya strukturer för kvalitetsgranskning skulle kunna utvecklas för att hänga med utvecklingen av vetenskapliga kommunikationsformer.

Slutligen efterlyser vi mer forskning kring hur forskare anser att de kan påverka utvecklingen av vetenskapliga kommunikationsformer. Trots att det är forskare som är både producenter och mottagare av forskningsresultaten, i många fall står för kvalitetsgranskningen och i vissa fall till och med tryckkostnaden av den vetenskapliga boken, är det i hög grad andra intressenter som styr i vilka former forskningen ska kommuniceras (exempelvis förlag, finansiärer och universitetsledning). Digitaliseringen har i vissa fall inneburit ett mindre beroende av exempelvis förlag samtidigt som det ligger nära till hands att förlita sig på traditionella utgivare när det gäller att sälla i en allt växande flod av digitalt material, vilket vi ser som en intressant kontrast. En annan intressent i detta sammanhang är biblioteken. I följande avsnitt diskuterar vi kort vad högskolebiblioteken kan ha för möjliga roller i framtidens vetenskapliga publiceringslandskap.

Studiens relevans för högskolebiblioteken

Som vi lyft fram i början av uppsatsen finns det en stor möjlighet för högskolebiblioteken att anta en större roll i publiceringsaspekten av vetenskaplig kommunikation. Dels gäller detta vikten av att erbjuda en högkvalitativ service till forskare som står inför att publicera sina resultat men kanske inte vet vilka möjligheter det finns att sprida sin forskning utanför de mer traditionella kanalerna eller vilka skillnaderna mellan olika alternativ är och vad de innebär upphovsrättsligt och dels gäller detta att mer konkret faktiskt bli en del av publiceringslandskapet. Det förstnämnda är en fråga om vilka kompetenser högskolebibliotekarien behöver ha och vad som är viktigt att tänka på i relation till mötet med användaren, både i termer av vilka konkreta problem och hinder forskaren upplever i relation till att tillgängliggöra sina resultat fritt i ett digitalt format och i termer av mer svårhanterade utmaningar som att en enskild forskare kanske upplever en skepsis eller rädsla inför tekniksiftet i sig. I detta sammanhang kan de problem som vi har identifierat i vår studie vara till stor hjälp i utvecklingen av det arbete med stöd till forskare i publiceringsfrågor som redan bedrivs vid högskolebiblioteken. Samtidigt visar vår undersökning att fördomar om teknikskepticism inte bör vara vägledande för satsningar inom området. Exempelvis kan äldre forskare som redan har status och prestige eventuellt vara mer mottagliga för OA-projekt då de inte har lika hög press på sig att samla meriter som forskare som är i början av sin karriär, något som även uppmärksammats av andra (Harley et al. 2010, s. 9).

Biblioteken och bibliotekarierna har också en viktig roll att spela som förvaltare av de institutionella repositorer som fyller en allt större roll som publiceringskanaler för fritt tillgängligt digitalt material. Detta innebär redan idag i viss utsträckning en omvandling av högskolebibliotekets roll i den vetenskapliga kommunikationen från en som enbart handlar om överföring av dokument till en där biblioteket själv i antagandet antar rollen av utgivare (Adema & Schmidt 2010). En övergång till OA som förlitar sig på biblioteken och de institutionella repositorierna för förvaring och tillgängliggörande av vetenskapliga resultat har även vidare konsekvenser för högskolebibliotekens budgetar och högskolebibliotekariernas arbete med utveckling av samlingar (Maron et al. 2015). Fokus i verksamheternas praktiker kommer att förskjutas i än högre grad än vad som redan är fallet från inköp, organisation och förvaring av tryckta böcker till motsvarande arbete med deras digitala motsvarigheter, en utveckling som kommer att vara svårsmält för de teknikskeptiker som oroar sig för att den fysiska boken helt ska försvinna.

Avslutning

Forskarens attityder till publicering av fritt tillgängliga digitala böcker har tidigare studerats i begränsad omfattning. Vi undersöker i vår studie vilka faktorer det är som avgör om forskare publicerar sina böcker i fritt tillgängligt digitalt format eller skulle vilja göra det. Eftersom vi tittar på vetenskaplig kommunikation genom ett teknikskepp aktualiseras en mängd olika frågor, exempelvis rörande hur den fritt tillgängliga boken förstås av forskare som mer än dess beståndsdelar, dvs en samling digitala tecken. Boken har visat sig vara en bra utgångspunkt för att studera vetenskaplig kommunikation då den fungerar som en knutpunkt där många sociala aspekter koncentreras.

Samtliga kategorier framlagda av det teoretiska ramverket UTAUT var i någon mån relevanta för att förklara om forskare accepterar den fritt tillgängliga boken som vetenskapligt kommunikationsmedel, *prestationsförväntan*, *ansträngningsförväntan*, *socialt inflytande*, *underlättande betingelser*, *självförmåga*, *oroskänsla*, *attityd till användande av teknologi* samt *erfarenhet*. Vi undersöker även forskarens attityder och problem i relation till vetenskaplig kommunikation i form av böcker och huruvida open access är etablerat som en lösning på dessa problem. De centrala problemområden vi fann var 1) tillgänglighet och spridning, 2) kvalitetsgranskning och kvalitetsbedömning, 3) meritering och prestige, samt 4) teknikskepticism. Vidare identifierade vi ytterligare två relevanta faktorer i kontexten av forskarens attityder till open access-publicering av böcker, hur digitalisering påverkar bokformatet samt andra relevanta sociala grupper.

Trots att OA endast kan sägas lösa det första av de fyra problemen, det rörande tillgänglighet och spridning, så finner vi i vår undersökning att den relevanta sociala gruppen forskare har accepterat teknologin OA. OA:s tolkning av den fritt tillgängliga digitala boken har därmed stabiliserats på bekostnad av alternativa utvecklingsvägar och vidare tolkningar av fri tillgänglighet. Vår studie bidrar med en fördjupad förståelse för hur forskare accepterar en ny teknologi för vetenskaplig kommunikation och hur detta sker trots att många frågor fortfarande inte är lösta och på bekostnad av andra möjliga utvecklingsvägar utan att nödvändigtvis vara "bäst" i någon objektiv

bemärkelse. Vidare bidrar vår studie med en ökad förståelse av de problem som forskare möter i relation till vetenskaplig kommunikation i fritt tillgängligt digitalt format och hur högskolebibliotekarier kan utveckla sitt arbete i fråga om publikationsstöd till forskare.

7 Litteraturförteckning

- Adema, J. (2012). *DOAB user needs analysis* (DOAB Slutrapport). <https://doabooks.files.wordpress.com/2012/11/doab-user-needs.pdf> [2017-04-10]
- Adema, J. (2015a). *Knowledge Production Beyond The Book? Performing the Scholarly Monograph in Contemporary Digital Culture*. Diss. Coventry: Coventry University.
- Adema, J. (2015b). The Monograph Crisis Revisited. *Open Reflections* [blogg], 29 januari. <https://openreflections.wordpress.com/2015/01/29/the-monograph-crisis-revisited/> [2017-04-10]
- Adema, J., & Ferwerda, E. (2009). Open Access for Monographs. *Logos*, 20: 1–4.
- Adema, J., & Rutten, P. (2010). *Digital monographs in the humanities and social sciences: report on user needs*. Amsterdam: OAPEN. [http://project.oapen.org/images/documents/d315 %20user %20needs %20report.pdf](http://project.oapen.org/images/documents/d315%20user%20needs%20report.pdf) [2017-04-10]
- Adema, J., & Schmidt, B. (2010). From service providers to content producers: New opportunities for libraries in collaborative open access book publishing. *New Review of Academic Librarianship*, 16(S1): 28–43.
- Ahrne, G. & Svensson, P. (2015). *Handbok i kvalitativa metoder*. Andra upplagan. Malmö: Liber.
- Alvesson, M. & Sköldberg, K. (2008). *Tolkning och reflektion: vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod*. Andra uppdaterade upplagan. Lund: Studentlitteratur.
- Barclay, D. A. (2016). The End of the Printed Scholarly Monograph: Collapsing Markets and New Models. *International Higher Education*, 85: 5–7.
- Bazerman, C., Blakesley, D., Palmquist, M., & Russell, D. (2008). Open access book publishing in writing studies: A case study. *First Monday*, 13(1): opaginerad.
- Berlin Declaration on Open Access to Knowledge in the Sciences and Humanities (2003). *Berlin Declaration on Open Access to Knowledge in the Sciences and Humanities*. <https://openaccess.mpg.de/Berlin-Declaration> [2017-05-02]

- Bernhardsson, K. (2012). *Ny strategi för vetenskaplig bokpublicering vid Lunds universitet*. Lund: Området för humaniora och teologi, Lunds universitet.
<http://portal.research.lu.se/ws/files/5974784/2278655.pdf> [2017-05-02]
- Bohlin, I. (2004). Communication regimes in competition: The current transition in scholarly communication seen through the lens of the sociology of technology. *Social studies of science*, 34(3): 365–391.
- Borgman, C. L. (2007). *Scholarship in the digital age: Information, infrastructure, and the Internet*. Cambridge: MIT press.
- Bucknell, T. (2010). *A survey of eBook usage and perceptions at the University of Liverpool*. New York: Springer.
- Budapest Open Access Initiative (2002). *Budapest Open Access Initiative*.
<http://www.budapestopenaccessinitiative.org/read> [2017-05-02]
- Bullock, C., Hosburgh, N., & Mann, S. (2015). OA in the library collection: the challenges of identifying and maintaining open access resources. *The Serials Librarian*, 68(1–4): 79–86.
- Burton, M. (2015). *Blogs as infrastructure for scholarly communication*. Diss. Michigan: University of Michigan.
- Coates, K. (2009). Knowledge Overload. *Inside Higher Ed* [blog], 23 mars.
<https://www.insidehighered.com/views/2009/03/23/knowledge-overload> [2017-04-10]
- Collins, E., Bulger, M. E., & Meyer, E. T. (2012). Discipline matters: Technology use in the humanities. *Arts and Humanities in Higher Education*, 11(1–2): 76–92.
- Collins, E. & Milloy, C. (2012). A snapshot of attitudes towards open access monograph publishing in the humanities and social sciences—part of the OAPEN-UK project. *Insights*, 25(2): 192–197.
- Collins, E. & Milloy, C. (2016). *A five-year study into open access monograph publishing in the humanities and social sciences* (OAPEN-UK Slutrapport).
<http://oapen-uk.jiscebooks.org/files/2016/01/OAPEN-UK-final-report-single-page-view.pdf> [2017-04-10]
- Cox, J. (2008). As I See It!--The Future of the Printed Monograph Has Arrived. *Against the Grain*, 20(6): 34.
- Cronin, B., & La Barre, K. (2004). Mickey Mouse and Milton: book publishing in the humanities. *Learned publishing*, 17(2): 85–98.
- Crossick, G. (2015). *Monographs and Open Access - A report to HEFCE* (rapport). London: HEFCE.

http://www.hefce.ac.uk/media/hefce/content/pubs/indirreports/2015/Monographs.and.open.access/2014_monographs.pdf [2017-04-10]

Crossick, G. (2016). Monographs and open access. *Insights*, 29(1): 14–19.

Dallmeier-Tiessen, S., Darby, R., Goerner, B., Hyppoelae, J., Igo-Kemenes, P., Kahn, D., et al. (2011). *Highlights from the SOAP project survey. What scientists think about open access publishing*. <https://arxiv.org/abs/1101.5260> [2017-04-17]

Darnton, R. (1999). The new age of the book. *New York Review of Books*, 46: 5–7.

Davis, F., Bagozzi, R., & Warshaw, P. (1989). User Acceptance of Computer Technology: A Comparison of Two Theoretical Models, *Management Science*, 8: 982–1003.

Dawson, P. H., & Yang, S. Q. (2016). Institutional Repositories, Open Access and Copyright: What Are the Practices and Implications? *Science & Technology Libraries*, 35(4): 279–294.

DOAB (u.å.). *Directory of Open Access Books*.
<http://www.doabooks.org/doab?func=about&uiLanguage=en> [2017-04-10]

Dulle, F. W., & Minishi-Majanja, M. K. (2011). The suitability of the Unified Theory of Acceptance and Use of Technology (UTAUT) model in open access adoption studies. *Information Development*, 27(1): 32–45.

European Commission (2017). *Guidelines to the Rules on Open Access to Scientific Publications and Open Access to Research Data in Horizon 2020*. Version 3.2.
http://ec.europa.eu/research/participants/data/ref/h2020/grants_manual/hi/oa_pilot/h2020-hi-oa-pilot-guide_en.pdf [2017-04-10]

Eve, M. P. (2013). *Before the law: open access, quality control and the future of peer review*. London: British Academy. <http://eprints.lincoln.ac.uk/10019/> [2017-04-10]

Eve, M. P. (2014). *Open Access and the Humanities: Contexts, Controversies and the Future*. Cambridge: Cambridge University Press.

Ferwerda, E., Snijder, R., & Adema, J. (2013). *OAPEN-NL: A project exploring open access monograph publishing in the Netherlands* (OAPEN-NL Slutrapport).
<http://oapen.org/download?type=export&export=oapen-nl-final-report> [2017-04-10]

Fisher, R. (2016). The Monograph: Challenges of access, supply, and demand in a research-intensive university culture. *Logos*, 27(2): 7–18.

Fitzpatrick, K. (2011). *Planned obsolescence: Publishing, technology, and the future of the academy*. New York: NYU Press.

Francke, H. (2013). *Publicera! - Svenska forskningsbiblioteks arbete med*

publiceringsfrågor. Stockholm: Svensk biblioteksörening.
<http://www.biblioteksforeningen.se/wp-content/uploads/2017/01/publicera-2013-web-slutversion-130427.pdf> [2017-05-16]

Fry, J., Creaser, C., Butters, G., Craven, J., Griffiths, J., Hartley, D. (2009). *Communicating knowledge: how and why UK researchers publish and disseminate their findings* (A Research Information Network report, September 2009). London: The Research Information Network.

Greco, A. N., Rodríguez, C. E. & Wharton, R. M. (2006). *The Culture and Commerce of Publishing in the Twenty-First Century*. Stanford: Stanford University Press.

Haider, J. (2008). *Open Access and Closed Discourses: Constructing Open Access as a 'Development' Issue*. Diss. London: City University London.

Haider, J. & Åström, F. (2017). Dimensions of trust in scholarly communication: Problematizing peer review in the aftermath of John Bohannon's "Sting" in Science. *Journal of the Association for Information Science and Technology*, 68(2): 450–467.

Hall, G. (2008). *Digitize This Book! : The Politics of New Media, or Why We Need Open Access Now*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Harley, D., Acord, S. K., Earl-Novell, S., Lawrence, S., & King, C. J. (2010). *Assessing the future landscape of scholarly communication: An exploration of faculty values and needs in seven disciplines* (Center for Studies in Higher Education). Berkeley: University of California Press.

Humphreys, L. (2005). Refraining Social Groups, Closure, and Stabilization in the Social Construction of Technology, *Social Epistemology*, 19(2/3): 231–253.

JISC. (2009). *JISC national e-books observatory project: key findings and recommendations* (rapport). London: JISC.

Joseph, R. P. (2015). Higher Education Book Publishing—from Print to Digital: A Review of the Literature. *Publishing Research Quarterly*, 31(4): 264–274.

Kasdorf, W. (2003). *The Columbia guide to digital publishing*. New York: Columbia University Press.

King, C. J., Harley, D., Earl-Novell, S., Arter, J., Lawrence, S., & Perciali, I. (2006). *Scholarly communication: Academic values and sustainable models* (Center for Studies in Higher Education). <http://escholarship.org/uc/item/4j89c3f7> [2017-04-10]

King, D. W., Tenopir, C., Montgomery, C. H. & Aerni, S. E. (2003). Patterns of journal use by faculty at three diverse universities. *D-Lib Magazine*, 9(10):1–10.

Kriterium (u.å.) *Kriterium*. <http://www.kriterium.se/site/about/> [2017-04-10]

Kungliga Biblioteket (2016). *Vad är öppen tillgång (open access)?*

<http://www.kb.se/openaccess/intro/> [2017-05-21]

Lawrence, D., Bernhardsson, K., Eriksson, J., Henning, K., Hertil Lindelöw, C., Neidenmark, T., Pelling, M. & Svensson, A. (2013). *A National Consortium for Open Academic Books in Sweden: An investigation funded by National Library of Sweden, Swedish Research Council and Riksbankens Jubileumsfond* (Slutrapport).

<http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:631200/FULLTEXT02> [2017-04-10]

Levine, C. (2007). Rethinking Peer Review and the Fate of the Monograph. *Profession*, 2007: 100–106.

Linde, P. (2016). *Ingen vet var open access-jakten slutar*. Biblioteksbladet, 8: 34–35.

Lindh, K., & Wiklund, G. (2010). *Open access för humanister och rättsvetare. En kartläggning av publiceringspolicy och praxis inom nordisk utgivning*. Lund: BIVIL:s skriftserie, Lunds universitet, Avd. för ABM och bokhistoria, Vol. 2010:1.

Lunds universitet (2013). *Policy om Open Access-publicering vid Lunds Universitet*. <http://www.medarbetarwebben.lu.se/sites/medarbetarwebben.lu.se/files/policy-om-open-access-publicering-vid-lu.pdf> [2017-04-07]

Lynch, C. (2010). Imagining a university press system to support scholarship in the digital age. *Journal of electronic publishing*, 13(2): opaginerad.

Mann, F., von Walter, B., Hess, T., & Wigand, R. (2009). Open Access Publishing in Science: Why it is Highly Appreciated but rarely used. *Communications of the ACM*, 52(3): 135–139.

Maron, N.L. & Smith, K.K. (2008) *Current Models of Digital Scholarly Communication*. Washington: Association of Research Libraries. <http://dhcommons.tamu.edu/sites/default/files/current-models-report.pdf> [2017-05-02]

Maron, N.L., Watkinson, C., Kahn, M. & Pekala, S. (2015). *How Much Do Monographs Cost? And Why Should We Care?* Proceedings of the Charleston Library Conference. <http://dx.doi.org/10.5703/1288284316322> [2017-05-02]

McCollough, A. (2017). Does It Make a Sound: Are Open Access Monographs Discoverable in Library Catalogs? *Portal: Libraries and the Academy*, 17(1): 179–194.

MediaCommons (u.å.). *About MediaCommons*. <http://mediacommons.futureofthebook.org/about-mediacommons> [2017-05-16]

Milloy, C., Stone, G., & Collins, E. (2011). OAPEN-UK: An open access business model for scholarly monographs in the humanities and social sciences. *Information Services & Use*, 31(3–4): 249–258.

- Moed, H.F. (2005) *Citation Analysis in Research Evaluation*. Dordrecht: Springer Verlag.
- Mrva-Montoya, A. (2015). Beyond the Monograph: Publishing Research for Multimedia and Multiplatform Delivery. *Journal of Scholarly Publishing*, 46(4): 321–342.
- Neumann, Y. (2014). Fördjupning: Open Access-böcker - vad säger forskningen? I Parland von-Essen, J., & Nyberg, K. (red.), *Historia i en digital värld version 1.0.1*, <https://digi.hist.se/> [2017-05-01], ss. 205–209.
- Norsk senter for forskningsdata (2017). *Register over vitenskapelige publiseringskanaler*. <https://dbh.nsd.uib.no/publiseringskanaler/Forside> [2017-05-12]
- OAPEN (u.å.). *Open Access Publishing in European Networks*. <http://www.oapen.org/content/organisation> [2017-04-10]
- Odell, J. D., Pollock, C. M. J. (2016, April 22). *Open Peer Review for Digital Humanities Projects: A Modest Proposal* (Working paper presented at THATCamp Indiana 2016). Notre Dame: University of Notre Dame. <https://scholarworks.iupui.edu/bitstream/handle/1805/9365/OpenPeerReviewforDigitalHumanitiesProposal2016.pdf> [2017-05-01]
- Open Monograph Press (u.å.). *Open Monograph Press*. <https://pkp.sfu.ca/omp/> [2017-05-02]
- Oppenheim, C., and Rowland, F. (2009). Scoping Study on Issues Relating to Quality-Control Measures within the Scholarly Communication Process. I: *Rethinking Electronic Publishing: Innovation in Communication Paradigms and Technologies*. Proceedings of the 13th International Conference on Electronic Publishing, 263–290. http://elpub.scix.net/data/works/att/88_elpub2009.content.pdf [2017-04-10]
- Osborne, R. (2015). Open Access Publishing, academic research and scholarly communication, *Online Information Review*, 39(5): 637–648.
- Park, J. H. (2008). The relationship between Scholarly Communication and science and technology studies (STS). *Journal Of Scholarly Publishing*, 3: 257–273.
- Pinch, T. J. & Bijker, W. E. (1984). The Social Construction of Facts and Artefacts: Or How the Sociology of Science and the Sociology of Technology Might Benefit Each Other. *Social Studies of Science*, 3: 399–441.
- Prell, C. (2009). Rethinking the Social Construction of Technology through 'Following the Actors': A Reappraisal of Technological Frames'. *Sociological Research Online*, 14(2): opaginerad.

- R development core team (2016). *R: a language and environment for statistical computing*. Vienna: R Foundation for Statistical Computing. <http://www.R-project.org> [2017-03-15]
- Reinsfelder, T. L. (2012). Open access publishing practices in a complex environment: Conditions, barriers, and bases of power. *Journal of librarianship and scholarly communication*, 1(1): eP1029.
- ROAR (u.å.). *Registry of Open Access Repositories*. <http://roar.eprints.org/information.html> [2017-04-10]
- Rodriguez, J. E. (2014). Awareness and attitudes about open access publishing: A glance at generational differences. *The Journal of Academic Librarianship*, 40(6): 604–610.
- Shrimplin, A. K., Revelle, A., Hurst, S., & Messner, K. (2011). Contradictions and Consensus—Clusters of Opinions on E-books. *College & research libraries*, 72(2): 181–190.
- Singh, T, Sharma, A, & Singh, C. (2016). Social Construction of Technology: A Flexible Strategy for DL Success. *Global Journal Of Flexible Systems Management*, 17(3): 265–273.
- Singh, T., Sharma, A., & Singh, N. (2015). Digital Library Acceptance Model and Its Social Construction: Conceptualization and Development. *Journal of Web Librarianship*, 9(4): 162–181.
- Snijder, R. (2010). The profits of free books: An experiment to measure the impact of open access publishing. *Learned Publishing*, 23(4): 293–301.
- Snijder, R. (2014). The Influence of Open Access on Monograph Sales. *LOGOS: The Journal of the World Book Community*, 25(3): 13–24.
- Snijder, R. (2016). Revisiting an open access monograph experiment: measuring citations and tweets 5 years later. *Scientometrics*, 109(3): 1855–1875.
- Spezi, V. (2016). Is information-seeking behavior of doctoral students changing?: a review of the literature (2010–2015). *New Review of Academic Librarianship*, 22(1): 78–106.
- Steele, C. (2008). Scholarly monograph publishing in the 21st Century: the future more than ever should be an open book, *Journal of Electronic Publishing*, 11(2): opaginerad.
- Steele, C. (2010). E-books and scholarly communication futures. I Woodward, H. M., Estelle, L., Woodward, H. M., & Estelle, L. (red.). *Digital Information: Order or anarchy*. London: Facet Publishing, ss. 89–116.

Steele, C., Butler, L., & Kingsley, D. (2006). The publishing imperative: the pervasive influence of publication metrics. *Learned Publishing*, 19(4): 277–290.

Stockholms universitetsbibliotek (2017). *Mätverktyg för bibliometri: Norsk databas för statistik om högre utbildning*.

<http://su.se/biblioteket/forskarst%C3%B6d/bibliometri/m%C3%A4tverktyg-f%C3%B6r-bibliometri> [2017-05-12]

Tenopir, C., King, D.W. & Bush, A. (2004). Medical faculty's use of print and electronic journals: changes over time and in comparison with scientists. *Journal of the Medical Library Association*, 92: 233–241

Thompson, J. B. (2005). *Books in the digital age: The transformation of academic and higher education publishing in Britain and the United States*. Malden: Polity Press.

Trost, J. (2012). *Enkätboken*. Fjärde uppdaterade och utökade upplagan. Lund: Studentlitteratur.

Venkatesh, V., Morris, M. G., Davis, G. B., & Davis, F. D. (2003). User acceptance of information technology: Toward a unified view. *MIS Quarterly*, 3: 425–478.

Vetenskapsrådet (2002). *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. <http://www.codex.vr.se/texts/HSFR.pdf> [2017-04-28]

Vetenskapsrådet (2015). *Förslag till nationella riktlinjer för öppen tillgång till vetenskaplig information* (Vetenskapsrådets rapporter). <https://publikationer.vr.se/produkt/forslag-till-nationella-riktlinjer-for-oppen-tillgang-till-vetenskaplig-information/> [2017-04-10]

Vetenskapsrådet (2017). *Öppen tillgång till forskningsresultat - open access*. https://www.vr.se/forskningsfinansiering/sokabidrag/forutsattningarforansokningaroc_hbidrag/openaccess.4.1d4cbbbb11a00d342b0800021800.html [2017-04-10]

Waaaijers, L. (2015). 'Open Access' or 'Open Excess'? libraries at a crossroads. *Insights*, 28(2): 69–74.

Wiley (2012). *What authors want from open access publishing: Wiley author survey, 2012*. <https://www.slideshare.net/WileyScienceNewsroom/wiley-14895586> [2017-04-17]

Wiley (2013). *Wiley's 2013 Open Access Author Survey*. <https://www.slideshare.net/WileyScienceNewsroom/wileys-2013-open-access-author-survey> [2017-04-17]

Williams, P., Stevenson, I., Nicholas, D., Watkinson, A., & Rowlands, I. (2009). The role and future of the monograph in arts and humanities research. *Aslib Proceedings* 61(1): 67–82.

Willinsky, J. (2009). Towards the design of an open monograph press. *Journal of Electronic Publishing*, 12(1): opaginerad.

Xia, J. (2010). A longitudinal study of scholars attitudes and behaviors toward open-access journal publishing. *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, 61(3): 615–624.

Bilaga 1: Enkät (svensk version)

Fritt tillgängliga vetenskapliga böcker - mastersuppsats 2017

Definitioner av centrala begrepp i enkäten:

Digital bok: Ett längre sammanhållet verk i digitalt format som går att läsa på en dator, surf-/läsplatta eller telefon.

Fritt tillgänglig (open access) digital bok: En digital bok som gjorts tillgänglig kostnadsfritt. Saknar juridiska, ekonomiska och tekniska restriktioner, till exempel när det gäller att läsa, ladda ner, skriva ut, kopiera och sprida innehållet. Kombinerar nästan alltid i vetenskapliga sammanhang med någon typ av Creative Commons-licens som innebär att verket ska citeras korrekt samt ofta (men inte alltid) att det ej får användas kommersiellt. Vanligt format är pdf.

Kommersiell e-bok: En digital bok som har gjorts tillgänglig mot betalning. Har ofta juridiska och tekniska restriktioner för att förhindra kopiering och spridning. Kan i vissa fall lånas på biblioteket. Vanliga format är epub och pdf. En stor skillnad mellan epub och pdf är att epub-formatet är responsivt, vilket innebär att texten anpassar sig efter skärmstorleken.

1. Vilket är ditt huvudsakliga forskningsämne? [fritextsvar]

2. Vilken fakultet tillhör du?

- Ekonomihögskolan
- Humanistiska och teologiska fakulteterna
- Juridiska fakulteten
- Konstnärliga fakulteten
- Lunds Tekniska Högskola - LTH
- Medicinska fakulteten
- Naturvetenskapliga fakulteten
- Samhällsvetenskapliga fakulteten
- Universitetets särskilda verksamheter (USV)
- Annat

3. I vilka sammanhang läser/använder du digitala böcker (inkl. kommersiella e-böcker)?

- Privat
- Inom mitt arbete
- Både privat och inom mitt arbete
- Jag använder inte digitala böcker

4. Hur många vetenskapliga böcker har du publicerat som (ensam/en av flera) huvudförfattare eller redaktör?

- 1
- 2–5
- Fler än fem

5. Hur viktiga är följande drivkrafter för dig gällande vetenskaplig bokpublicering? (Mycket viktigt, Ganska viktigt, Inte särskilt viktigt)

- Att bidra till den vetenskapliga diskussionen inom mitt forskningsfält
- Att nå ut med mina forskningsresultat till allmänheten
- Att tjäna pengar
- Att få högre status
- Att böckerna ska kunna användas inom undervisning på högskolenivå
- Att samla på mig akademiska meriter

6. Finns någon av dina vetenskapliga böcker som fritt tillgänglig digital bok?

- Ja, flera
- Ja, en
- Nej
- Vet ej

7. Finns någon av dina vetenskapliga böcker som kommersiell e-bok?

- Ja, flera
- Ja, en
- Nej
- Vet ej

8. Hur har majoriteten av dina vetenskapliga böcker finansierats?

- Helt och hållet med tryckbidrag
- Till större delen med tryckbidrag
- Till viss del med tryckbidrag
- Utan tryckbidrag
- Vet ej

9. Hur har majoriteten av dina vetenskapliga böcker blivit utgivna?

- Via universitetet
- På förlag
- Via extern institution (sällskap, förening, stiftelse etc)
- Självpublicering

10. Har du avsagt dig upphovsrätten till dina vetenskapliga böcker i samband med utgivning?

- Ja
- I vissa fall men inte andra
- Nej
- Vet ej

11. Vilket format (av samma vetenskapliga bok) tror du når flest människor? (Ranka alternativen inbördes: När flest människor, När näst flest människor, När minst antal människor)

- Tryckt bok
- Fritt tillgänglig digital bok
- Kommersiell e-bok

12. Vilket format (av samma vetenskapliga bok) tror du är lättast att få tag på? (Ranka alternativen inbördes: Är lättast att få tag på, Är näst lättast att få tag på, Är svårast att få tag på)

- Tryckt bok
- Fritt tillgänglig digital bok
- Kommersiell e-bok

13. Vilket av följande format tror du att mottagarna av din forskning föredrar att läsa? (Ranka alternativen inbördes: Läser i första hand, Läser i andra hand, Läser i tredje hand)

- Tryckt bok
- Fritt tillgänglig digital bok
- Kommersiell e-bok

14. Vilket av följande format tror du kan förmedla dina forskningsresultat bäst? (Ranka alternativen inbördes: Förmedlar forskningsresultat bäst, Förmedlar forskningsresultat näst bäst, Förmedlar forskningsresultat sämst)

- Tryckt bok
- Fritt tillgänglig digital bok
- Kommersiell e-bok

15. Tror du att det skulle krävas mycket extra arbete för dig att skapa och publicera en fritt tillgänglig digital version av din bok på internet?

- Ja
- Nej
- Vet ej

16. Tror du att eventuella vinster med att publicera en fritt tillgänglig digital version utöver en tryckt version är värda det extra arbetet?

- Ja
- Nej
- Vet ej

17. Har du de kunskaper eller färdigheter som behövs för att publicera en av dina vetenskapliga böcker i en fritt tillgänglig digital version?

- Ja
- Nej, men jag skulle utan problem kunna skaffa mig det
- Nej
- Vet ej

18. Vet du vart du kan vända dig om du vill ha hjälp med publicering av en fritt tillgänglig vetenskaplig digital bok (oavsett om det finns en tryckt förlaga eller ej)?

- Ja
- Nej

19. Upplever du att du har stöd från de som publicerat dina tryckta vetenskapliga böcker att också publicera fritt tillgängliga digitala versioner? Om olika för olika utgivare, ange det vanligaste.

- Ja
- Nej, de är negativa
- Det har inte diskuterats
- Vet ej

20. Upplever du att det finns en förväntan på att du ska publicera dina vetenskapliga böcker i fritt digitalt format?

- Ja, från kollegor
- Ja, från finansiärer och/eller universitetet
- Ja, från kollegor, finansiärer såväl som universitetet
- Nej
- Vet ej

21. Vilket upplever du väger tyngst i ett akademiskt sammanhang?

- En vetenskaplig bok utgiven av ett externt förlag
- En vetenskaplig bok utgiven av universitetet
- Ingen skillnad
- Vet ej

22. Vilket av följande format upplever du väger tyngst i ett akademiskt sammanhang?

- En tryckt vetenskaplig bok
- En digital vetenskaplig bok (inklusive kommersiella e-böcker)
- Ingen skillnad
- Vet ej

23. Vilken känsla ligger närmast till hands för att beskriva hur du känner inför tanken att göra din vetenskapliga bok fritt tillgänglig på internet?

- Entusiasm
- Obehag
- Varken entusiasm eller obehag
- Vet ej

24. Tror du att det digitala formatet innebär en större risk att innehållet i din vetenskapliga bok används på icke önskvärda sätt?

- Ja
- Nej
- Vet ej

25. Anser du att piratkopiering är ett relevant hot mot vetenskaplig kommunikation i bokform?

- Ja
- Nej
- Nej, det kan tvärtom vara något positivt
- Vet ej

26. Tror du att digitaliseringstrenden innebär fler fördelar eller nackdelar för den vetenskapliga kommunikationen i bokformat?

- Flest fördelar
- Flest nackdelar
- Ungefär lika många för- och nackdelar
- Vet ej

27. Om du fick välja helt själv, skulle du då vilja publicera din nästa vetenskapliga bok i fritt tillgängligt digitalt format?

- Ja
- Nej
- Jag kommer troligen inte att publicera fler vetenskapliga böcker
- Vet ej

28. Upplever du att det finns hinder för att publicera vetenskapliga böcker i fritt tillgängligt digitalt format som inte redan tagits upp i den här enkäten? Skriv gärna det här: [fritextsvar]

29. Har du någonting ytterligare att tillägga som skulle kunna vara relevant för den här undersökningen och som inte framkommit i svaren ovan? Skriv gärna det här: [fritextsvar]

30. Får vi lov att kontakta dig för en kort intervju?

- Ja
- Nej tack

Ni kan kontakta mig på följande e-postadress: [fritextsvar, frågan kommer endast upp om personen svarar ”Ja” på föregående fråga]

Tack för din medverkan! Tveka inte att kontakta oss om du har några frågor om studien. // Frida Rosengren och Lars-Johan Lyttkens Lindén

Bilaga 2: Följebrev till enkät

[Scroll down for English]

Hej!

Vi är två studenter som skriver mastersuppsats i Biblioteks- och Informationsvetenskap på Lunds universitet. Vårt uppsatsprojekt handlar om hur forskare uppfattar den fritt tillgängliga digitala boken som vetenskapligt kommunikationsmedel. Detta är en högst relevant fråga då krav på open access-publicering inom en snar framtid sannolikt kommer att utvidgas till att även omfatta böcker.

Du har fått det här mailet eftersom du står som författare eller redaktör till minst en vetenskaplig bok utgiven under de senaste tio åren. Vi skulle vara väldigt tacksamma om du ville ta dig tid att fylla i en enkät om användning och publicering av fritt tillgängliga digitala böcker. Enkäten är sammanställd i Sunet Survey, ett enkätverktyg som används vid Lunds universitet för webbaserade enkäter. Svaren är anonyma och uppgifter kommer att behandlas i enlighet med Vetenskapsrådets konfidentialitetskrav och nyttjandekrav.

Länk till enkät: [Enkätens adress med inloggning]

Om du har några frågor, kontakta oss direkt på frida.rosengren.069@student.lu.se eller lars.lyttkens_linden.369@student.lu.se. Du kan inte svara på det här e-mailet.

Tack för din tid! Vänliga hälsningar,
Frida Rosengren & Lars-Johan Lyttkens Lindén

[English message below]

We are two students writing a master's thesis in Library and Information Science at Lund University. The topic for our research project is researchers' attitudes towards openly accessible scientific books as a means of scientific communication. This is a highly relevant question as demands on open access publication will likely soon also include scientific books.

You have received this email as you are listed as an author or editor on at least one scientific book published in the last ten years. We would be very grateful if you could take the time to complete a survey about use and publication of openly accessible digital books. The survey is constructed in Sunet Survey, a program used within Lund University for web based surveys. The answers will be anonymous and all data will

be treated according to the Swedish Research Council's guidelines for anonymity and confidentiality.

Link to survey (change language to English in uppermost right corner): [Enkätens adress med inloggning]

If you have any questions, don't hesitate to contact us directly on frida.rosengren.069@student.lu.se eller lars.lyttkens_linden.369@student.lu.se. Do not respond to this e-mail.

Thank you for your time! Kind regards,
Frida Rosengren & Lars-Johan Lyttkens Lindén

Bilaga 3: Intervjuguide (svensk version)

INTERVJUGUIDE

Presentation av oss själva och vår studie: Vår studie handlar om hur forskare som kommunicerar sin forskning med hjälp av bokformatet förhåller sig till digitala böcker och särskilt open access-böcker. Intervjun kommer att vara centrerad kring två frågor: 1) Hur du personligen ställer dig till att publicera OA-böcker, samt 2) vad du tror är centrala faktorer för huruvida OA-böcker kommer att slå igenom eller ej.

Du har i enkäten svarat att du (inte) har publicerat OA-böcker, stämmer detta?

Du har i enkäten också svarat att du (inte) skulle vilja publicera din nästa bok som OA, vad är de främsta anledningarna till detta?

- För- och nackdelar med tryckta böcker, kommersiella e-böcker samt OA-böcker
- Hur mycket upplever du att du själv kan välja? (Förväntan/stöd från VR/universitetet? Tvång? Oundviklig utveckling?)
- Vad är mervärdet med OA?

Vad upplever du som avgörande för att OA-publicering ska vara ett gångbart eller till och med framgångsrikt alternativ till traditionell publicering i tryckt?

- Vad är det för specifika utmaningar som finns för böcker?
- Vad finns det för hinder för att OA ska bli det huvudsakliga publikationsformatet för böcker?
- Vilka alternativa utvecklingsvägar kan du tänka dig inom akademisk bokpublicering? (böcker/digitalt/OA)
- Hur stor roll har förlagen i detta? Kommer förlagens roll att förändras?
- Peer-review/kvalitetsgranskning - problem för böcker?
- Akademisk meritering - hur premieras böcker?
- Höja status för OA/digitala böcker?
- Hur kan OA-böcker tillgängliggöras - marknadsföring, synlighet?
- Alternativa kostnadsmodeller? Vem ska betala för OA?
- Kan OA någonsin bli ett fullgott realistiskt alternativ, eller aldrig mer än ett komplement till tryckt?

Bilaga 4: Sammanfattning statistiska analyser

Tabell 1. Signifikanta förklarande variabler för forskare på Lunds universitets erfarenhet av publicering i fritt tillgängligt digitalt format ("Erfarenhet") samt vilja att publicera sin nästa bok i fritt tillgängligt digitalt format ("Vilja").

		Erfarenhet		Vilja	
Förklarande variabel	UTAUT-kategori	Signifikans ^a	ϕ^b	Signifikans ^a	ϕ^b
Fakultetstillhörighet	(Egen kategori)	Ej sig.	-	Ej sig.	-
Användning av digitala böcker	<i>Erfarenhet</i>	Ej sig.	-	***	0,25
Bokpubliceringserfarenhet	<i>Erfarenhet</i>	Ej sig.	-	*	0,19
Drivkraft: Vetenskaplig diskussion	(Egen kategori)	*	0,18	Ej sig.	-
Drivkraft: Nå ut till allmänheten	(Egen kategori)	**	0,20	Ej sig.	-
Drivkraft: Undervisning	(Egen kategori)	Ej sig.	-	Ej sig.	-
Drivkraft: Akademiska meriter	(Egen kategori)	Ej sig.	-	Ej sig.	-
Drivkraft: Högre status	(Egen kategori)	Ej sig.	-	Ej sig.	-
Drivkraft: Tjäna pengar	(Egen kategori)	-	-	-	-
Erfarenhet av FTDB^c-publicering	<i>Erfarenhet</i>	-	-	**	0,21
Erfarenhet av E-bokpublicering	<i>Erfarenhet</i>	Ej sig.	-	Ej sig.	-
Tryckfinansiering	<i>Erfarenhet</i>	**	0,23	Ej sig.	-
Vanligaste typ av utgivare	<i>Erfarenhet</i>	***	0,25	Ej sig.	-
Upphovsrätt	<i>Erfarenhet</i>	***	0,29	Ej sig.	-
FTDB ^c : Spridning	<i>Prestationsförväntan</i>	Ej sig.	-	*	0,18
FTDB ^c : Tillgänglighet	<i>Prestationsförväntan</i>	Ej sig.	-	*	0,17
FTDB ^c : Mottagarpreferens	<i>Prestationsförväntan</i>	Ej sig.	-	***	0,26
FTDB ^c : Förmedling av innehåll	<i>Prestationsförväntan</i>	Ej sig.	-	***	0,37
FTDB ^c : Mycket extra arbete	<i>Ansträngningsförväntan</i>	*	0,18	**	0,20
FTDB ^c : Vårt det extra arbetet	<i>Ansträngningsförväntan</i>	***	0,28	***	0,51
Tillräckliga kunskaper/färdigheter	<i>Självförmåga</i>	Ej sig.	-	*	0,16
Vet vart man kan få hjälp	<i>Underlättande betingelser</i>	***	0,26	Ej sig.	-

Stöd av utgivare	<i>Underlättande betingelser</i>	***	0,32	*	0,18
Social förväntan	<i>Socialt inflytande</i>	***	0,26	*	0,16
Väger tyngst (utgivning)	<i>Socialt inflytande</i>	Ej sig.	-	Ej sig.	-
Väger tyngst (format)	<i>Socialt inflytande</i>	Ej sig.	-	**	0,20
Känsla	<i>Oroskänsla</i>	*	0,15	***	0,59
Digital risk	<i>Attityd till att använda teknologin</i>	Ej sig.	-	***	0,25
Piratkopiering	<i>Attityd till att använda teknologin</i>	***	0,27	***	0,30
Digitaliseringstrend pos/neg	<i>Attityd till att använda teknologin</i>	**	0,21	***	0,44
Vilja att publicera FTDB^c	<i>Vilja (avsikt)</i>	-	-	-	-

^a Signifikans i χ^2 -test, Ej sig. = $p > 0,05$, * = $p \leq 0,05$ ** = $p \leq 0,01$ *** = $p \leq 0,001$, ^b Sambandets styrka,
^c FTDB = Fritt tillgängliga digitala böcker

Bilaga 5: Uppsatsens arbetsfördelning

Design av studien och insamlandet av data, dvs konstruktion och utskick av enkät samt intervjuer har vi gjort tillsammans. När det gäller skrivandet har vi tillsammans skissat upp de olika avsnittens struktur och övergripande innehåll, sedan har vi delat upp dem på så sätt att en av oss har haft huvudansvar för att skriva själva texten. All text har skrivits i ett gemensamt dokument i Google docs. Under arbetets gång har vi kontinuerligt kommenterat de texter den andra har skrivit och fyllt i luckor samt finslipat formuleringar och argumentering. Lars Johan har haft huvudansvar för att skriva Inledning, Bakgrund och forskningsproblem, Resultat (fritextsvar) samt Teoretiska perspektiv. Frida har haft huvudansvar för att skriva Tidigare forskning, Metodbeskrivning samt Resultat (i fråga om enkäten). Vi har haft delat ansvar för att skriva Syfte och frågeställningar, Resultat (i fråga om intervjuerna) samt Analys, diskussioner och slutsatser.